

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

SCIENTIA

22

APRIL, 2022

CHICAGO, USA

SECTORAL RESEARCH XXI: CHARACTERISTICS AND FEATURES

III INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND THEORETICAL CONFERENCE

VOLUME 1

**EUROPEAN
SCIENTIFIC
PLATFORM**

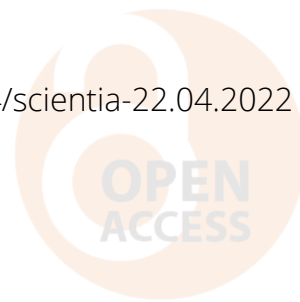
22 April, 2022

Chicago, USA

**SECTORAL RESEARCH XXI:
CHARACTERISTICS AND FEATURES**
III International Scientific and Theoretical Conference

VOLUME 1

Chicago, 2022

Chairman of the Organizing Committee: Holdenblat M.

Responsible for the layout: Bilous T.

Responsible designer: Bondarenko I.

S 40 **Sectoral research XXI: characteristics and features:** collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 1), April 22, 2022. Chicago, USA: European Scientific Platform.

ISBN 979-8-88526-804-2

DOI 10.36074/scientia-22.04.2022

Papers of participants of the III International Multidisciplinary Scientific and Theoretical Conference «Sectoral research XXI: characteristics and features», held on April 22, 2022 in Chicago are presented in the collection of scientific papers.

The conference is included in the Academic Research Index ReserchBib International catalog of scientific conferences.

Conference proceedings are publicly available under terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

UDC 001 (08)

© Participants of the conference, 2022

© Collection of scientific papers «SCIENTIA», 2022

© European Scientific Platform, 2022

ISBN 979-8-88526-804-2

CONTENT

SECTION 1.

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

THE IMPACT OF COVID 19 PANDEMIC TO THE INDICATOR OF ECONOMIC GROWTH OF UZBEKISTAN

Davronbek O. 7

СУЧАСНІ ТРЕНДИ ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Вишневецька О.В. 10

SECTION 2.

ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND SERVICE SECTOR

ЗАГАЛЬНА ПОСЛІДОВНІСТЬ ВИБОРУ НАЙКРАЩОГО ВАРІАНТУ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ

Ємельянов О.Ю. 13

ПРИНЦИПИ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Гаврась Д.Р., Ємельянов О.Ю. 16

SECTION 3.

FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

РОЛЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ДІЯЛЬНОСТІ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ

Бонарев В.В. 19

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Приходько К.А., Рубежанська В.О. 22

ЦИФРОВІ ТРЕНДИ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Вакулик Д.А. 25

SECTION 4.

MARKETING AND LOGISTICS ACTIVITIES

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Ларіна А.С., Бутенко О.П. 30

SECTION 5.

MANAGEMENT, PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

BASIC APPROACHES TO THE DEFINITION OF ORGANIC PRODUCTION

Hvozd O. 33

MODERN MECHANISMS OF INTERACTION BETWEEN PUBLIC AUTHORITIES AND INSTITUTIONS OF CIVIL SOCIETY

Kadenko D. 36

TRAINING AS A KEY PROCESS IN THE MANAGEMENT SYSTEM

Denchyk I. 39

ГЕОПРОСТОРОВЕ УПРАВЛІННЯ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО СТВОРЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ КАРТ (НА ПРИКЛАДІ ПРИТУЛКІВ ТА ЦЕНТРІВ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ОСОБАМ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, М.КИЄВА)

Науково-дослідна група:**Добровольська К.О., Іваненко Д.В., Мороз В.В., Остапчук М.М., Ріпа В.М., Сахно О.О., Сун Канхао** 41

КОСМІЧНА ГАЛУЗЬ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД УКРАЇНИ

Гбур З.В., Кошова С.П. 45

ПРОФЕСІЙНИЙ ВІДБІР КЕРІВНИХ КАДРІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Шалько Р.Н., Дубич К.В. 48

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Чухліб В.Є. 51

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОЄКТУ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Макогонський В.В., Карвацка Н.С. 53

SECTION 6.

SOCIAL WORK AND SOCIAL WELFARE

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Голубенко Т.О., Бульчик К.О. 56

SECTION 7.

INTERNATIONAL RELATIONS

TRANSFORMATION OF THE CZECH REPUBLIC'S FOREIGN POLICY AT THE PRESENT STAGE

Burov N., Suproniuk N. 59

SECTION 8.

LAW AND INTERNATIONAL LAW

CYBERBULLYING AMONG CHILDREN: CONCEPT, MODERN FORMS AND DEFENSE MECHANISMS

Tirkasheva G.M. qizi 64

DISCUSSION OF SCIENTISTS IN THE SPHERE OF CYBER LAW, PECULIARITIES OF CYBERSPACE AND TYPES OF CYBERTHREATS

Ramazonov I.A. 66

ISSUES OF CRIMINAL LIABILITY FOR INFRINGEMENT OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN JAPAN

Karimov U.H. 68

LIMITS OF RESTRICTION OF FREEDOM OF SPEECH IN INTERNATIONAL LAW AND LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Nigora Khalilova Akmaljon qizi 73

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Павленко Д.Ю. 76

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОГОВОРУ

Малишева А.О. 79

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Білошенко Л.Л. 83

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ПРИСЯЖНИХ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Устінова-Бойченко Г.М. 85

ПОНЯТТЯ РЕЦИДИВУ ЗЛОЧИНУ ТА МЕТОДИ БОРОТЬБИ З ДАНИМ ЯВИЩЕМ

Білошенко Л.Л. 87

ПОРУШЕННЯ ВИМОГ СТАТУТУ РАДИ ЄВРОПИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИКЛЮЧЕННЯ ДЕРЖАВИ З ЇЇ СКЛАДУ

Гудзь Т.І., Філіпська Н.О. 90

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ: ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ

Сунєгін С.О. 94

ПРАВОВІ СИСТЕМИ В УМОВАХ ПЕРЕБУДОВНИХ ПРОЦЕСІВ: НОВІ РЕАЛІЇ

Оніщенко Н.М. 97

ПРИМИРЕННЯ СТОРІН В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Білошенко Л.Л. 100

ПРОБЛЕМА УЗГОДЖЕНОСТІ КК І КПК У ПИТАННЯХ КЛАСИФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Голубєва Д.В. 102

РОЗМЕЖУВАННЯ КРАДІЖКИ ТА НЕЗАКОННОГО ПРИВЛАСНЕННЯ МАЙНА
Білошенко Л.Л. 104

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЛІЦЕНЗУВАННЯ БУДІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ
Вербовий О.О., Король Л.В. 106

SECTION 9.

INSTITUTE OF LAW ENFORCEMENT, JUDICIAL SYSTEM AND NOTARY

ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛК ҲУҚУҚИДА НОУ-ХАУНИНГ АҲАМИЯТИ ВА ЎЗИГА
ХОС ЖИҲАТЛАРИ
Саидасроп Хомидхонов 108

SECTION 10.

FIRE AND CIVIL SAFETY

FIREFIGHTING METHOD USING AUTOMATED SYSTEM ON THE BASIS OF
MULTIPLE LAUNCH ROCKET SYSTEMS
Sokol A., Sokol G. 114

ОСОБЛИВОСТІ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ АВТОМОБІЛІВ ІЗ ВСТАНОВЛЕНИМ
ГАЗОБАЛОННИМ ОБЛАДНАННЯМ
Юрченко С.П. 116

SECTION 1.

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

Davronbek Odilov

student of NUUz, economy faculty

Republic Of Uzbekistan

THE IMPACT OF COVID 19 PANDEMIC TO THE INDICATOR OF ECONOMIC GROWTH OF UZBEKISTAN

***Annotation:** All countries have undergone difficulties in coronavirus pandemic period in terms of economy and finance. This Article will shed light on how the pandemic affects the economic growth of Uzbekistan with a graph, and also highlight what the World bank, International monetary fund and other organizations predicted about the indicator of GDP of Uzbekistan.*

The outbreak of a new viral disease called Covid-19 was officially recognized as a “pandemic” around the world on 11 March in 2020. While the viral infection has spread sharply between countries and has had a uniform impact on the world community, it has once again illustrated that the global economy is characterized by interdependence. In early March 2020, when the center of infection moved from China to Europe, it had a serious impact, especially on Italy. But in April 2020, the infection center moved to the United States. As early as April 2021, with the emergence of new outbreaks in Brazil and India, daily morbidity and mortality in these countries demonstrated record levels.

Uzbekistan was one of the few countries that remained stable in those difficult days. Despite the coronavirus pandemic and the global economic crisis, Uzbekistan's success in that area was due to an active, open and pragmatic domestic and foreign policy. The Center for Economic Research and Reforms emphasizes that the country is actively trying to return to the pre-crisis dynamics of the economy.

According to International monetary fund (IMF) forecasts, the loss of global economic output from 2020 to 2025 as a result of the pandemic will reach 28 trillion dollars. They predicted that more than 120 million jobs in tourism would be lost. Uzbekistan is the only country whose economy is decreasing considerably in 24 countries of Eastern Europe and Central Asia. The recession affected almost all the remaining states. The region's economy was expected to shrink by 4.7 percent. According to the Asian Development Bank, the country's GDP growth was projected at 4% in 2021 and 5% in 2022. Both the general public and the international community welcomed the reforms, and “The Economist” journal noted Uzbekistan as “the most developed country” in 2019. Additionally, Uzbekistan was included in the list of the 20 countries which has the best business climate around the world by the World bank in the report of “Doing business in 2020”. The World Bank also announced new forecasts for the world economy. According to this, the world economy would decline by a record level in 2020 - by 5.2%. Uzbekistan's GDP was predicted to grow by 1.5 percent in 2020 and 6.6 percent in 2021, and the region's economy was expected to shrink by 4.7 percent, with the recession affecting almost all countries. This forecast

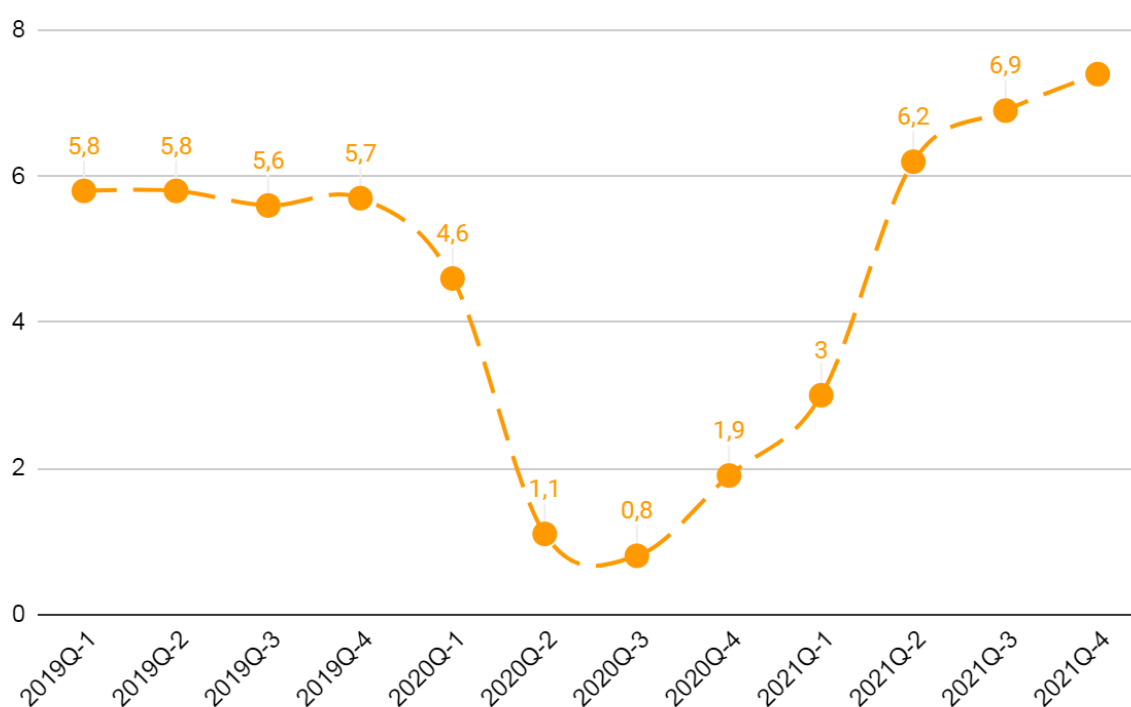

was based on the gradual lifting of restrictive measures introduced by governments at the beginning of the second half of the year. According to the scenario, which includes a gradual mitigation of the impact of the pandemic and the recovery of trade and investment, the economies of Europe and Central Asia were expected to recover in 2021 and grow by 3.6%.

Representatives of “Sovcombank” said that we should be sure that Uzbekistan will take the baton from Southeast Asia and become the next “the tiger”. “The one thing- the influx of foreign capital and the improvement of the quality of human potential- can integrate all “the tigers”. Especially in the last few years, these are the factors that characterize Uzbekistan today. In general, Uzbekistan spends 56% of GDP annually on education - it is one of the highest rates not only in the CIS but also in the world, for example, in the United States. Uzbekistan is a country that has much resources and human capital, and also Uzbekistan has a relatively small external debt and a modern progressive government aimed at continuing reforms. There are no factors that could slow down or stop “the tiger” on a regular basis,” they said. The coronavirus pandemic had a serious impact on the economies of almost all countries last year in the world. The pandemic has had a negative impact on the development of the Uzbek economy, but as a result of prompt measures taken by the government to support it, The economy of Uzbekistan has suffered far less than that of most countries in the world. Positive growth rates have been maintained, however, declined from 5.6% in 2019 to 1.6% in 2020.

The first quarter of 2021 was marked by the instability of the recovery process in the world economy. Not all countries have achieved positive rates of economic growth. The pandemic continued to have a negative impact on the economies of neighboring countries and major trading partners. Thus, Kazakhstan's GDP in the first quarter decreased by 1.6% compared to the same period last year. Kyrgyzstan's economy continued to stagnate - GDP fell by 9.4%. Nevertheless, the preliminary results of the Uzbek economy in the first quarter indicated its dynamic and reliable economic growth.

Gross domestic product (GDP) grew by 3% in the first three months of 2021. Production growth was observed in all sectors of the economy. (For comparison: in early April, Bloomberg Economics experts had expected the global economy to grow by only 1.3% in the first quarter).

Quarterly trend of GDP of Uzbekistan for 2019-2021

Uzbekistan's GDP in 2020 will grow by 1.7% compared to the previous year. This figure is lower than the 5.7 percent announced in 2019, but in 2020 the GDP figure was 59 billion 928 million dollars. Uzbekistan ranked 80th in terms of GDP among 196 countries published by the World Bank. The absolute value of GDP in Uzbekistan decreased by \$ 21 million compared to 2019. Also, the GDP per capita in Uzbekistan in 2020 amounted to \$ 1,767, which is \$ 34 less than in 2019 (\$ 1,801). As can be seen in the trend, it confirms the correctness of the above opinions and comments. Because the pandemic did not damage the economy of Uzbekistan compared to other CIS countries. Although, as we can see in the third quarter of 2020, GDP growth showed the lowest result at 0.8 percent, in 2021 the growth recorded high results with around 6.5 percent.

References:

1. The speech of a deputy in the Legislative Chamber of the Oliy Majlis
2. Author's article by Viktor Abaturov, a specialist at the Center for Economic Research and Reform
3. <https://www.worldbank.org/en/news/pressrelease/2019/10/24/doing-business-2020-reforms-propeluzbekistan-to-place-among-worlds-top-20-businessclimate-improvers>
4. [http://: www.countryeconomy.org](http://www.countryeconomy.org)

Вишневецька Оксана Василівна

канд. екон. наук с. н. с., провідна наукова співробітниця відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення

ННЦ «Інститут аграрної економіки», Україна

СУЧАСНІ ТРЕНДИ ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

В останнє десятиліття, у зв'язку з інтенсивним розвитком харчових технологій, з боку підприємств харчової та переробної промисловості значно посилюються вимоги щодо асортименту та якісних характеристик сільськогосподарської сировини. У структурі посівних площ значно зросла частка сільськогосподарських культур, які вирощують для переробки на нехарчові цілі (зокрема, пшениці і кукурудзи для виробництва біоетанолу та ріпаку – для виробництва біодизеля). Це ставить принципово нові вимоги до організації аграрного виробництва та його техніко-технологічного забезпечення. Перманентне зростання цін на пально-мастильні матеріали, добрива, хімічні засоби захисту рослин, насіння тощо примушує сільських товаровиробників застосовувати їх раціональніше [5] та є стимулом для українських аграрних компаній до впровадження інновацій.

Вирішення завдань, що на нинішній час постають перед інноваційними точними технологіями у рослинництві, з використанням традиційних механічних засобів неможливе. Сучасний рівень розвитку науково-технічного прогресу дає змогу залучити до їх розв'язання електронні автоматизовані системи у поєднанні з глобальною навігаційною супутниковою системою позиціонування GPS. Сучасні геоінформаційні системи крім інформаційної функції здійснюють кількісно-якісний аналіз стану рослин та управління процесом вегетації за допомогою механізмів оптимізації термінів виконання всього технологічного циклу й дотримання агротехнічних вимог із метою отримання запрограмованого урожаю із заданими якісними характеристиками. Процес управління такою системою є дуже динамічним внаслідок постійної мінливості багатьох варіативних характеристик, то об'єкт управління перебуває у стані лише короткотермінової стабільності при визначенні параметрів функціонування [3, 4].

Створення систем глобального супутникового позиціонування послугувало поштовхом до зародження так званого «координатного землеробства», основні принципи якого зумовлюються використанням високотехнологічного обладнання для визначення місця знаходження та управління мобільними сільськогосподарськими агрегатами у просторі, оцінки різних параметрів рослин і ґрунту, вибіркового застосування засобів захисту рослин та добрив і диференційованого обробітку на різних ділянках поля.

У результаті дослідження сучасних трендів техніко-технологічного забезпечення розвитку рослинництва виділимо техніко-технологічні та інформаційні інновації.

Технічні і технологічні інновації в рослинництві об'єднують всі новації, пов'язані з вирощуванням продукції рослинництва. Технологічні інновації зазвичай спрямовані на зменшення виробничих витрат та підвищення якості продукції (використання ресурсозберігаючих технологій обробітку ґрунту; введення енергозберігаючих технологій; застосування інтеграційних технологій боротьби з шкідниками та бур'янами; біологізація землеробства). А технічні – спрямовані на введення нових машин, механізмів, проведення автоматизації у галузі рослинництва, введення нових джерел енергії (оновлення автопарку на техніку не старше 10 років; використання багатоопераційних машин; обладнання всієї техніки комп'ютеризованою системою управління; використання широкозахватної техніки), що вказує на їх нерозривний зв'язок з технологічними інноваціями.

Інформаційні інновації передбачають впровадження новітніх підходів до забезпечення підприємств сфери рослинництва необхідною інформацією про актуальний стан посівів, рух транспортних засобів, діяльність робітників тощо (обладнання транспортних засобів GPS; використання квадрокоптерів для спостереження за посівними площами; використання геоінформаційних систем; автоматизація контролю витрат ресурсів).

Серед актуальних для України технологічних інновацій доцільно виокремити необхідність застосування ресурсозберігаючих технологій обробки землі. Дані технології можуть поєднати в собі підвищення ефективності виробництва з ощадливим використанням ґрунту. Найбільш популярними ресурсозберігаючими технологіями обробки землі є: «No-Till», «Mini-till» та «Strip-till». Суть технології «No-Till» полягає у відмові від механічної обробки ґрунту і застосуванні лише сівозмін, які найкраще поліпшують родючість ґрунту. Також дана технологія передбачає інтегрований підхід до боротьби з бур'янами, шкідниками й хворобами рослин та використання насіння вищих репродукцій, чутливих до нових технологій. Вона є ідеальною для запобігання ерозії ґрунтів, тому що всі рештки після збирання врожаю залишаються на поверхні. «Mini-till» передбачає мінімальний техніко-технологічний вплив на ґрунт, що дозволяє зменшити витрати на паливо, добрива, пестициди, а також уповільнити зношування техніки. Ця технологія також дозволяє оптимізувати сівозміни, збільшити врожайність та покращити природний стан ґрунту. «Mini-till» доцільно застосовувати для відновлення природного стану земель, що довгий час засівалися культурами, що виснажують ґрунт [1]. «Strip-till» або смугова обробка також передбачає мінімальну обробку землі. Вона включає в себе підігрівання та підсушування ґрунту лише в тих місцях, де безпосередньо відбуваються посівні роботи. Впровадження даних технологій здатне забезпечити суттєву економію коштів на всіх етапах вирощування сільськогосподарських культур – від обробки та посіву до збирання врожаю. Так економія витрат дизельного пального на 1 га може складати: при «Mini-till» — з 56 л до 35 л та при «No-Till» — з 56 л до 24 л [2].

Одним з новітніх засобів контролю в сільському господарстві є GPS (Global Positioning System) — система навігації, яка являє собою управління сільськогосподарською технікою за допомогою супутникової системи, що забезпечує вимір відстані, часу та визначає місце розташування техніки. Ця технологія дає можливість контролю не лише за технікою, а й за діями працівників, що дозволить скоротити витрати на паливо та збільшити ефективність використання техніки.

Іншою інновацією, яка має потенціал широкого запровадження в Україні, є використання квадрокоптерів для контролю посівних площ. Квадрокоптери дозволяють здійснювати контроль за посівами, проводити аналіз забруднення бур'янами та визначати густоту посівів. Така інновація дозволить скоротити потреби в працівниках та витрати на добрива (адже їх розпилення буде здійснюватися лише на ті ділянки, де це потрібно).

Різні елементи точного землеробства, за статистичними даними, у США використовують понад 80% фермерів, у Німеччині – 70%. Європейські фермери елементи точного землеробства застосовують навіть на 0,5 га. Попри високу вартість, кошти на точне землеробство повертаються швидко. Більшість інвестицій окупаються вже протягом першого маркетингового року. Майже 90% господарств, котрі спробували технології, пов'язані з точним землеробством, продовжують впроваджувати і наступні його елементи [7].

За даними асоціації Українського клубу аграрного бізнесу, точними технологіями сьогодні покриті не більше 15% українських сільгоспугідь. Обсяг ринку точного землеробства в Україні становить приблизно \$60–70 млн. з урахуванням обладнання, яке йде в комплекті з технікою, додаткового обладнання, різних навісів на агрегати і техніку, сервісів, послуг, програмних продуктів, дронів (за даними компанії SmartFarming) [6].

Найбільш розповсюдженими технологіями, що ввійшли до топ-10 технологій точного землеробства в Україні, є GPS-системи і GNSSнавігація, мобільні аксесуари для контролю за посівами, дрони, роботи і керована техніка. Сьогодні в Україні упровадження точного землеробства застосовується переважно у великих агрохолдингах, що зумовлено великою вартістю та складністю впровадження.

В останні роки впровадження інформаційних технологій в сільському господарстві призвело до коригування способів обробки сільськогосподарських культур та управління полями. Технології докорінно змінили концепцію сільського господарства, зробивши його більш вигідним, ефективним, безпечним та простим.

Отже, сучасні інноваційні технології в сільському господарстві рухаються в майбутнє семимильними кроками. Вони пропонують сільськогосподарським товаровиробникам істотну допомогу в їх зусиллях по оптимізації витрат, спрощення управління сільським господарством і підвищення продуктивності. А це можливість зростання конкурентоспроможності сільгоспідприємств та забезпечення перспектив подальшого розвитку і ринкового лідерства на світовому ринку.

Список використаних джерел:

1. Suleimenova, N. Filipova, M. Zharaspayeva, S. and Kuandykova, E. Innovative technology in the field of environmental safety today. *International Multidisciplinary Scientific Geoconference SGEM (SGEM 2016)* (Albena, Bulgaria, 30 June – 6 July, 2016). Albena. Book 1 vol. 2, pp. 501–507.
2. Ільченко О. В., Радько А. О. Використання ресурсозберігаючих технологій в рослинництві як напрям підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. URL: <http://repo.sau.sumy.ua/bitstream/123456789/3924/1.pdf>
3. Мазнів Г. В. Геоінформаційні технології в аграрному виробництві. *Економіка АПК*. 2011, №4. С. 132–137
4. Мазнів Г. В. Економічна ефективність інноваційних техніко-технологічних рішень в аграрному виробництві. *Економіка АПК*. 2011, №6. С. 118–127.
5. Петров В. М. Технічне забезпечення інноваційних технологій у рослинництві. *Економіка АПК*. 2013, №2 С. 100–105 (102)
6. ТОП-10 технологій точного землеробства, які вже прийшли в Україну. URL: <http://agronews.ua/node/80700>
7. Фішка – у точності. URL: <http://agroportal.ua/ua/publishing/sobytiya/fishka-v-tochnosti/>

SECTION 2.

ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND SERVICE SECTOR

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, доцент, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

ЗАГАЛЬНА ПОСЛІДОВНІСТЬ ВИБОРУ НАЙКРАЩОГО ВАРІАНТУ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ

При розробленні стратегій своєї діяльності підприємства повинні брати до уваги рівень власної конкурентоспроможності [1, 2] та величину наявного у них перспективного конкурентного потенціалу [3–6]. При цьому формування такого потенціалу потребує забезпечення зростання технологічного рівня підприємств [7–9], зокрема завдяки впровадженню прогресивних технологічних змін [10–12], важливим різновидом яких є ресурсозберігаючі технологічні зміни [13–15], передусім, енергозберігаючі [16, 17]. Суттєву роль при цьому може відігравати і державна фінансова підтримка [18–20]. Водночас, здійснення технологічних змін потребує ретельного оцінювання ефективності інвестицій у їх провадження [21–23] та встановлення впливу цих інвестицій на інноваційний розвиток компаній [24–27]. Однак вирішенню перелічених завдань повинен передувати процес вибору найкращого варіанту технології виробництва продукції, який передбачатиме реалізацію таких основних етапів дій:

1) збирання необхідної інформації, до якої, серед іншого, потрібно віднести прогностичні дані про показники: собівартості річного випуску продукції за кожним варіантом технології; потрібних інвестицій у впровадження кожного варіанту технології; нормативної річної прибутковості інвестицій (такої їх прибутковості, за якої інвестори погоджуються інвестувати свої кошти); річного натурального обсягу виробництва продукції за варіантами технології;

2) у випадку відмінностей у рівні споживчих властивостей продукції, яку планується виготовляти, за різними варіантами технології, необхідно спрогнозувати можливе реагування ринку на такі відмінності, що проявляється через більш високі ціни на види продукції із більш високим ступенем її якості;

3) попередній вибір найкращого варіанту технологічного процесу. Зокрема, якщо зростання цін на продукцію при переході до більш високого рівня її якості для кожного різновиду цієї продукції є однаковим для будь-якого натурального обсягу її виготовлення, то критерій вибору найкращого варіанту технологічного процесу матиме такий формалізований вигляд:

$$c_j + i_j \cdot H - \Delta F_j \rightarrow \min \quad (1)$$

де:

c_j – собівартість одиниці продукції за j -тим варіантом технології;

i_j – питома капіталомісткість продукції за j -тим варіантом технології;

H – нормативна річна прибутковість інвестицій у частках одиниці;

ΔF_j – різниця між ціною продукції, яка виготовлятиметься з використанням j -того варіанту технологічного процесу, та ціною того різновиду продукції, рівень якості якого є найнижчим;

4) остаточний вибір найкращого варіанту технології. Цей вибір обґрунтовується шляхом зіставлення очікуваного прибутку від виробництва одиниці продукції із використанням обраного на попередньому етапі варіанту технології з питомою капіталомісткістю відповідного різновиду продукції;

5) оцінювання очікуваного впливу вибору найкращого варіанту технологічного процесу на загальні показники діяльності підприємства.

Застосування описаної послідовності вибору найкращого варіанту технологічного процесу у практиці діяльності підприємств сприятиме забезпеченню належного рівня їх технологічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Ахматова, М. (2003). Теоретические модели конкурентоспособности. *Маркетинг*, (4(71)), 25–38.
2. Иванов, Ю. Б. (1997). *Конкурентоспособность предприятия в условиях формирования рыночной экономики: [монография]*. Х.: ХГЕУ.
3. Аренков, И. А. (2011). Конкурентный потенциал предприятия: модель и стратегии развития. *Проблемы современной экономики*, (4), 40–43.
4. Гнатушенко, В. В. (2006). *Управління конкурентним потенціалом підприємств* (дис. ... д-ра екон. наук). Донец. нац. ун-т, Донецьк, Україна.
5. Карачина, Н. П. (2014). Конкурентний потенціал та його роль у формуванні конкурентоспроможності підприємства. *Економічний простір*, (86), 164–172.
6. Сімонова, В. С. (2011). Підходи до визначення поняття «конкурентний потенціал» та його роль у формуванні конкурентоспроможності підприємства. *Формування ринкових відносин в Україні*, (6), 194–195.
7. Емельянов, А. Ю. & Петрушка, Т. А. (2014). Технологическое развитие предприятий как средство обеспечения конкурентоспособности их продукции. *Проблемы экономики и менеджмента*, (3(31)), 39–46.
8. Емельянов, А. Ю. & Петрушка, Т. А. (2013). Исследование факторов технологического развития предприятий. *Проблемы экономики и менеджмента*, (11), 13–21.
9. Emelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L. & Hryshko, V. (2014) The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, (4), 129–135.
10. Caliscan, H. K. (2015). Technological change and economic growth. *Procedia Soc. Behav. Sci.*, (195), 649–654.
11. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13–32.
12. Sredojevic, D., Cvetanovic, S. & Boskovic, G. (2016). Technological changes in economic growth theory: neoclassical, endogenous, and evolutionary-institutional approach. *Economic Themes*, (54(2)), 177–194.
13. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Assessment of the technological changes impact on the sustainability of state security system of Ukraine. *Sustainability*, (10(4)), 1186.
14. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Zahoretska, O., Kusiya, M., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2019). Changes in Energy Consumption, Economic Growth and Aspirations for Energy Independence: Sectoral Analysis of Uses of Natural Gas in Ukrainian Economy. *Energies*, (12(24)), 4724.
15. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Evaluation of adaptability of Ukrainian economy to changes in prices for energy carriers and to energy market risks. *Energies*, (11 (12)), 3529.
16. Емельянов, О. Ю. & Петрушка, Т. О. (2020). Роль держави у подоланні бар'єрів на шляху до реалізації заходів з енергозбереження на підприємствах. *Економіка та держава*, (10), 24–29.
17. Yemelyanov, O., Symak, A., Lesyk, L., Petrushka, T., Kryvinska N. & Vovk, O. (2021). Modeling of Parameters of State Participation in Financing of Energy Saving Projects at Enterprises. *Advances in Intelligent Systems and Computing*, (1293), 498–511.
18. Коровий, В. В. (2021). Основні напрями державної фінансової політики. *Агросвіт*, (12), 51–57.

19. Тігарчук, М. І. (2021). Бюджетна політика економічного розвитку. *Агросвіт*, (12), 68–74.
20. Чугунов, В. І. (2022). Бюджетна політика економічного зростання. *Агросвіт*, (1), 88–94.
21. Смолій, Л. В., Загороднюк, О. В. & Малюга, Л. М. (2017). Моделювання прийняття інвестиційних рішень щодо технічного забезпечення аграрних підприємств. *Економічний часопис-XXI*, (163), 79–84.
22. Микитюк, П. П. (2007). *Аналіз впливу інвестицій та інновацій на ефективність господарської діяльності підприємства: [монографія]*. Тернопіль: Економічна думка.
23. Ortega-Argilés, R., Piva, M., Potters, L. & Vivarelli, M. (2010). Is corporate R&D investment in high-tech sectors more effective? *Contemporary Economic Policy*, (28 (3)), 353–365.
24. Гриньов, А. В. (2003). *Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління: [монографія]*. Харків: ВД “ІНЖЕК”.
25. Найдюк, В. С. (2013). Сутність та передумови інноваційного розвитку підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, (4), 251–263.
26. Продіус, О. І. (2010). Інноваційний розвиток промисловості: реалії та перспективи. *Вісник ХНУ*, (1(1)), 106–110.
27. Шавшин, О. С. (2017). Стратегія інноваційного розвитку підприємства. *«Інтернаука». Сер: Економічні науки*, (3(25)), 167–171.

Гаврась Дмитро Русланович

аспірант кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Смельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, доцент, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

ПРИНЦИПИ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Покращення фінансового стану підприємств, серед іншого, потребує активізації їх інноваційної діяльності та, відповідно, забезпечення інноваційного розвитку [1–4]. Цей розвиток базується на впровадженні на підприємствах різноманітних видів продуктових та інших нововведень [5–7], а також прогресивних технологічних процесів [8–10], зокрема ресурсозберігаючих [11–13]. Внаслідок цього підприємства зможуть перейти до ресурсозберігаючої моделі їхнього розвитку [14–16], підвищивши при цьому свою конкурентоспроможність [17–20]. Однак економічний розвиток підприємств не завжди має інноваційну природу. Тому постає потреба в оцінюванні інноваційності підприємств [21–23], зокрема, у вимірюванні рівня інноваційності їх розвитку, що може сприяти визначенню вектору інноваційного розвитку компаній [24, 25].

Встановлення рівня інноваційності економічного розвитку підприємств повинно базуватися на таких головних принципах:

1) врахування місця економічного розвитку в загальному економічному зростанні. Згідно цього принципу в більшості випадків економічний розвиток підприємств не потрібно ототожнювати з їх економічним зростанням, оскільки останнє може бути викликано зовнішніми чинниками, які не мають відношення до розвитку суб'єктів господарювання;

2) наявності різних видів економічного розвитку підприємств. Зокрема, цей розвиток може бути поділений на інноваційний та неінноваційний. Наприклад, заміна фізично зношених основних засобів на такі ж самі, але нові засоби праці не має інноваційного характеру;

3) вибору критерію розвитку. Зокрема, з метою вимірювання економічного розвитку підприємства можуть бути застосовані прирости прибутку, надприбутку, ринкової вартості та інших показників господарської діяльності. При цьому вибір критерію залежить від бажаного рівня його узагальненості та наявності необхідних даних для обчислень із необхідним ступенем точності;

4) наявності складових інноваційного розвитку підприємств. Зокрема, такими складовими можуть виступати технічний, технологічний, продуктовий, організаційний та інші різновиди економічного розвитку, якщо вони викликані інноваційними змінами у внутрішньому середовищі суб'єктів господарювання;

5) відносного характеру міри інноваційності розвитку. Зокрема, рівень інноваційного розвитку підприємства можна оцінити як відношення приросту операційного прибутку підприємства внаслідок здійснення ним інноваційної діяльності до загального приросту його операційного прибутку;

6) наявності у підприємств належного інформаційного забезпечення оцінювання рівня їх інноваційного розвитку;

7) наявності у підприємств належного методологічного забезпечення оцінювання рівня їх інноваційного розвитку.

Врахування перелічених принципів при оцінюванні міри інноваційності економічного розвитку підприємств дасть змогу підвищити обґрунтованість отриманих результатів такого оцінювання.

Список використаних джерел:

1. Погорелов, Ю. С. (2006). Развитие предприятия: понятия та види. *Культура народов Причерноморья*, (88), 75-81.
2. Найдюк, В. С. (2013). Сутність та передумови інноваційного розвитку підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, (4), 251–263.
3. Продіус, О. І. (2010). Інноваційний розвиток промисловості: реалії та перспективи. *Вісник ХНУ*, (1(1)), 106–110.
4. Шавшин, О. С. (2017). Стратегія інноваційного розвитку підприємства. *«Інтернаука». Сер.: Економічні науки*, (3(25)), 167–171.
5. Амоша, О. І., Булеєв, І. П. & Шевцова, Г. З. (2007). Інноваційне оновлення техніко-технологічної бази промислового виробництва на синергетичних засадах: теорія і практика. *Економіка промисловості*, (1(36)), 3-9.
6. Неустроєв, Ю. Г. (2021). Роль інновацій у забезпеченні економічної безпеки. *Агросвіт*, (7-8), 103–108.
7. Ємельянов, О. Ю. (2019). *Потенціал економічного розвитку підприємств: інструментарій та моделі оцінювання: [монографія]*. Львів: НУ «Львівська політехніка».
8. Caliskan, H. K. (2015). Technological change and economic growth. *Procedia Soc. Behav. Sci.*, (195), 649–654.
9. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13–32.
10. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Assessment of the technological changes impact on the sustainability of state security system of Ukraine. *Sustainability*, (10(4)), 1186.
11. Емельянов, А. Ю. & Петрушка, Т. А. (2013). Исследование факторов технологического развития предприятий. *Проблемы экономики и менеджмента*, (11), 13–21.
12. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Крет, І. З. (2013). Методичні засади оцінювання економічної ефективності впровадження ресурсозберігаючих технологій на промислових підприємствах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*, (754), 18–25.
13. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Zahoretska, O., Kusiya, M., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2019). Changes in Energy Consumption, Economic Growth and Aspirations for Energy Independence: Sectoral Analysis of Uses of Natural Gas in Ukrainian Economy. *Energies*, (12(24)), 4724.
14. Некрасова, Л. А. & Хрїстова, А. В. (2017). Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. *Економіка: реалії часу*, (2 (30)), 79–84.
15. Петрушка, Т. О. (2013). *Оцінювання економічної ефективності ресурсозберігаючого розвитку промислових підприємств* (дис. ... канд. екон. наук). НУ «Львівська політехніка». Львів, Україна.
16. Сотник, І. М. (2010). Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України. *Економіст*, (12), 72–75.
17. Ахматова, М. (2003). Теоретические модели конкурентоспособности. *Маркетинг*, (4(71)), 25–38.
18. Емельянов, А. Ю. & Петрушка, Т. А. (2014). Технологическое развитие предприятий как средство обеспечения конкурентоспособности их продукции. *Проблемы экономики и менеджмента*, (3(31)), 39–46.
19. Ємельянов, О. Ю., Лесик, Л. І. & Петрушка Т. О. (2016). Моделювання показників оцінювання конкурентного потенціалу промислового підприємства. *Актуальні проблеми економіки*, (4), 340–348.

20. Emelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L. & Hryshko, V. (2014) The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, (4), 129–135.
21. Гончар, О. І. & Хачатрян, В. В. (2018). Інноваційність – сучасна умова розвитку підприємницького потенціалу. *Підприємництво і торгівля*, (23), 77–81.
22. Курило, Л. І., Удовиченко, С. М. & Сльозко, Т. М. (2016). Інноваційність економіки з огляду рівня розвитку науки. *Глобальні та національні проблеми економіки*, (13), 129-133.
23. Федулова, Л. І. (2016). Інноваційність економіки ЄС та України: напрями скорочення розриву. *Економічний часопис – XXI*, (156(1-2)), 22-25.
24. Харченко, В. А. (2014). Механізм формування системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства. *Економіка промисловості*, (4 (68)), 97–104.
25. Федулова, Л. І. (2013). Інноваційний вектор розвитку промисловості України. *Економіка України*, (4), 15–23.

SECTION 3.

FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

Бонарев Володимир Валерійович

канд.екон.наук, асистент, асистент кафедри обліку, аналізу і аудиту
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

РОЛЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ДІЯЛЬНОСТІ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ

Під терміном «державний сектор» у міжнародній практиці розуміють національні уряди, регіональні органи управління (наприклад, штатів, провінцій, територій), місцеві (наприклад, міські, районні (селищні) органи управління) та відповідні державні суб'єкти господарювання (наприклад, агентства, правління, комісії, установи та підприємства) [1, с.34].

Відповідно до Господарського кодексу України [2] до суб'єктів державного сектору економіки належать суб'єкти, які діють на основі лише державної власності, а також суб'єкти, державна частка у статутному фонді яких перевищує п'ятдесят відсотків або складає величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів. Таке тлумачення структури державного сектору конкретизує визначення, що наведено в міжнародних стандартах бухгалтерського обліку для державного сектору, яке підтверджує відповідність розуміння поняття «державний сектор» в Україні міжнародній практиці [3, с. 396].

Відповідно до Бюджетного кодексу України, бюджетна установа – це орган, заклад чи організація, відповідний статус якої визначено Конституцією України, а також установа чи організація, створена у встановленому порядку органами державної влади або місцевого самоврядування, яка повністю утримується за рахунок бюджету – державного чи місцевого [4]. Установи, що фінансуються з бюджетів різних рівнів, вносяться до Реєстру неприбуткових установ та організацій, що є підставою не бути платником податку на прибуток.

Бюджетні установи є первинною ланкою бюджетної системи країни і беруть участь у виконанні як дохідної, так і видаткової частини бюджету відповідно до затвердженого кошторису [5, с.8]. Специфіка діяльності бюджетних установ (медицина, культура, освіта) та потреба населення в необхідності збільшення кількості та якості їх послуг зумовили таку діяльність цих установ як надання платних послуг, ведення господарської діяльності в межах законодавства [6, с.12]. До специфічних особливостей бюджетного обліку відноситься: контроль виконання кошторису видатків; роздільний облік касових і фактичних видатків; організацію обліку в розрізі статей бюджетної класифікації; сувору відповідальність обліку і звітності вимогам нормативних документів; галузеву специфіку обліку в установах культури, науки, освіти, охорони здоров'я, управління, оброни і т. ін. [7, с.6].

У бюджетній сфері, майже відсутні госпрозрахункові відносини, бюджетні установи не мають статутного капіталу, а всі їх активи є державною власністю [8, с. 8]. Основною відмінністю бюджетних установ від інших неприбуткових організацій є їх повна залежність від бюджетного фінансування, яке здійснюється в рамках Бюджетного кодексу [9, с. 58].

На думку О.О.Радецької, у забезпеченні раціонального та економного використання ресурсів, здійснення заходів щодо бережливого витрачання матеріальних засобів та грошових коштів, дотриманні фінансово-бюджетної дисципліни вирішальну роль відіграє реалізація таких функцій управління, як облік і контроль [10, с.92].

О.А.Андренко зазначає, що бухгалтерський облік виконання бюджету й кошторисів доходів і видатків бюджетних установ прийнято називати бюджетним обліком. Бюджетний облік як один з видів бухгалтерського обліку – це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про виконання бюджету й кошторисів доходів і видатків бюджетних установ [11, с.12].

Вчені О.В.Писарчук та С.В.Жулій відмічають, що бухгалтерський облік у бюджетних установах – це система контролю за наявністю та рухом бюджетних і позабюджетних коштів, яка будується на загальноприйнятих у міжнародній практиці принципах, виконує управлінську, контрольну та інформаційну функції, але має певні особливості [12, с.152].

Метою ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, в т.ч. і в бюджетних установах, є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої і неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів установи [13, с.6]. Іншої думки, О.А.Андренко, який зазначає, що метою ведення бюджетного обліку є накопичення та надання користувачам для ухвалення рішень інформації про доходи бюджету, витрати, кредитування з урахуванням погашення, фінансування, а також визначення результату виконання бюджету та кошторисів бюджетних установ [11, с.12].

Бюджетний облік сприяє раціональному розподілу національного доходу на цілі розширеного відтворення і досягненню та підтриманню необхідних пропорцій у розвитку окремих галузей народного господарства, точному виконанню затвердженого бюджету [7, с.10]. Вчені В.П.Щур та О.В.Щур визначають вимоги до бюджетного обліку: застосування однакових методів для обчислення облікових показників у різних ланках бюджетної системи і за різні звітні періоди; повнота і своєчасність; оперативність; точність і об'єктивність; ясність і доступність; економічність та раціональність [14]

Інформація бухгалтерського обліку бюджетних установ є базою для прийняття рішень її користувачами, якими є розпорядники грошових коштів вищих рівнів, органи Державного казначейства України та ніші органи державної і місцевої влади, громадськість, працівники та керівництво бюджетної установи» [13, с.7].

Таким чином, значення бюджетного обліку полягає в тому, що: служить засобом, що дозволяє здійснювати управління процесом виконання бюджетів; забезпечує бюджетне планування, наукове обґрунтування основних напрямків бюджетної політики, прогнозів і планів; дані бюджетного обліку використовуються для аналізу і оцінки результатів виконання бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів, виявлення негативних і позитивних чинників використання бюджетних коштів; використовується як інструмент контроль за виконанням бюджетного законодавства [15, с.264]. Також В.С.Тикало зазначає, що бухгалтерський облік у бюджетних установах забезпечує систематичний контроль за виконанням кошторисів доходів та видатків установ, стан розрахунків із підприємствами, організаціями і установами, використання матеріальних і грошових ресурсів та їх збереженням, сприяє поліпшенню фінансово-господарської діяльності та розвитку соціальної сфери установ [16, с. 370].

Висновки. Отже, підсумовуючи вищесказане, можна вважати, що бухгалтерський облік у бюджетних установах є впорядкованою системою збирання, реєстрації й узагальнення інформації про склад засобів, джерел фінансування та зобов'язань установи, фінансових процесів за допомогою суцільного, безперервного й документального обліку всіх господарських операцій, що відображають господарську діяльність установи. А також це система, яка через свої показники та звітність надає необхідний масив інформації

внутрішнім та зовнішнім користувачам для прийняття виважено-ефективних управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Канаєва Т. & Шевченко С. (2010) Стан і перспективи розвитку обліку в державному секторі України. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*, (5), 33-40.
2. Господарський кодекс України. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Позняковська Н.М. (2009) Проблеми та перспективи реформування бухгалтерського обліку у державному секторі. *Вісн. нац. унту водного госп-ва та природокористування*, (2), 396-403.
4. Бюджетний кодекс України. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
5. Джога Р.Т. (2006) Облік у бюджетних установах : Підручник / Р.Т.Джога, Л.М.Сінельник, М.В.Дунаєва; за ред. Р.Т.Джога. – К.: КНЕУ. – 480с.
6. Михайлов М.Г. (2011) Бухгалтерський облік у бюджетних установах : навч. посібник / М.Г.Михайлов, М.І.Телегунь, О.П.Славкова. – К.: Центр учбової літератури. – 384с.
7. Атамас П.Й. (2005) Основи обліку в бюджетних організаціях : навч. посіб. / П.Й.Атамас. – К. : Центр навч. л-ри. – 288 с.
8. Атамас П.Й. (2003) Основи обліку в бюджетних організаціях : навч. посіб. / П.Й. Атамас. – К. : Центр навч. л-ри. – 284 с.
9. Левицька С.О. (2004) Облік та аналіз діяльності бюджетних установ : монографія / С.О. Левицька. – Рівне : УДУВГП. – 233 с.
10. Радецька О.О. (2013) Особливості обліку та контролю в бюджетних установах. *Вісник Хмельницького національного університету*, (3), (Т.1), 92-94.
11. Андренко О.А. (2012) Конспект лекцій з курсу «Облік у бюджетних установах» / О.А. Андренко; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ. – 108 с.
12. Писарчук О.В. & Жулій С.В. (2011) Послідовність формування облікової політики бюджетної установи. *Вісник СумДУ*, (3), 151-156.
13. Бутинець Ф.Ф. (2004) Бухгалтерський облік у бюджетних установах : навчальний посібник / за ред. проф. Ф.Ф.Бутинця. – Житомир: ПП «Рута». – 448с.
14. Щур В.П. & Щур О.В. (2005) Місце бюджетного обліку в системі господарського обліку, його особливості, завдання, значення та вимоги до нього. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*, (7), (ч. I), 282-288.
15. Смірнова І.В. (2009) Бюджетний облік як складова системи господарського обліку. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*, (Вип. 16), (Ч. II), 259-265.
16. Титикало В.С. (2011) Роль бухгалтерського обліку та звітності в управлінні бюджетною установою. *Фінанси, облік і аудит*, (Вип. 18), 369-380.

Приходько Катерина Андріївна

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту економіки та бізнесу

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», *Україна*

Рубежанська Вікторія Олегівна

канд.екон.наук, старший викладач кафедри фінансів, обліку та банківської справи

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», *Україна*

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Проблема забезпечення фінансової стійкості з кожним роком стає все більш актуальною. Це пояснюється, по-перше, тим, що фінансова система розвивається значно швидше, ніж реальна економіка. У розвинутих країнах сумарні фінансові активи у теперішній час у багато разів перевищують річні показники економічної діяльності. По-друге, цей процес поглиблення фінансового ринку супроводжується змінами у складі фінансової системи, зростанням частки негрошових фінансових активів і, внаслідок цього, більш високим їх відношенням до грошової бази. По-третє, в результаті зростаючої міжгалузевої та міжнародної інтеграції фінансові системи стають більш взаємозалежними, як на національному, так і на міжнародному рівні. По-четверте, фінансова система стає все складнішою у сенсі характеристик фінансових інструментів, різноманітності видів діяльності та відповідних ризиків.

У таких умовах набуває особливого значення ефективне формування системи прогнозування фінансового стану комерційного банку, яка представляє собою складну ієрархічну структуру, що має, як мінімум, три рівні – стратегічний, тактичний і оперативний.

Перший рівень – це стратегічне прогнозування, яке фактично являє собою процес моделювання банківської діяльності на основі обмежень портфеля банку. Стратегічне прогнозування визначає шляхи і засоби досягнення цілей, а тому є основним і невід’ємним елементом фінансової стратегії банку. Завдяки стратегічному прогнозуванню визначаються перспективи розвитку, розробляються концептуальні основи для прийняття кардинальних рішень щодо майбутніх банківських ринків, продуктів, структури, прибутковості і профілю ризику банку. Стратегічне прогнозування формує прогнози майбутньої діяльності банку на основі дослідження альтернатив розвитку. Як вже зазначалося, створюється кілька варіантів (сценаріїв) розвитку ситуації: консервативний, оптимістичний і песимістичний.

Період, на який можна дати відносно надійний стратегічний прогноз розвитку банку, у країнах з розвинутою економікою складає від 3 до 10 років, у країнах з економікою, що розвивається – від 3 до 5 років. Мета стратегічного прогнозування полягає в удосконаленні реакції банку на ринкову динаміку та поведінку конкурентів. Сутність стратегічного прогнозування полягає в: прогнозуванні і формальному описі основних зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на виконання банком своїх функцій; формуванні бажаної (оптимальної) структури активів і пасивів; прогнозуванні фінансових показників на майбутні періоди [1-3].

Результати фінансового прогнозування даного рівня практично цілком орієнтовані на вищу ланку керівництва банку і повинні відповідати програмним цілям у частині залучення і розміщення ресурсів з урахуванням заданих обмежень.

Етапи стратегічного прогнозування:

- 1) аналіз зовнішнього середовища (на цьому етапі здійснюється макроекономічний аналіз навколишнього середовища банку);
- 2) аналіз проміжного середовища (на цьому етапі здійснюється аналіз мікросередовища банку, тобто аналізуються клієнти банку, його партнери, конкуренти та вплив НБУ);
- 3) аналіз внутрішнього середовища (на цьому етапі визначається місце банку в банківській системі, а також оцінюються його сильні і слабкі сторони);
- 4) розробка бізнес-плану.

Результатом цього рівня прогнозування є формування бізнес-плану, де у кількісному (вимірному) вигляді мають бути віддзеркалені стратегічні цілі банку, зроблені певні припущення щодо деяких параметрів розвитку зовнішнього середовища (загальноєкономічні прогнозовані агрегати такі як рівень інфляції, ВВП, прогноз рівня доходів населення, норми відсотка тощо). Крім того, бізнес-план обов'язково повинен описувати кілька можливих сценаріїв розвитку банку.

Другий рівень прогнозування діяльності банку – це тактичне прогнозування, що виконується максимум на 3 фінансові роки. Його метою є прогнозування фінансових результатів, очікуваних при виконанні того чи іншого варіанту бізнес-плану. Цей рівень прогнозування забезпечує моніторинг фінансової діяльності банку шляхом ідентифікації основних ризиків за допомогою моделей аналізу його діяльності. Прогнозування в межах цього рівня передбачає: прогнозування агрегованого балансу банку на заданому інтервалі часу в розрізі збільшення власного капіталу банку, структури власних і позикових коштів, збалансованості між прибутковістю і ліквідністю банку; прогнозування окремих показників діяльності банку на майбутній фінансовий рік; розробку та доведення до продуктивних підрозділів оперативних коригувальних рішень у частині формування фінансових потоків (прогнозування кредиторської і дебіторської заборгованості банку) і т.п. Тактичне прогнозування використовує формальні моделі та методи і базується на гіпотезі про можливість передбачення та контролю майбутнього. Результат тактичного прогнозування – щорічна фінансова модель банку, де визначаються прогнозні фінансові показники. Ці показники є надійним засобом контролю за діяльністю банку на майбутні 3 роки.

Третій рівень – це оперативне (поточне) прогнозування. Його метою є розробка конкретних оперативних прогнозів, які дають змогу визначити на майбутній рік усі джерела фінансування розвитку банку, сформувати помісячну структуру його доходів і витрат, забезпечити постійну платоспроможність банку, передбачити структуру його активів і капіталу на кінець кожного місяця в межах прогнозного періоду. Оперативне прогнозування є найбільш точним і дуже тісно пов'язане з оперативним плануванням. У західній практиці, говорячи про оперативне фінансове планування, звичайно вживають термін «бюджетування», яке походить від англійського терміна «budgeting» [4-6].

Результатом цього рівня прогнозування є розробка прогнозного балансу та формування бюджету банку – фінансового документа, який визначає джерела формування доходів і витрат та фіксує фінансовий результат діяльності банку. Оперативне прогнозування та бюджетування нині є однією з необхідних складових системи управління будь-якого банку та включаються до фінансово-економічного механізму стратегічного менеджменту.

Дослідження процесу прогнозування в контексті особливостей реалізації функцій банківського менеджменту дає підстави зробити висновок, що період стихійного, без прогнозу, функціонування банків в Україні закінчився. Умовою їх виживання, а тим більше довгострокового успішного розвитку, може бути лише стратегічне управління та прогнозування.

Список використаних джерел:

1. Zos-Kior, M., Shkurupii, O., Fedirets, O., Shulzhenko, I., Hnatenko, I. & Rubezhanska V. (2021). Modeling of the Investment Program Formation Process of Ecological Management of the Agrarian Cluster. *European Journal of Sustainable Development*, 10(1), 571-583. Retrieved from: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2021.v10n1p571>
2. Brockova, K., Rossokha, V., Chaban, V., Zos-Kior, M., Hnatenko, I., Rubezhanska, V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43(1), 129–136. Retrieved from: <https://doi.org/10.15544/mts.2021.11>
3. Zos-Kior M., Hnatenko I., Isai O., Shtuler I., Samborskyi O., Rubezhanska V. (2020). Management of efficiency of the energy and resource saving innovative projects at the processing enterprises. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 42(4), pp. 504–515. Retrieved from: <https://doi.org/10.15544/mts.2020.52>
4. Semenov A., Kuksa I., Hnatenko I., Sazonova T., Babiy L., Rubezhanska V. (2021). Management of Energy and Resource - Saving Innovation Projects at Agri-Food Enterprises. *TEM Journal*, 10(2), pp. 751-756. <https://doi.org/10.18421/TEM102-32>
5. Mazur N., Khrystenko L., Pásztorová J., Zos-Kior M., Hnatenko I., Puzyrova P., Rubezhanska V. Improvement of controlling in the financial management of enterprises. *TEM Journal*. 2021. Vol. 10(4), P.1605-1609.
6. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia I., Diukariev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. Vol. 36, P. 199-205.

Вакулик Дарина Андріївна

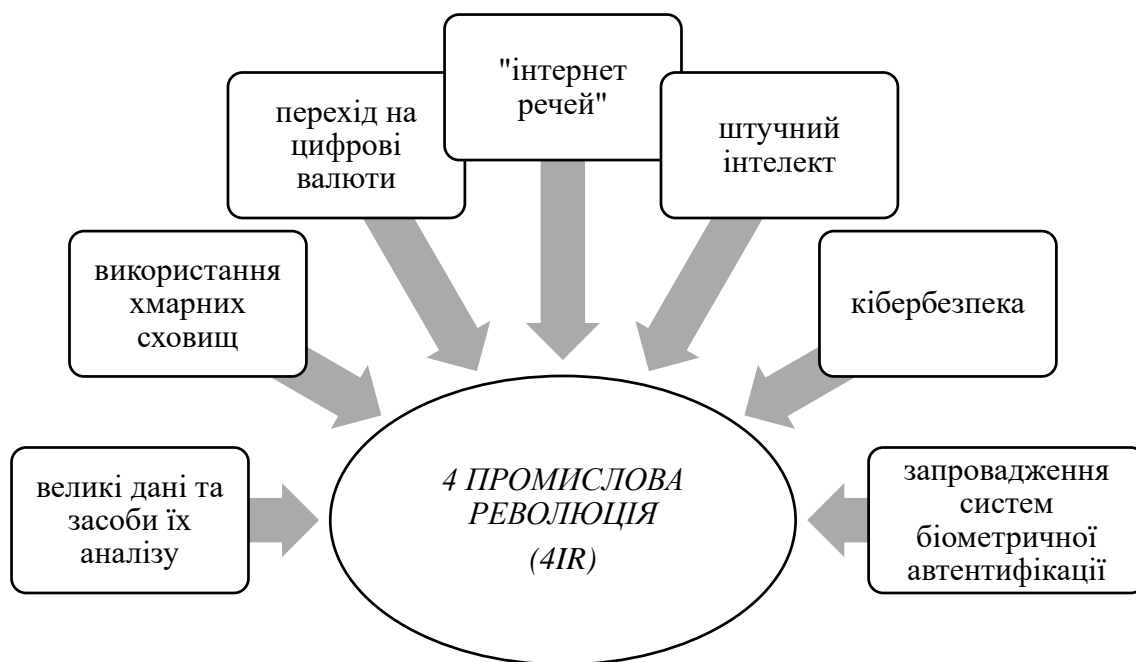
аспірантка економічного факультету

Національний університет біоресурсів та природокористування України, Україна

ЦИФРОВІ ТРЕНДИ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

В сучасному світі цифровізація та впровадження передових технологій є невід'ємною частиною розвитку усіх сфер суспільного життя. Передусім, цифрові технології покликані, аби спростити певні процеси, задовольнити потреби користувачів у зручності, мобільності та простоті здійснення необхідних процедур.

Новітній період розвитку світової економіки – це перехід від постіндустріальних до цифрових систем, що є основою четвертої промислової революції, яка несе великі зміни у соціальній та економічній сферах (Рис.1).

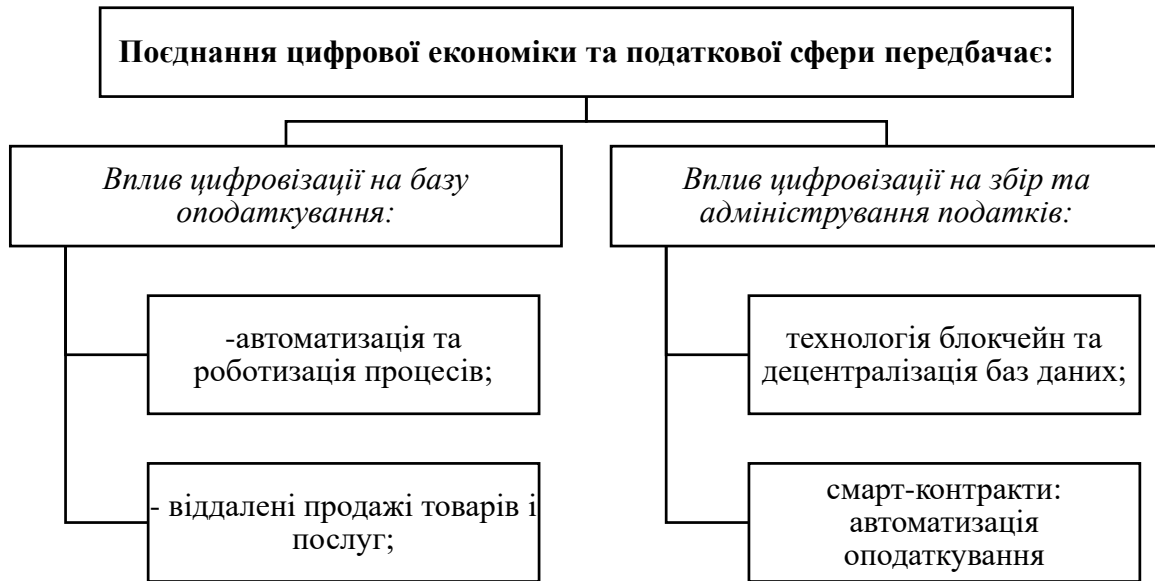
Рис.1. Основні напрямки 4 промислової революції

Джерело: узагальнено автором на основі [5]

Четверту промислову революцію (*Forth Industrial Revolution, 4IR*) вперше було оголошено на Всесвітньому економічному форумі у 2016 році в Давосі. Керівник форуму К. Шваб охарактеризував її як подію, яка має фундаментальне значення, що змінить спосіб життя, праці та спілкування людей [6].

Податкові системи є невід'ємною частиною цієї картини, і багато урядів почали оцифровувати взаємодію між податковими органами та платниками податків, впроваджуючи технології 4IR, що дозволяють швидше та достовірніше збирати та аналізувати податкову інформацію, створюючи розумні моделі оцінки ризиків, автоматизуючи підготовку податкової звітності тощо.

Поєднуючи цифрову економіку та податкову сферу, уряди очікують й на вагомій структурні зміни, основні з яких представлено на Рис.2.

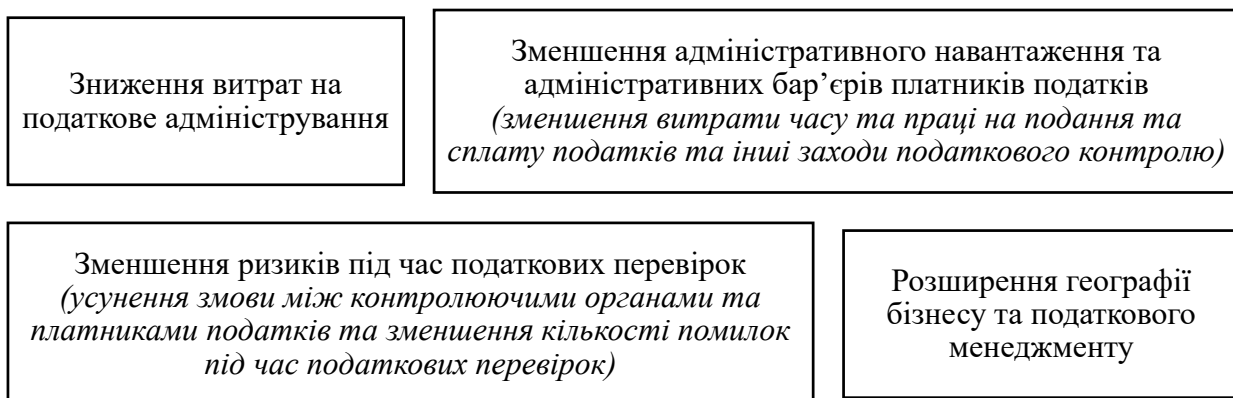

Рис.2. Очікувані структурні зміни в податковій сфері при застосуванні цифрових технологій

Джерело: узагальнено автором на основі [3]

Окрім того, цифровізація відкриває й нові можливості управління податками. В умовах цифрової економіки нові інформаційні технології можуть бути впроваджені у процес збору та управління податками з метою підвищення якості та ефективності їх збору та управління. Використання сучасних ІТ-інструментів податковими органами в цифровому середовищі дозволяє мінімізувати загрози недотримання платниками податків податкового законодавства, максимально підвищити ефективність податкового адміністрування і досягти 100% податкових вимог.

Використання сучасних інформаційних технологій вирішує широке коло завдань та дозволяє концептуально змінити парадигму управління податками. Основні переваги автоматизації податкового адміністрування представлені на Рис.3.

Рис.3. Переваги автоматизації податкового менеджменту

Джерело: узагальнено автором на основі [2]

Податкова система розвинених країн світу здебільшого формувалася у другій половині ХХ століття і вже встигла накопичити досить багатий теоретичний та практичний досвід

реформування й реалізації податкової політики, удосконалення системи оподаткування, тому має велике значення податкової безпеки для вирішення завдань оподаткування.

Говорячи про зарубіжний досвід застосування діджиталізації у сфері справляння податків, слід відмітити США, країни Євросоюзу та Китай, досвід яких сміло можна використовувати в Україні. Основними причинами вибору саме цих країн є наступні:

- 1) високий рівень економічного розвитку;
- 2) відносно схожа система оподаткування;
- 3) ефективність діючих механізмів оподаткування.

Характеристику основних цифрових трендів в оподаткуванні провідних країн світу наведено у Табл.1.

Таблиця 1

Цифрові тренди у сфері оподаткування США, Китаю та країн ЄС

Країна	Досвід цифровізації податкової сфери	Характеристика
США	- індекс цифровізації державної служби	формує частку кожного одержувача послуг, представлена в цифровому форматі
	- електронна податкова система (MeF)	сучасна система, яка використовується для подання декларацій в електронному вигляді та забезпечення своєчасного оформлення податкових документів
	- мобільний додаток IRS2Go	дозволяє платникам податків відстежувати етапи обробки надміру сплачених податкових платежів, здійснювати електронні платежі та отримувати допомогу щодо розрахунку податків
	- електронна система облікових записів	дозволяє платникам податків керувати своїми рахунками, документами, платежами та даними, а також виявляти та вирішувати проблеми в режимі онлайн
Країни ЄС	- електронна система податкового менеджменту (ETMS)	система призначена для електронного подання податкових декларацій за допомогою інструментів, які автоматично заповнюють поля декларації та стандартизують процес виписки електронних рахунків-фактур
	- система обміну даними про акцизний податок (SEED); - система обміну інформацією про податок на додану вартість (VIES)	системи створені, щоб сформувати всебічне уявлення про оподаткування ЄС та полегшення обміну інформацією між урядом та платниками цих податків
	- стандартні документи податкової перевірки (SAF-T)	дозволяють компаніям самостійно перевіряти відповідність їхніх даних податковому законодавству
	- єдиний портал платників податку на додану вартість (MOSS)	для спрощення та автоматизації процедур сплати ПДВ для компаній, які надають цифрові послуги в країнах ЄС
Китай	- система індикаторів ризику та моделі оцінки ризиків	розроблено єдину систему аналізу податкових ризиків підприємств різних галузей
	- електронна фінансова звітність	подання усіх форм податкової звітності в режимі онлайн
	- єдина електронна платформа податківців	доступ в режимі реального часу до додаткових даних, для співставлення за різними видами податків, юрисдикціями, платниками податків

Джерело: розроблено та узагальнено автором на основі [4]

Застосування таких потужних цифрових інструментів на світовому рівні перетікає у глобальний інформаційний простір, що і представляє собою великі дані.

Україна також не залишилась осторонь новітніх процесів трансформації і на разі впроваджено чимало інструментів для платників податків та контролюючих органів (Рис.4).

Рис.4. Цифрові застосунки у сфері справляння податків

Джерело: узагальнено автором

Кожен сервіс має своє призначення, але їх всіх об'єднує конкретна спільна мета – пришвидшити та покращити роботу податкових органів, спростити процеси подання та сплати податків їх платникам. Однак, не зважаючи на чималу кількість інструментів, стрімкий розвиток ІТ-технологій породжує подальше вдосконалення, пошук новітніх підходів та наукових пошуків цифровізації у сфері справляння податків.

Спираючись на досвід зарубіжних країн, можна сказати, що основними технологіями для побудови системних рішень в оподаткуванні є штучний інтелект та роботизація. Перспективними напрямками для практичної реалізації цифрових технологій у сфері справляння податків для України вважаємо наступні:

1. Штучний інтелект:

- податковий аналіз – нейронні мережі для автоматичного розрахунку зобов'язань з податкових платежів перед державою;
- природна мова – інтелектуальний переклад технічних документів; чат-боти для відповіді на запити та звернення платників податків; інтелектуальний контекстний пошук податкової інформації в масштабі великих даних;
- автоматизація – автоматизований процес заповнення податкових декларацій та звітів; побудова алгоритмів автоматизованого пошуку та збору податкової інформації із різних джерел;

2. Роботизація:

- автоматичне введення даних – «розумне сканування» та обробка первинних документів; автоматичне формування різних документів (актів, рахунків-фактур та ін.);
- перевірка якості та коректності даних – виявлення помилок, уведених при автоматичному заповненні;
- обробка простих бізнес-алгоритмів – програмування типових процесів (реєстрація накладних, заповнення та подання звітності тощо); автоматизоване формування драфтів типових договорів.

Для оцифрування українських податкових органів ми рекомендуємо наступні дії:

- створення повністю верифікованої блокчейн-платформи для платників податків;
- розвиток платформи дистанційного податкового контролю;
- запровадження вбудованого цифрового управління персоналом у податкових органах;
- застосування технології VR/AR у прямому спілкуванні між органами податкового контролю та платниками податків.

Варто зазначити, що Україна лише почала свій шлях цифрової трансформації в оподаткуванні, але й теперішні напрацювання мають неабиякий успіх. Вважаємо, що Україна має великий потенціал у впровадженні сучасних технологій у податковій сфері.

Список використаних джерел:

1. Державна податкова служба України. URL: <https://mk.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/568643.html> (дата звернення: 15.04.2022)
2. Синютка Н. Г. Цифрова ідентифікація платників податків як передумова для діджиталізації фіскального простору. *Бизнес Інформ*. 2018. № 10. С. 363-368.
3. Цифрова економіка. Про нові можливості для України. *Нове время*. URL: nv.ua/ukr/opinion/kubiv/tsifrova-ekonomika-pro-novi-mozhливosti-dljaukrajini-2282520.html (дата звернення: 14.04.2022)
4. Харковський Б.В. Діджиталізація справляння податків: зарубіжний досвід та перспективи для України. 2021. С. 40-52.
5. Чижикова О. В. Глобальні тренди впровадження технологій у сфері оподаткування в контексті цифрової трансформації економіки. *Наукові праці НДФІ*. 2019. № 3. С. 126-134.
6. 4th Industrial Revolution: Definition And Explanation / Indeema. URL: <https://indeema.com/blog/4th-industrial-revolution>

SECTION 4. MARKETING AND LOGISTICS ACTIVITIES

Ларіна Анастасія Сергіївна

здобувач вищої освіти факультету інформаційних технологій, інженерії та управління
Харківський національний університет будівництва та архітектури, Україна

Бутенко Олена Петрівна

канд.екон.наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та публічного управління
Харківський національний університет будівництва та архітектури, Україна

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Перед керівництвом кожного підприємства постає завдання з визначення елементів комунікаційного комплексу та їх значущості впливу на результативність роботи зі споживачем. У рамках цього завдання рішення про інтегроване використання усіх чи декількох елементів комунікаційного комплексу повинне ґрунтуватися на постійному контролі над ефективністю, як в цілому, так і окремих його елементів. Тому постає актуальним розгляд основних завдань інтегрованих маркетингових комунікацій (ІМК) та шляхів їх реалізації.

Наразі існує велика кількість наукових досліджень присвячених розвитку маркетингових комунікацій, їх місцю і ролі в розвитку підприємства. Серед них відомі роботи таких вітчизняних вчених як Г. П. Жалдак, А. А. Бичковської [1], А. Дягач [2], І. Д. Литовченка [3], М. Балука, М. Басія, С. Скубинського та інших. Але стрімкий розвиток ринку, зростання конкуренції та зміна смаків споживачів вимагає від керівництва підприємств пошуків підвищення ефективності маркетингових комунікацій, а також посилення ролі зворотного зв'язку. Саме ІМК надають можливість узгодження та контролю за усіма видами комунікацій, і тому потребують більш детального вивчення.

Метою дослідження є розгляд основних завдань інтегрованих маркетингових комунікацій та шляхів їх реалізації.

Підприємство повинно забезпечувати складну комунікаційну програму, яка вказує елементи комплексу на трьох рівнях інтеграції (в рамках одного елементу комплексу, між елементами комплексами, а також між елементами комунікаційного комплексу та елементами комплексу маркетингу, які покликані виконувати комунікаційні функції). Саме такий підхід передбачає розподіл ресурсів широкого кола комунікаційних каналів із залученням великої кількості контрагентів.

ІМК є взаємодією всіх форм комплексу комунікацій, при якому кожна форма комунікацій є інтегрована з іншими інструментами маркетингу і підкріплена ними для досягнення максимальної економічної ефективності [3].

Своєю чергою, одним з основних завдань ІМК є розгляд внутрішніх і зовнішніх комунікацій як єдиного комплексу, який формує єдину технологічну програму для розв'язання внутрішніх питань, а також для передумови розв'язання питань зовнішніх. Також можна виділити наступні завдання ІМК серед яких такі [3]: цільове інформування; формування іміджу; нагадування.

Цільове інформування застосовується при наданні повідомлення споживачам про створення нового продукту, зміну ціни, або складу вже наявного товару, що дає змогу споживачам одержати додаткову інформацію про продукцію фірми. Також у ході інформування підприємство формує образ марки.

Формування іміджу полягає в тому, що фірма формує переваги свого товару, використовуючи різні методи для того, щоб споживач переходив на торгову продукцію їхньої фірми. Підштовхує споживача здійснити покупку відразу, після інформування, шляхом порівняння з продукцією інших конкурентних марок.

Нагадування характеризується тим, що на стадії зрілості товару відбувається нагадування споживачам про використання продукту, підкріплюються рекламою, що запевнює покупців про правильність зробленого вибору, також може нагадуватися де можна придбати цей товар.

На думку західних фахівців, в комплексі ІМК можна виділити чотири основні напрямки просування товару на ринки. До них відносяться: реклама, стимулювання збуту, зв'язки з громадськістю (PR) та особисті продажі.

Основним завданням всього комплексу ІМК є стимулювання реалізації товару. Авторами пропонується при реалізації стратегії ІМК виділити наступні основні принципи (рис. 1).

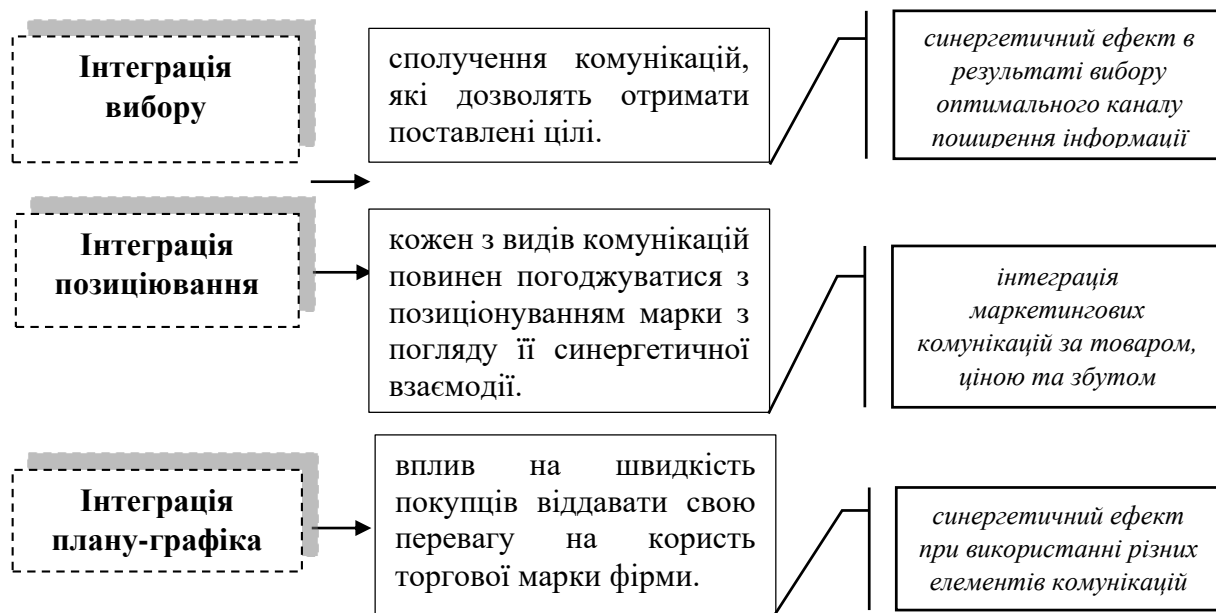

Рис. 1. Основні принципи реалізації стратегії ІМК та напрями поширення ефекту синергії

У реалізації ІМК важливу роль відіграє синергетичний ефект маркетингових комунікацій. Сутність цього ефекту полягає в тому, що спільний результат застосування комплексу ІМК перевищує суму результатів використання різних елементів комунікацій, взятих окремо [4]. При цьому ефективність залежить від правильності та своєчасності запроваджених рішень у сфері товарної, збутової та цінової політики.

Потреби в ІМК визначаються поставленою метою, та значущості завдання. Наразі ІМК є все більш ефективним і зручним способом організації маркетингу щодо розробки та вдосконалення системи просування товару в загальній системі маркетингу підприємства, що зумовлене стрімким розвитком техніки та технологій, які перетворили ІМК-принципи в ІМК-технології [5]. Серед основних шляхів реалізації ІМК фахівці виокремлюють такі технології [6]:

- інтерактивні комунікації;
- використання баз даних для налагодження зав'язків з адресатами;
- застосування комп'ютерних технологій (інтернет).

У роботі були досліджені основні завдання ІМК, запропоновано комплекс напрямів просування товару на ринок, а також основні принципи та шляхи реалізації цього комплексу. Виявлено, що при використанні комплексу ІМК формується єдина технологічна програма яка дозволяє розв'язувати питання широкого спектра, що є дуже ефективним засобом підвищення діяльності підприємства. Виходячи з цього були запропоновані основні шляхи реалізації комплексу ІМК, які дозволять вітчизняним підприємствам вийти на інший рівень свого функціонування.

Список використаних джерел:

1. Жалдак Г. П. & Бичковська А. А. (2019) Інтегровані маркетингові комунікації як чинник ефективного розвитку підприємств. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, Т. 2, № 4. С. 4–13. Вилучено з: <https://doi.org/10.32750/2019-0201>
2. Павленко А. Ф., Вовчак А. В. & Примак Т. О. (2005) Маркетингові комунікації: сучасна теорія і практика: Монографія. К.: КНТЕУ. 408 с.
3. Длігач А. (2012) Інтегровані маркетингові стратегії. *Економічний аналіз*, Вип. 10, ч. 4. С. 77–81.
4. Литовченко І. Л. (2011) Вектор трансформації сучасної концепції маркетингу. *Бізнес Інформ*, № 7, Т. 1, С. 132 – 133.
5. Балук Н., Басий Н. & Скубинский С. (2017) Интегрированные маркетинговые коммуникации - новая концепция или новый взгляд на традиционный маркетинговый инструмент. *Научный вестник ЛНУ ветеринарной медицины и биотехнологий*, Серия «Экономические науки», 19 (81), 70-73. Вилучено з: <https://doi.org/10.15421/nvlvet8111>
6. Заплатинський В. М. (2008) INTERNET – сучасна інформаційна технологія для маркетингу. *Маркетинг та логістика в системі менеджменту*, Львів, С. 181 – 182.

SECTION 5.

MANAGEMENT, PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

Oksana Hvozd

Ph.D.

Ukraine

BASIC APPROACHES TO THE DEFINITION OF ORGANIC PRODUCTION

Given the desire of modern society to maximize the conservation of natural resources, green production, and minimize interference in the biosphere, the concept of sustainable development is gradually becoming widespread, which aims to reduce the gap between the three major systems: environment, society, and economy. Understanding the need for organic production as a mechanism of transition to the model of sustainable development of the agro-industrial complex to replace the traditional intensive type of agricultural production also comes to the fore. This, in turn, will enable the population to receive high-quality and safe food products, promote the development of rural areas, and bring Ukrainian products to a competitive level in both domestic and global markets.

The founder of the concept of organic agricultural production, an excellent new method of agriculture, is considered to be the Japanese philosopher Mokishi Okada, who in his writings emphasized that organic farming should solve the following problems [1]:

- will provide people with food that will not only support life but also improve human health;
- will bring economic benefits to both consumers and producers;
- will stabilize the biological balance in nature, will be environmentally safe;
- will use simple available methods and means of management;
- will produce products in quantity necessary to meet the needs of the population, the number of which is increasing from year to year.

After Mokishi Okada, European researchers also studied and disseminated the ideas of the importance of organic agricultural production. Significant successes have been achieved by the German scientist Rudolf Steiner and the French economist Lemerre Boucher. In their works, they paid considerable attention to organic agricultural production methods. They included the main: biointensive mini-farming (Biointensive Mini-Farming), biodynamic agriculture (Biodynamic Agriculture), low-cost sustainable agriculture (LISA - Low Input Sustainable Agriculture), and others. According to them, these methods are based on improving the structure of soils, restoring their fertility, and understanding all the processes occurring in the biosphere. According to the content and principles of management, organic farming also belongs here.

At the present stage of development of our state, many theoretical researchers have devoted their research to the issue of environmental friendliness and organicity of agricultural production: V. Artysh, N. Berlach, V. Vovk, Yu. Dzyadkevich, O. Senyshyn, T. Dudar, T. Ratoshnik, N. Kutarenko, A. Balyan and others. Their research shows that products' production, consumption, and quality are linked to their organicity and environmental friendliness.

The definition of "organic products" contains specific requirements, which may differ slightly from country to country. It is the norms of organic products introduced by individual governments or associations. For the most part, all requirements are based on the principles and standards of the International Federation of Organic Agricultural Movements (IFOAM) and contain the following mandatory clauses [2]:

- the land on which the products are grown has a specific time to stay in the transition period set by the standards, and during this period it is not possible to use fertilizers and pesticides;
- the use of genetically modified organisms in crop production is strictly prohibited, as well as the use of pesticides and synthetic fertilizers is limited;
- in animal husbandry, it is necessary to adhere to loose housing, feed them only organic feed and do not use growth stimulants and hormones;
- if organic products are processed, it is forbidden to use synthetic flavours, dyes and preservatives: technologies can only minimally transform raw materials;

The logistics chain of delivery of organic products is monitored to prevent counterfeiting of products and prevent contamination from other inorganic goods and leaky packaging.

Natural and eco-products are often mistaken for the same organic products, but this is not the case. Organic products are the result of certified organic production. Each stage of this production is controlled by an accredited certification body, confirming the relevant certificate. The packaging of the organic product is marked with a label that certifies its organicity. Natural and eco-friendly products are often a simple marketing move to attract more demand from consumers. The production of such goods does not have precise, legally declared requirements and cannot guarantee high-quality standards.

Organic farming is one of the ways to produce organic products, which is becoming increasingly popular in the world. The US Department of Agriculture's research group defined it in 1980: "Organic farming is a system of agricultural production that prohibits or severely restricts synthetic compound fertilizers, pesticides, growth regulators and feed additives in animal fattening. This system is based as much as possible on crop rotations, use of crop residues, manure and compost, legumes and fertilizers, organic waste, minerals, tillage and biological pesticides to increase fertility and improve soil structure, ensure full plant nutrition and weed control and various pests "[3].

In their works, Ukrainian scientists consider the concept of organic production as a model of environmentally friendly development of the industry in terms of different approaches. The main ones are given in table 1.

In the world of scientific thought, "organic agriculture" is an agricultural practice that meets the following rules: does not use synthetic chemicals; carries out the minimum plowing of soil; does not use genetically modified organisms [4]; should cover areas - crop production, animal husbandry, poultry, horticulture, etc.

Table 1

Approaches to the definition of organic production

Name of approach and representatives	Definition
Managerial approach, V. Vovk	Organic production is essentially a "multifunctional agro-ecological production model and is based on careful management agro-ecosystems. To increase productivity and product quality, biological factors to increase soil fertility, agri-environmental methods of pest and disease control, and biodiversity benefits, including local and unique species, varieties, and breeds, are used. In a broader context, organic farming is a practical implementation in the field of agricultural production of the general concept of "sustainable development" that meets the needs of today, without compromising the ability of future generations to meet their needs "[4, p. 3]
System approach, W. Artish	He claims that environmentally friendly (organic) products "can be identified by the following main criteria: products are made of harmless materials, do not contain substances that adversely affect human health; technologies with minimal negative impact on the environment are used in the manufacture of products; manufacturers and suppliers are fully responsible for the safety of products not only in the field of consumption, but also in terms of environmental impact; packaging materials for products are harmless, they can be recycled, used and safely disposed of "[5, p. 242]

Continuation of the table. 1

Name of approach and representatives	Definition
Integrated approach, N. Berlach	Pays attention not only to technological conditions, system approach, product quality, but also the need for certification. He notes that “organic farming is a certified system of agricultural production, which uses energy and resource-saving technologies and is based on the minimum use of fur. Tillage and synthetic substances, exclusion from the process of GMO production and aims to provide society with healthy and quality food ” [6, p. 187].
Legal approach, "On the basic principles and requirements for organic production, circulation and labelling of organic products"	"Organic production - certified activities related to the production of agricultural products, including all stages of the technological process, namely primary production (including harvesting), preparation, processing, mixing and related procedures, filling, packaging, processing, restoration and other changes in the state of production), which is carried out in compliance with the requirements of the legislation in the field of organic production, circulation and labelling of organic products"[7]

data generated from [4, 5, 6, 7]

The reason for the lack of a common standard definition of organic agriculture is the different legal provisions in different countries, as due to differences in-laws.

By analyzing all the above definitions, we can agree with the statement that there is a need for a certification component in the production process, which will strengthen some control in this activity. In our opinion, organic agricultural production is a multifunctional agro-economic model of production that does not use genetically modified products and synthetic chemical fertilizers; aims to provide humanity with quality food, care for the environment; is based on compliance with legislation in the field of organic production, and labelling of organic products.

References:

1. Laslo O. (2009) Organic farming is a way to ecologically safe products. *Bulletin of the Poltava State Agrarian Academy*. (2) Pp. 137-139.
2. IFOAM Basic Standards. URL: www.ifoam.org (access date: 05.04.2022).
3. Willert H. The world of organic agriculture. Statistics and Trends 2013 URL: http://orgprints.org/25188/7/FiBL_IFOAM_World_of_Organic_Agriculture_2018_UA_final.pdf
4. Vovk V. (2004) Certification of organic agriculture in Ukraine: current status, prospects, strategy for the future. *Organic food. Current trends in production and marketing: materials of the International seminar*. Lviv. Pp. 3–7.
5. Artysh V. (2006) Management aspects of the development of ecologically clean production in agriculture of Ukraine. *Scientific Bulletin of the National Agrarian University*. (102). Pp. 242-247.
6. Berlach N. (2010) Analysis of motivational factors in administrative and legal regulation in the process of development of organic agriculture in Ukraine. *Legal psychology and pedagogy*. (2). Pp. 186–194.
7. On the basic principles and requirements for organic production, circulation and labelling of organic products: Law of Ukraine of 10.07.2018 № 2496-VIII.

Dmytro Kadenko

Ph.D. Student

*Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras
Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine*

MODERN MECHANISMS OF INTERACTION BETWEEN PUBLIC AUTHORITIES AND INSTITUTIONS OF CIVIL SOCIETY

The formation of a democratic, legal, and social state linked with the development of civil society as a sphere of social activity of citizens united for joint decision-making, as well as for the protection of rights and interests, achievement of the common good, including in cooperation with public authorities, local governments, political institutions, and business. Given the role of civil society in various spheres of public life, the creation of favorable conditions for its development and interaction with its institutions is an important task of public authorities and local governments.

An important sign of the sustainability of civil society is the functioning of civil society institutions, through which citizens and social groups ensure self-organization, representation, realization, and protection of rights and interests.

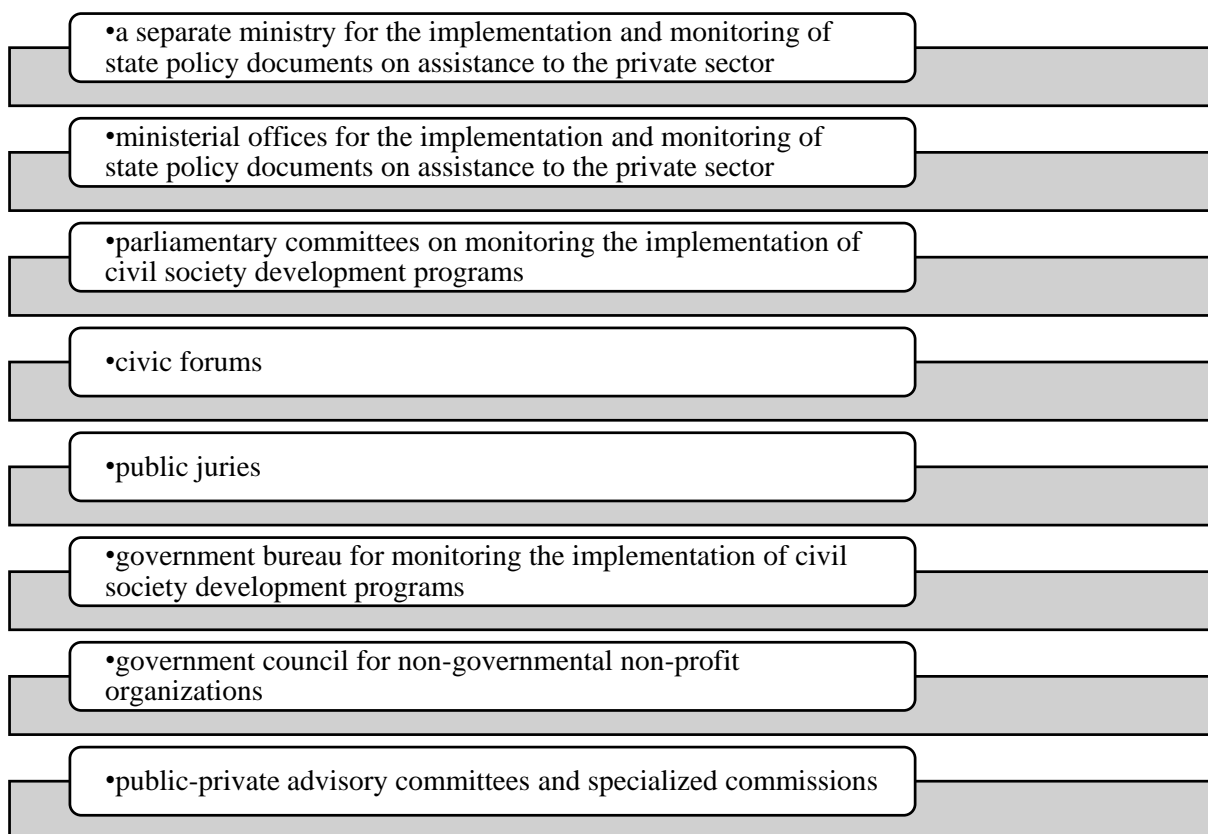
The process of institutionalization of civil society in the Ukrainian public space is closely intertwined with state institutions, which are also structurally and functionally changing, losing traditional functions, and succumbing to innovation. Institutional transformations trigger mechanisms to change the system of actors' relationships and form new practices of cooperation.

At the heart of the state's activities for the development of civil society is respect for its autonomy. Public authorities, and local governments, avoiding interference in the formation and operation of civil society institutions, should create favorable conditions for the development of civic initiatives, use transparent mechanisms to support the activities of civil society institutions, and implement tools for public participation in decision-making and their implementation.

The most effective legal mechanism for stimulating the development of civil society in the world is the regulation of such instruments of participatory democracy as a public initiative, public legislative initiative, which enables citizens to participate directly in drafting and adopting bills, public control, democratic public participation in governance and public consultation.

Not all such mechanisms can be used effectively by eligible entities. The legislation contains many gaps, some of which do not meet the standards set out in the regulations, and in some cases require significant changes. Public authorities and local governments have not ensured the creation of the necessary legal and organizational conditions for the use of public participation mechanisms. In addition, new mechanisms for public participation are emerging that need to be addressed. As a result, the participation of citizens and civil society institutions in the formation and implementation of state policy, addressing issues of local importance is not systemic.

However, not all such mechanisms can be used effectively by eligible entities. The legislation contains many gaps, some of which do not meet the standards set out in the regulations, and in some cases require significant changes. Public authorities and local governments have not ensured the creation of the necessary legal and organizational conditions for the use of public participation mechanisms. In addition, new mechanisms for public participation are emerging that need to be addressed. As a result, the participation of citizens and civil society institutions in the formation and implementation of state policy, addressing issues of local importance is not systemic.

Fig. 1. Varieties of institutional mechanisms to stimulate the development of civil society (in the example of countries)

Source: developed by the author according to [3]

The role of public associations in Ukraine has been gradually growing over the last decade. Public associations take an active part in the development, monitoring, and formation of public opinion on the mechanisms and directions of public policy in various fields: economic, social, spiritual, cultural, youth, environmental, educational, health, leisure, etc. These social institutions based on practical experience become an effective source of consolidation of efforts of members of society (man and citizen) and public institutions (public administration) [1, p. 22].

Regarding the guarantee of fundamental human rights, guaranteed by the rule of law and important for the successful functioning of civil society, it is worth noting the legal and methodological need for such a set of subjective rights, legal mechanisms, and institutions that would allow people to defend their rights before the state, its bodies and officials and officials, to make legal demands to the state to legally ensure its compliance with the Constitution and laws [2].

At the heart of the state's activities for the development of civil society is respect for its autonomy. Public authorities, and local governments, avoiding interference in the formation and operation of civil society institutions, should create favorable conditions for the development of civic initiatives, use transparent mechanisms to support the activities of civil society institutions, and implement tools for public participation in decision-making and implementation.

Issues of proper application of mechanisms of public participation in the formation and implementation of public policy at the national and regional levels, addressing local issues, creating a favorable and safe environment for civil society institutions and their members, expanding cooperation between these institutions and the state and business, diversification of financial sources support for civil society institutions, development of charitable and volunteer activities, etc.

Conclusion. Thus, the development of mechanisms of interaction between the state and civil society is because first of all, it is necessary to improve the existing relations between the government and the civil sector. To do this, it is necessary to identify new forms of such cooperation, create conditions that will promote the further development of civil society institutions, to strengthen guarantees in ensuring citizens' constitutional rights to participate in public administration processes.

References:

1. Constitution of Ukraine. *The official web portal of the Parliament of Ukraine*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вп#Text>
2. Moroz, O. M. (2014). Prospects for the development of relations between the state and public associations in terms of the rapprochement of Ukraine with the European Union. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*, (5(9)), 21–25. Retrieved from: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2014/5/2014-5.pdf>
3. Sencha, S. (2020). ANALYSIS OF POSSIBILITIES OF ADAPTATION OF FOREIGN COUNTRIES EXPERIENCE FOR STIMULATION OF CIVIL SOCIETY DEVELOPMENT IN UKRAINE. *Law and public administration*, 2(1), 170–179. Retrieved from: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.1-2.26>

Iryna Denchyk

*Education and Research Institute “Karazin Banking Institute”
of V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine*

Research adviser: Nadiia Morozova

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Education and Research Institute “Karazin Banking Institute”
of V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine*

TRAINING AS A KEY PROCESS IN THE MANAGEMENT SYSTEM

The main goal of personnel training is to ensure such qualification of the personnel of the enterprise, which will allow them to qualitatively perform the functions, tasks, and work assigned to them in the process of developing, manufacturing, and supplying products.

Education (training, retraining, and advanced training) is carried out in two areas: professional training and retraining; training in the field of product quality assurance.

Benefits for the employer:

- highly professional personnel capable of solving the most complex tasks;
- reduction in staff turnover;
- formation of a personnel reserve;
- reducing recruitment costs;
- increasing the motivation of employees.

Benefits for the employee:

- acquisition of new professional knowledge and skills;
- salary increase;
- promotion;
- confidence in the future;
- growth of respect and appreciation;
- increasing labor motivation.

Various methods are used to train staff. Their choice depends on the method of obtaining knowledge: on-the-job training or off-the-job training.

Analysis of the effectiveness of training employees of the company is an important stage in the operation of the management system of an enterprise or institution. It is necessary to evaluate the effectiveness of training in order to determine whether the organization receives any benefit from it and whether the forms of training used in the organization are effective.

Monitoring the effectiveness of staff training allows you to take timely measures to improve the quality of training, and correct the forms and methods of training. Evaluating the effectiveness of staff training in each particular organization requires the selection of the most appropriate evaluation methods. It is quite difficult to calculate the financial indicators of the effectiveness of employee training, especially where people are engaged in mental work.

Training and retraining of personnel will be effective if the costs for them in the future will be lower than the costs of the organization to improve labor productivity with the help of other factors and the costs associated with errors in the selection of personnel.

Management of personnel training should ideally be carried out according to individual schemes. If people do not feel their need and need for this organization, the risk of staff turnover is high. Consequently, the funds spent will be wasted. On the other hand, if the management of personnel training is carried out competently and in accordance with an individual approach,

loyalty, and loyalty to the organization increase. Employees feel sincere care for them and will be able to work with greater dedication.

Staff training is the main way to get professional education. This is a purposefully organized, systematically, and systematically carried out the process of mastering knowledge, skills, abilities, and ways of communication under the guidance of experienced teachers, mentors, specialists, managers, etc.

Three types of learning should be distinguished. Personnel training - systematic and organized training and release of qualified personnel for all areas of human activity, possessing a set of special knowledge, skills, and ways of communication. Professional development of personnel - training of personnel in order to improve knowledge, skills, and methods of communication in connection with the growth of requirements for the profession or promotion. Retraining of personnel - training of personnel in order to master new knowledge, skills, abilities, and ways of communication in connection with mastering a new profession or changing requirements for the content and results of work.

Domestic and foreign experience has developed three concepts for training qualified personnel.

The concept of specialized training is focused on today or the near future and is relevant to the respective workplace. Such training is effective for a relatively short period of time, but, from the point of view of the employee, contributes to the retention of the workplace, and also strengthens self-esteem.

The concept of multidisciplinary training is effective from an economic point of view, as it increases the intra- and non-productive mobility of an employee. However, the latter circumstance represents a known risk for the organization where the employee works since he has a choice and is, therefore, less tied to the appropriate workplace. The concept of personality-oriented learning aims to develop human qualities, inherent in nature or acquired by him in practical activities. This concept applies primarily to personnel who have a penchant for scientific research and who have the talent of a leader, teacher, politician, actor, etc.

Thus, the forms of education and upbringing can be aimed at finding the identity of each participant in the training. Gradually, mastering all the tactics of scientific knowledge, students acquire the features of creative activity. In conclusion, we can say that the forms and methods of teaching play an important role in shaping the personality of the pupil, the student develops, gains cognitive abilities and strength, and accumulates the acquired knowledge and experience.

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Добровольська Катерина Олегівна

здобувач вищої освіти географічного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Іваненко Дмитро Володимирович

здобувач вищої освіти географічного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Мороз Вікторія Вікторівна

здобувач вищої освіти географічного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Остапчук Мар'яна Михайлівна

здобувач вищої освіти географічного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Ріпа Владислав Михайлович

здобувач вищої освіти географічного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Сахно Олексій Олександрович

здобувач вищої освіти географічного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Сун Канхао

здобувач вищої освіти географічного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Наукові керівники:

Кіптенко Вікторія Костянтинівна

канд.геогр.наук, доцент, доцент кафедри країнознавства та туризму
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Тукаленко Інна Анатоліївна

канд.політ.наук, доцент, доцент кафедри політології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ГЕОПРОСТОРОВЕ УПРАВЛІННЯ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО СТВОРЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ КАРТ (НА ПРИКЛАДІ ПРИТУЛКІВ ТА ЦЕНТРІВ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ОСОБАМ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, М.КИЄВА)

Інформатизація суспільства, зростання обсягів інформації, впровадження нових, у тому числі ГІС, технологій активізують можливості застосування існуючих та створення нових інформаційних продуктів. Корелюючи з сучасною геоінформаційною концепцією розвивається тематичне картографування, динамічні електронні картографічні моделі – інтерактивні карти, – що забезпечують тісну двосторонню діалогову взаємодію людини та програмно-технічної системи й використовуються користувачами, які у мають стаціонарні та/або мобільні комп'ютери (ноутбуки, планшети, фаблети, смартфони) з підключенням до

мережі Інтернет чи без цього. ГІС та інтерактивні (веб-) карти відкривають нові можливості застосування прийомів геопросторового урядування в публічному управлінні при вирішенні проблем у різних сферах життя.

Гендерна нерівність є одним з глобальних викликів, прояви якого в Україні, зокрема, пов'язані із тим, що гендерні норми можуть вузько визначатися традиційними, патріархальними поглядами та цінностями. Насильство тягне за собою довгострокові наслідки для здоров'я й благополуччя жінок і дівчат, суттєво впливає на їхню здатність брати участь у житті громади й суспільства. Для відновлення чи реабілітації жінкам може знадобитися тривала допомога, перш ніж вони зможуть повернутися до повноцінного життя. Тому розвинена система надання послуг з попередження та протидії гендерно зумовленому насильству, зокрема домашньому, у тому числі надання послуги притулку для жінок, забезпечує основні аспекти захисту, надання послуг і ресурсів, що сприяє відновленню після насильства, відновленню самооцінки, самовизначенню для побудови самостійного життя й відповідного застосування геопросторових інструментів у публічному управлінні.

Географічні інтерпретації проблеми гендерної нерівності набули докладного розгляду в останнє десятиліття (зокрема [1,2]). Праці вітчизняних та зарубіжних вчених презентують результати наукового та практичного доробку стосовно специфіки даних, їх тематичного картографування на глобальному й національному рівнях (зокрема [3-7]). Водночас, для практичної підтримки жінок, які стикаються з гендерною дискримінацією, зокрема в м. Київ відсутні реальні можливості знайти інформацію про притулки, послуги та ресурси на подолання цієї проблеми. Тому метою даної розробки стало відпрацювання алгоритму використання сучасних підходів картографування та створення інтерактивної тематичної карти розташування закладів надання допомоги жертвам постраждалим від домашнього насильства м. Києва на підтримку заходів щодо протидії гендерно зумовленому насильству в Україні.

Здійснивши аналіз і синтез статистичних матеріалів, емпіричної інформації застосовано класифікацію даних, систематизацію та узагальнення, які забезпечили необхідні, у тому числі атрибутивні дані для картографування. Звісно, у кожному конкретному випадку – стосовно відмінних проблем та шляхів їх вирішення – напрацьований алгоритм має бути застосований з відповідними модифікаціями щодо атрибутивних даних.

Домашнє насильство як один із різновидів насильства відрізняється від інших проявів (на вулиці, під час воєнних дій, під час конфлікту, в колективах тощо) тим, що коїться близькими один до одного людьми (родичами або членами сім'ї), які мають тісні стосунки – кровні, емоційні, шлюбні, інтимні, господарські тощо [10]. Запобігання домашньому насильству – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються [11]. Притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі функціонує як установа/заклад, у якій постраждалі отримують комплексну допомогу, зокрема тимчасове цілодобове перебування (у т.ч. з дітьми), в умовах безпеки та психоемоційної підтримки [11].

Притулок для постраждалих (шелтер) – це не тільки послуга безпечного розміщення. Шелтер може забезпечити комплексний підхід до надання допомоги постраждалим і особам, яким загрожує насильство, дає можливість подолати наслідки вчиненого насильства й збільшує шанси уникнути повторних інцидентів. Основними завданнями притулку є: забезпечення місцем безпечного тимчасового цілодобового перебування

постраждалих осіб; надання постраждалим особам за місцем безпечного тимчасового цілодобового перебування комплексної допомоги (психологічних, соціально-побутових, соціально-медичних, інформаційних, юридичних та інших послуг) на основі оцінки їх потреб та індивідуального підходу до особи з урахуванням віку, статі, стану здоров'я та соціального становища. [11].

Притулок у більш широкому сенсі може сприяти соціальним змінам на рівні всього регіону в межах реалізації політики запобігання й протидії насильству над жінками й дівчатами. Зокрема наявність шелтеру підвищує обізнаність суспільства про гендерно зумовлене й домашнє насильство й про те, як це порушує права людини. Крім того, стає можливим виявити насильство шляхом заохочення жінок і дівчат зупиняти ситуацію насильства й звертатися по допомогу (постраждали часто не повідомляють про зловживання й не шукають допомоги офіційних надавачів послуг і органів влади з багатьох причин, проте наявність у регіоні шелтеру може сприяти руйнуванню таких бар'єрів). Шелтери розширюють доступ до послуг, які підвищують спроможність осіб, які постраждали від насильства, справлятися з викликами, що виникли в результаті насильства (від фізичних та емоційних до фінансових, правових і соціальних наслідків), і протидіяти насильству; забезпечують покращення навичок різних надавачів послуг (соціальних працівників, медиків, юристів, суддів тощо) розрізняти та виявляти гендерно зумовлене й домашнє насильство, а також розуміти необхідність вживати при запобіганні цьому явищу не лише всіх необхідних, але й обов'язково безпечних заходів.

Згідно з офіційними даними, динаміка звернень, щодо гендерно зумовленого та домашнього насильства протягом 2017-2020 збільшилася у понад 2 рази (Табл.1)

Водночас кількість працівників створених спеціалізованих служб підтримки постраждалих від домашнього насильства з 2018 зростає від 160 до 384 осіб у 2020 році [8]. При цьому кількість осіб, які були охоплені інформаційними кампаніями щодо протидії домашньому насильству у 2017 становила 8000 осіб, а вже у 2019 – 70000 й 2020 – 114010 осіб [8]

За загальними відомостями ситуація в м. Києві, станом на початок 2021 року визначалася великою кількістю соціальних служб, притулків та центрів психологічної, медичної та юридичної допомоги куди можуть звернутися постраждалі від домашнього насильства. Водночас, для людини, яка опинилася у складній ситуації важливо мати ресурс де можна знайти усі варіанти допомоги, не витрачаючи багато часу та зусиль. Тож використання картографічного методу дослідження, картографічного моделювання актуальних питань сьогодення, створення інтерактивної карти – є дієвою відповіддю на актуальний виклик.

Наразі у Києві діє кілька притулків, для постраждалих від домашнього насильства осіб. Адреса розташування притулків - конфіденційна, тому перш ніж потрапити до них особа повинна звернутися за контактним номером до центру допомоги або соціальної служби. Для створення інтерактивної карти використано адреси центрів допомоги та соціальних служб. Для створення карти застосовано додаток до Google Sheets з назвою Geocode (by Awesome table). Даний інструмент дозволяє отримувати координати адрес для точного нанесення об'єкту на інтерактивну карту. Усе подальше редагування та внесення деталей відбувається у редакторі карти на сторінці Awesome Table. Як результат, маємо карту з позначеними центрами допомоги та всіма доступними контактами даних центрів. Таким чином, постраждала від домашнього насильства особа може знайти на карті центри допомоги, що виступають посередниками у влаштуванні до притулків. Навігація нескладна, особливо, якщо особа знає район Києва у якому знаходитесь. Карту можливо доповнювати та редагувати у разі змін [9].

Не менш важливим завданням є поширення та практичне застосування результатів розробки. Все ще багато жінок та їх близьких, котрі потерпають від насильства, не знають про існування таких закладів та де вони можуть знаходитися. Серед отримувачів були Київські районні центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центр психосоціальної допомоги Всеукраїнської благодійної організації «Конвіктус Україна», Київський міський центр соціально-психологічної допомоги та ін., адже серед аудиторії таких закладів можуть

бути люди, яким дана розробка стане у нагоді. Задля довгострокового просування, можна створити окремий обліковий запис проєкту в соціальних мережах, з метою розбудови власної аудиторії. Він повинен активно публікувати актуальну інформацію та заохочувати людей поширювати корисні дописи, в тому числі за участі користувачів, що мають велику платформу. Також для поширення є ефективним відвідування тематичних благодійних заходів, де особисто можна представити проєкт людям, які потребують допомоги, або тим, хто з ними працює, або благодійникам, які готові зробити внесок в просування корисної інформації, над якою ми працювали.

Висновки. Інтерактивні карти є одними із найдинамічніших видів карт, що нині розвиваються. Популяризація створення тематичних веб-карт зумовлюються їх якісними характеристиками та доступністю та можливістю їх застосування в якості інструменту геопросторового управління у вирішенні проблем у різноманітних сферах суспільного життя. Інтерактивна тематична карти центрів допомоги особам, що постраждали від домашнього насильства м. Києва та всіма доступними контактами даних центрів характеризується інтуїтивною навігацією, а також гнучкістю та адаптивністю (можливість доповнювати, редагувати та актуалізувати). Перспективами подальших розробок варто вважати створення продукту для більш розгалуженої мережі шелтерів (усі регіони України) шляхом коллаборації із зацікавленими організаціями та установами, у тому числі органами виконавчої влади, а також забезпечення зворотного зв'язку шляхом взаємодії із користувачами. Визначений комплекс заходів матиме позитивний ефект в межах реалізації політики запобігання й протидії насильству в Україні й може сприяти соціальним змінам на рівні всього регіону або цілої держави.

Список використаних джерел:

1. Гендер і географія в Україні : Монографія / Наталія Мезенцева, Ольга Кривець. – К. : Ніка-Центр, 2013. – 194 с. – Електронний ресурс [Режим доступу]: <http://www.geokyiv.org/pdf/Gender&Geography.pdf>
2. Ann M. Oberhauser, Jennifer L. Fluri, Risa Whitson, and Sharlene Mollett. *Feminist Spaces: Gender and Geography in a Global Context*. London : Routledge, Taylor & Francis Group, 2018.
3. Стребкова Ю.В. Застосування технології картографування для візуалізації гендерно дезаггегованих даних// Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі. Київ 19-20 квітня 2017 р. – Електронний ресурс [Режим доступу]: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/33654/1/Strebkova_Usage-of-cartographical-technology_2017.pdf
4. Nicole Kalms. *Gender equality map*. - Електронний ресурс [Режим доступу]: <https://www.monash.edu/mada/research/gender-equality-map>
5. Frank LaFone, Ally Sobey. *West Virginia Gender Mapping Project*. - Електронний ресурс [Режим доступу]: <http://www.mapwv.gov/wvgendermapping/about.php>
6. Mayra Buvinic. *Closing the gender data gap*. - Електронний ресурс [Режим доступу]: <https://data2x.org/wp-content/uploads/2019/05/Closing-the-Gender-Data-Gap-Mayra-Buvinic-and-Ruth-Levine.pdf>
7. Rebecca Furst Nicholas. *Mapping the connection between stronger and safer neighborhoods*. NYC Criminal Justice. 2019. Електронний ресурс [Режим доступу]: http://criminaljustice.cityofnewyork.us/wp-content/uploads/2019/07/1-MAP-Case-Study_Final.pdf
8. Статистичний збірник «Діти, жінки та сім'я в Україні», Державна служба статистики України, 2020. 284 с.
9. Мапа центрів надання допомоги жертвам домашнього насильства (м.Київ). Електронний ресурс [Режим доступу]: https://app.awesome-table.com/-M_zMrdUsF3sN9xtXti0/view
10. Шукліна Н. Г., Стефанів Н. С., Левченко К. Б. Особливості розгляду справ, пов'язаних із домашнім насильством: навчальний курс для суддів. Київ, 2018. 300 с.
11. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 (зі змінами від 2018, № 5. Ст. 35). Відомості Верховної Ради України, 2018. Електронний ресурс [Режим доступу]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення 09.06.2019).

Гбур Зоряна Володимирівна

професор, доктор наук з державного управління,
 професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного дміністрування
Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика, Україна

Кошова Світлана Петрівна

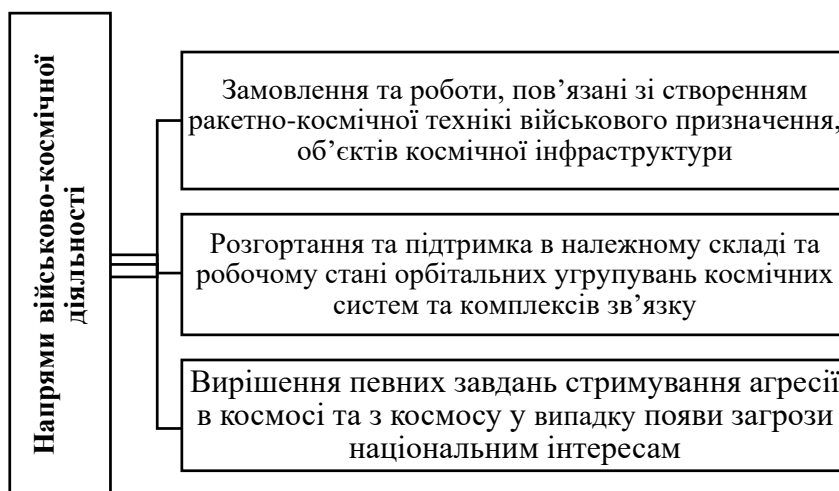
канд.держ.упр., доцент,
 доцент кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування
Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика, Україна

КОСМІЧНА ГАЛУЗЬ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД УКРАЇНИ

Історично так склалось, що космічна діяльність виникла та розвивалась з метою вирішення великих національних завдань, в основному, в умовах повної фінансової, організаційної та адміністративної відповідальності та підтримки держави. В процесі еволюції космонавтики постійно зростала актуальність таких завдань, як: зменшення рівня витрат на космічні програми; використання космічних систем для вирішення прикладних задач громадських завдань; впровадження результатів космічної промисловості в інші галузі; забезпечення доступу до космічних технологій для всіх зацікавлених організацій та осіб.

Достатньо тривалий час відкритості космічної діяльності та доступності космічних технологій об'єктивно перешкоджала ціла низка чинників, головним з яких була залученість космонавтики до вирішення завдань національної оборони. Іншими стримуючими чинниками можна відзначити: високу вартість життєвого циклу космічних систем, включаючи їх розробку; підвищений рівень ризику при довгострокових термінах реалізації космічних проектів, їх складність та унікальність, необхідність високої концентрації технологічних та інтелектуальних ресурсів, висока трудомісткість.

Тим не менше з середини 60-х років в країнах світу розпочався процес комерціалізації космічної діяльності спочатку в галузі супутникового зв'язку та метеорології, а згодом доповнився послугами з виведення в космос корисних навантажень. Існує стійка тенденція до підвищення значимості переваг, якими наділені послуги, що надаються космічними системами. Під військово-космічною діяльністю розуміється діяльність, яка пов'язана з доступом в космос в інтересах оборони та військової безпеки держави [1, с. 4]. Ключові напрями військово-космічної діяльності наведено на рис. 3.

Рис. 3. Напрями військово-космічної діяльності
 Джерело: [1, с. 4].

Початок становлення вітчизняної космічної діяльності розпочався 29 лютого 1992 року, коли Президент України Л. Кравчук підписав указ про створення Національного космічного агентства України, яке в 2010 році було перейменовано в Державне космічне агентство України [2], якому було надано статус центрального органу виконавчої влади. На даний час Україна входить до «клубу космічних держав», що включає 13 країн світу.

В Законі України «Про космічну діяльність» зазначено, що космічна діяльність здійснюється відповідно до Загальнодержавної цільової науково-технічної програми України, що затверджується Верховною радою України терміном на п'ять років. З 1993 до 2017 року було прийнято п'ять космічних програм, які не були реалізовані повною мірою через нестачу фінансового забезпечення [2].

На засіданні Кабінету Міністрів України восени 2021 року було ухвалено проект Закону України «Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021–2025 роки» [2]. Першим кроком на шляху реалізації державної космічної програми було виведення на орбіту в січні 2022 року українського супутника «Січ-2-30». Даний супутник є частиною європейської супутникової програми спостереження за Землею Copernicus, з якою Україна має угоду та отримує знімки з космосу безкоштовно. Співпраця в рамках програми Copernicus вже дозволила реалізувати в Україні проект теплових аномалій, що визначає та попереджає лісові пожежі.

За часи незалежності Україна створила сім космічних апаратів, які були виведені на орбіту. Серед них в 2007 році був й успішний комерційний проект – супутник EgyptSat-1 для Єгипту. В 2014 та 2017 роках були запущені наносупутники PolyITAN-1 и PolyITAN-2-SAU, які працюють дотепер.

24 лютого 2022 року Росія розпочала пряме повномасштабне вторгнення на територію України, що безпосередньо впливає на вітчизняний космічний сектор. Ракетні атаки в Дніпропетровській області призвели до того, що провідні підприємства космічної галузі змушені були зменшити свою робочу потужність над проектами.

Останніми роками спостерігалось зростання космічного сектору України, а отже, після війни український уряд повинен створити всі можливі умови для розвитку приватного космічного бізнесу. Експерти впевнено стверджують, що після закінчення війни вітчизняна космічна галузь суттєво зміцнить зв'язки з європейськими країнами-партнерами. Цьому в найближчі роки також повинна посприяти заявка України на вступ до Європейського Союзу.

Яскравим прикладом відновлення секторів економіки в умовах затяжного військового конфлікту є Ізраїль – країна, яка змогла побудувати сучасну процвітаючу державу в пустелі. Головними чинниками, що дозволяє Ізраїлю бути процвітаючою країною можна відзначити наступні: зовнішні та внутрішні загрози спонукають виживати галузі економіки та ставати ефективнішими; ефективне поєднання систем безпеки, освіти, науки та бізнесу, що забезпечує прорив в оборонних технологіях та підготовці висококваліфікованих фахівців; висока підтримка інновацій державою, оскільки саме інновації допомагають мати сильну економіку та високотехнологічний експорт [1, с. 3].

В Україні період попередніх років можна розглядати як «стратегічну паузу» – як період напрацювання нових технологічних можливостей та ідей, а теперішній період слід розглядати як «зону стратегічної біфуркації» – радикальний перегляд головних критеріїв космічної діяльності та, одночасно, інтенсивної підготовки до прийняття рішень про майбутнє космічної галузі, яка в більшості визначить перехід вітчизняної економіки в якісно новий стан. Велике значення в цьому буде мати й військова складова.

Для того, щоб в поствоєнний період зберегти наявну вітчизняну технологічну та науково-дослідну базу Україна повинна бути інтегрована в глобальні космічні системи. Зокрема, на даний час підприємства космічної галузі виготовляють ракетноносій «Циклон-4М» для запуску в 2023 році з космодрому, що розташований в Канаді. З врахуванням

наявної ситуації в Україні можна зробити висновок про те, що необхідно сформувати комплексну стратегію космічної діяльності як частину глибокої структурної модернізації всього політико-економічного та військового механізму, що здійснює космічну діяльність або використовує її результати.

Розвиток приватного бізнесу в вітчизняній космічній галузі зможе відіграти суттєву роль у вирішенні системної кризи поствоєнного періоду в даній сфері. Адже приватні компанії дійсно перетворюють космічну діяльність в конкурентоспроможний продукт [8]. Приватний бізнес здатен ефективно працювати в більшості сегментів космічної діяльності та показувати для споживачів результати. Приватні компанії трансформують космічну діяльність, роблячи її стандартизованою та доступною як для державних структур, так і для приватних осіб з потенціалом її перетворення на послугу, наближену за характером до послуги масового споживача. До того ж розвиток комерційної космічної діяльності дає можливість державі сфокусуватися на вирішенні нових складних завдань, які сприяють науково-технічному прогресу.

З метою розвитку приватної складової космічної галузі, використовуючи світовий досвід, можна запропонувати наступні заходи розвитку участі приватного сектору в космічній галузі: активна інтеграція зусиль державних та приватних компаній для ефективного досягнення загальних результатів; вдосконалення нормативно-правової бази для формування інфраструктури та реалізації запусків з комерційною та державною метою приватними компаніями; формування сприятливого інвестиційного клімату, який можна створити шляхом привабливих мотивів для потенційного інвестора [4, с. 86].

В поствоєнний період Україні з метою забезпечення національної безпеки держави потрібен всебічний розвиток вітчизняної космічної галузі, здатної розробляти космічні технології світового рівня за всіма традиційними та перспективними напрямками космічної діяльності. Стратегічним інтересам України відповідає становлення та розвиток державного, а також комерційного сектору вітчизняної космічної діяльності. За державою залишатиметься науково-дослідний комплекс, вирішення цільових завдань в інтересах забезпечення оборони та безпеки країни, дослідження та освоєння космічного простору. Потребує заохочення зі сторони держави інноваційно орієнтоване підприємництво в частині надання послуг з використанням результатів космічної діяльності, а також послідовний розвиток можливостей щодо комерційного створення космічних засобів зв'язку, телерадіомовлення та дистанційного зондування Землі.

Список використаних джерел:

1. Атаманенко Б. А., Федонюк Р. В. Міжнародне співробітництво як інструмент участі в глобальних космічних проектах. *Космічна наука і технологія*. 2014. № 3. С. 3–13.
2. Державне космічне агентство України (2021). URL: <https://www.nkau.gov.ua/>
3. Кошова С. П. Розвиток космічної галузі в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 3. С. 81–87.
4. Нямецук Г. В. Особливості трансформації економічного потенціалу підприємств космічної галузі України при здійсненні міжнародного науково-технічного співробітництва. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2011. № 10/2. С. 63–70.

Шалько Р.Н.

слухач магістратури

кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування
Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика, Україна

Дубич К.В.

д-р.наук держ.упр., професор,

професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування
Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика, Україна

ПРОФЕСІЙНИЙ ВІДБІР КЕРІВНИХ КАДРІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства все гостріше постає проблема забезпечення надійності функціонування всіх ланок управлінських та виконавчих структур, що перш за все залежить від готовності та спроможності персоналу на належному рівні виконувати свої професійні обов'язки. У зв'язку з цим, особливого значення набуває завдання створення ефективної системи забезпечення надійності персоналу, що полягає в здатності працівників якісно, з дотриманням вимог чинного законодавства, службової дисципліни та стандартів професійної етики, виконувати свої функціональні обов'язки. Саме відсутність такої системи негативно відбивається на виконанні головного завдання кадрових органів – забезпеченні високого рівня професіоналізму персоналу [5].

Для України, яка сьогодні захищає свою державність, активно здійснює заходи задля вступу до Європейського Союзу, практичним питанням є необхідність формування й розвитку професійного, ефективно діючого, якісного, перспективного складу керівних кадрів у сфері публічної служби.

На нашу думку, для цілісного з'ясування поняття та основних характеристик професійного відбору керівних кадрів, необхідно визначити зміст і роль таких ключових категорій, як «керівник», «професійний розвиток», «розвиток професійних компетенцій (РПК) керівника» [3].

Більшість вчених у сфері публічного управління вважають, що керівник – центральна управлінська фігура в системі діяльності організації, який володіє спеціальними знаннями, навичками та уміннями, призначається адміністративним органом як найбільш авторитетна особа з правом здійснювати керівництво трудовою діяльністю і соціальним розвитком організації [12]. Керівництво ж, у свою чергу – це діяльність керівника (начальника) для спрямування зусиль колективу, групи, особи на виконання загальних завдань організації і водночас – компонент ефективного управління [10].

Ураховуючи, що зміст поняття “компетентність” є похідним від поняття “компетенція”, потреба зосередження уваги на посиленні компетентності лідерів, якими мають бути сучасні керівники, посилена постійними змінами оточуючого середовища, що в таких умовах стає фундаментом подальшого успіху [7, 11]. Варто звернути увагу, що застосування компетенцій стало фундаментом усього сучасного менеджменту – невід'ємна частина кадрової політики (відбір кадрів, їх оцінка та атестація, аналіз потреб у навчальній підготовці та під час розробки навчальних програм) [1].

Певна сума знань і вмінь не визначають компетенцію, оскільки значна роль в її прояві належить обставинам – за теорією С. Шишова і В. Кальнея, якщо компетенція не проявлена, вона залишається лише прихованою можливістю [16].

Слід також зауважити, що «кваліфікаційна характеристика певного керівника дає інформацію про прийняття управлінських рішень, але не дає відповіді на питання, чи в змозі даний керівник мобілізувати свій колектив на виконання поставлених перед ним завдань» [15], що є основним обов'язком кожного керівника, який відповідає не лише за результати своєї праці, а і несе юридичну відповідальність перед інстанцією, що його призначила, за організацію продуктивної діяльності керованого ним колективу [4].

РПК слід розглядати як інтегративне та системне поняття, що включає низку взаємопов'язаних аспектів, які не протиставляються один одному, а відбивають його багатозначність. РПК керівних кадрів є синонімом не тільки професійного розвитку людини, а й розвитком професії керівника у сфері державної служби, що передбачає процес підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників як у спеціальних навчальних закладах, так і на робочому місці, з метою виконання нових виробничих функцій, завдань і обов'язків на нових посадах [8, 9].

Професійний відбір – це комплекс засобів, які дозволяють виявити осіб, найбільш придатних за своїми індивідуально-психологічними якостями та здібностями до навчання та подальшої діяльності за конкретною спеціальністю. Сутність професійного відбору кандидатів до роботи в небезпечних умовах праці полягає в комплексній оцінці їхніх фізичних та психологічних властивостей за допомогою певної системи заходів [2].

Медичний відбір полягає у виявленні тих осіб, стан здоров'я і рівень фізичного розвитку яких дозволяє успішно та у відведені чітко регламентовані терміни опанувати тією спеціальністю, для якої проводиться відбір, а також надійно і ефективно працювати за даною спеціальністю в плінні тривалого часу без шкоди для здоров'я [3].

Освітній, соціально-психологічний, психофізіологічний відбір сприяють використанню професійних навичок у реальних умовах [4, 8].

професійний відбір здійснюється шляхом визначення професійно-значущих якостей. З урахуванням уявлення про методологічні основи професійного відбору можна сформулювати принципи, які визначають зміст та послідовність реалізації засобів професійного відбору спеціалістів [5].

Реалізація принципу базується на всебічному вивченні особистості кандидатів, а вирішення щодо професійної придатності – з урахуванням психічних, психофізіологічних, освітніх, соціальних характеристик та стану здоров'я [13].

Принцип етапності відбору полягає в послідовності вивчення особистості з виведенням відповідних критеріїв на етапах соціально-психологічного, психофізіологічного та медичного відбору, а також узагальнюючого висновку (результату) [14].

Отже, поняття професійного відбору керівних кадрів є комплексним, яке включає значну кількість психофізичних, психічних і особистісних якостей та здібностей людини, що зумовлює її професійну компетентність. Основні характеристики такого відбору, мають ґрунтуватися на основоположних принципах, яке забезпечуватимуть якість управління керівними кадрами.

Список використаних джерел:

1. Авраменко Т.П. Кадрова політика у реформуванні сфери охорони здоров'я: аналіт. доп. / Т.П. Авраменко. – Київ : НІСД, 2012. – 35 с.
2. Васюк Н.О. Світовий досвід підготовки сучасних менеджерів системи охорони здоров'я (огляд літературних джерел) / Н.О. Васюк // Державне управління. – 2012. – № 1. – с. 21–26.
3. Вороненко Ю.В. Проблеми забезпечення якості кадрових ресурсів системи охорони здоров'я України / Ю.В. Вороненко // Східноєвропейський журнал громадського здоров'я. – 2008. – № 3 (3). – с. 38–40.
4. Вороненко Ю.В. Кваліфікаційні вимоги та професійна модель сучасного керівника військово-медичної служби / Ю.В. Вороненко, В.П. Мегедь // Укр. мед. часоп. – 2009. – №1. – с. 1–6.

5. Децик О.З. Готовність керівників медичних закладів до управління змінами в системі охорони здоров'я / О.З. Децик, Н.І. Кольцова // Східноєвропейський журнал громадського здоров'я. – 2012. – № 2–3 (18–19). – с. 100–104.
6. Деякі питання удосконалення системи охорони здоров'я [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 лют. 2010 р. № 208. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/208-2010-%D0%BF>
7. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників, ВІПУСК 78 Охорона здоров'я: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29 берез. 2002 р. № 117 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20020329_117.html
8. Кадрова політика в системі медичної допомоги / В.І. Журавель, В.В. Журавель, Т.Ю. Ткачук, О.П. Гульчій // Східноєвропейський журнал громадського здоров'я. – 2012. – № 1 (17). – с. 155–156.
9. Кадрова політика у реформуванні вітчизняної сфери охорони здоров'я: аналіт. доп. / Т.П. Авраменко. – К.: НІСД, 2012. – 35 с.
10. Кадрова політика у сфері охорони здоров'я в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / [М.М. Білинська, Н.О. Васюк, Я.Ф. Радиш, І. В. Рожкова] // Державна політика у сфері охорони здоров'я : кол. моногр. : у 2 ч. [кол. авт. ; упоряд. проф. Я.Ф. Радиш ; передм. та заг. ред. проф. М.М. Білинської, проф. Я.Ф. Радиша]. – Київ : НАДУ, 2013. – ч. 1. – с. 284–319.
11. Карамішев Д.В. Механізми формування системи професійної підготовки керівних кадрів галузі охорони здоров'я в Україні / Д.В. Карамішев, Н.М. Федак // Теорія та практика державного управління. – 2011. – № 3 (34). – с. 1–8.
12. Карамішев Д.В. Перетворення в системі охорони здоров'я з позиції управлінця і громадянина / Д. В. Карамішев // Здоров'я України. – 2008. – № 15–16 (196–197). – с. 66–67.
13. Карамішев Д.В. Реалізація державної політики щодо професійної підготовки керівних кадрів галузі охорони здоров'я [Електронний ресурс] / Д.В. Карамішев, Н.М. Федак. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vamsu_du/2011_1/Kar_Fed.htm
14. Карамішев Д.В. Стратегічне управління інноваційними процесами в системі охорони здоров'я: державні механізми: [Моногр.]. — Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2006. — 304 с.
15. Князевич В.М. Європейське спрямування змісту підготовки кадрів управління охороною здоров'я / В.М. Князевич, Л.І. Жаліло // Завдання держави у забезпеченні ефективної кадрової політики системи охорони здоров'я: матеріали наук. (практ. конф. (Київ, 22 квіт. 2015 р.) / За заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, В.М. Князевича, Н.О. Васюк. – ДКС Центр, 2015. – 160 с. – с. 49–53.
16. Князевич В.М. Медична галузь потребує системних змін / В.М. Князевич // Зб. наук. пр. співробітників НМАПО ім. П.Л. Шупика. – Київ, 2008. – с. 5–7.

Чухліб Владислав Євгенійович

аспірант

Полтавський державний аграрний університет, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Управління персоналом вважається найдинамічнішою підсистемою підприємства, тому застосування сучасних методів і технологій управління людськими ресурсами значною мірою впливає на результати діяльності суб'єкта господарювання. Отже, вивчення впливу інновацій на дану сферу управління є актуальним.

Дослідження науковців розкрили сутність та проблеми інноваційного управління персоналом, особливості процесу їх реалізації, значення управлінських інновацій для ефективного розвитку підприємств. Але ряд питань ще залишається недостатньо вивченим.

Відмінності між традиційною та інноваційною системами управління персоналом підприємства дослідила І.Р. Продан. На її думку, класичне управління персоналом є цілісною системою, в якій поєднуються об'єкт, суб'єкт і функції управління, що реалізуються застосуванням певних методів та інструментів. Інноваційне управління персоналом має такі особливості [3, с. 64]:

- орієнтація на висококваліфікований персонал;
- особливі вимоги до психологічних характеристик працівників;
- наявність у персоналу творчих здібностей;
- відповідна система відбору працівників;
- можливість реалізації потреб вищого рівня.

Інноваційна система управління персоналом – це гнучка система управління, що враховує потреби персоналу, здатного створювати, запроваджувати та використовувати інновації. Передумови для інноваційного розвитку визначаються наявністю фахівців, здатних розробляти нові ідеї. Принципи інноваційного розвитку та управління персоналом можуть бути реалізовані лише в умовах розвиненого та конкурентоспроможного ринкового середовища. Метою інноваційної системи управління персоналом є розробка спеціальних інструментальних і технологічних знань для організації інноваційної діяльності, створення інноваційних проектів, спираючись на досвід успішних країн. Специфічна роль інновацій в управлінні персоналом спрямована на створення нової, принципово іншої практики безперервної генерації передових технологій [2, с. 72].

Інновації в системі управління персоналом можуть здійснюватися в двох формах [4, с. 559-560]:

1. Поступове покращення окремих аспектів роботи (поточне) – це покращення не пов'язане з різкими змінами в продуктивності підприємства та, як правило, не впливає на структурні зміни. Найчастіше його можна розглядати як безперервне вдосконалення в довгостроковій перспективі, з максимальною кількістю учасників.

2. Проривне вдосконалення управління персоналом – впливає не тільки на поліпшення роботи працівника, а й на систему управління в цілому. Радикальні нововведення базуються на процесному підході – використанні бенчмаркінгу, аналіз витрат, створення нових процесів тощо.

Радикальні нововведення включають наступні проекти:

– «корпоративний університет» – це система навчання співробітників підприємства, де всі традиційні методи бізнес-тренінгів використовуються для досягнення цілей підприємства. Окрім безпосередньої освіти працівників, основними завданнями корпоративного університету є синтез досвіду та знань, зібраних підприємством;

– «кар’єрний портал» – онлайн-ресурс, який є професійним співтовариством, інтегрованим у соціальні мережі. Користувачі в соціальних мережах можуть експериментувати з онлайн-ресурсами та онлайн-іграми на ресурсах і стати потенційними кандидатами для перспективних позицій в підприємстві;

– «віртуальна школа» – корпоративний портал, за допомогою якого кожен онлайн-працівник може узгодити дослідження експертних конференцій участі у ділових іграх, пов’язаних із дистанційним навчанням;

– співробітник «соціальної картки» – негрошова мотиваційна програма, в якій кожен працівник створив бюджет віртуального рахунку соціального підприємства, що являє собою взаємозв’язок фондів, вартість яких залежить від класу офіс-працівника та його досягнень в цілому. Протягом року працівник може вибрати найважливіші для нього переваги, враховуючи різницю в заздалегідь визначеній вартості.

Важливо, щоб керівництво підприємства розуміло, що мета цих проектів – використання інновацій та інноваційної поведінки працівників. Управління персоналом для вирішення проблеми, що вимагає творчого підходу, повинно базуватися на тому, що внутрішня мотивація працівників важливіша від зовнішніх винагород. «Прорив» – це не питання грошей, а бажання працівника, це цікаво для нього, тому що він є частиною масштабного завдання.

Кожне сучасне підприємство з інноваційним управлінням персоналу повинне дбати про системно організований процес безперервного набуття та удосконалення знань, умінь, навиків та досвіду своїх працівників. Важливість безперервного навчання підтверджують наступні чинники [1, с. 30-31]:

– застосування сучасної техніки, впровадження інноваційних технологій, виробництво нових видів продукції, зростання комунікаційних можливостей;

– світ перетворюється в ринок з високим рівнем конкуренції між країнами. Країни, що мають сучасну систему інженерної праці та програми безперервної освіти, займають лідерські позиції;

– постійні та оперативні зміни в технологіях та інформатиці вимагають безперервного навчання персоналу;

– для підприємства економічно вигідніше підвищити продуктивність існуючих співробітників шляхом їхнього безперервного навчання, ніж залучення нових працівників.

Таким чином, сучасне функціонування підприємства неможливе без інноваційного підходу до управління персоналом, оскільки інновації є вагомою складовою розвитку персоналу, запорукою ефективної діяльності суб’єкта господарювання.

Список використаних джерел:

1. Герасименко О., Герасименко Г. Ефективність управління персоналом на малому підприємстві: індикатори стану та пріоритетні напрями підвищення. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2015. № 7 (172). С. 29-37.
2. Ліннік І., Погребняк А. Інноваційне управління персоналом як фактор підвищення ефективності діяльності підприємства. Актуальні проблеми економіки та управління. 2018. № 12. С. 69-77.
3. Продан І.О. Становлення системи управління персоналом підприємства на інноваційних засадах. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2013. № 776. С. 61-66.
4. Партика І.В. Сучасні підходи до управління персоналом на інноваційних засадах. Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. 2015. № 8. С. 559-561.

Макогонський Віталій Віталійович

магістр з менеджменту

Хмельницький національний університет, Україна

Карвацка Наталія Станіславівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, менеджменту та адміністрування,

Хмельницький національний університет, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОЄКТУ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Метою управління громадським здоров'ям є створення системи, орієнтованої на пацієнта, яка може забезпечити справедливе охоплення медичних послуг для всього населення. Згідно зі стратегією ВООЗ, це можливо лише тоді, коли буде розроблений продуманий багатокомпонентний комунікаційний план дій, що охоплює населення, пацієнтів, медичних працівників та державні установи. Реалізація такої стратегії неможлива без використання інформаційних технологій.

Наразі в Україні відбувається активний процес цифрової трансформації, пов'язаний з віртуалізацією повсякденного життя та комп'ютеризацією багатьох послуг, включаючи медичну допомогу. Широкий спектр цифрового здоров'я охоплює такі категорії, як мобільне здоров'я, інформаційні технології здоров'я, телемедицину тощо. На сьогодні багато країн поступово впроваджують елементи електронної системи охорони здоров'я. Наприклад, рівень прийняття як громадянами, так і організаторами охорони здоров'я e-Health у США становить 69 %, а в Канаді – 57 % [4; 6]. Такі країни, як: Італія, Тайвань, Словенія та Німеччина поступово реалізують комунікативну діяльність у сфері охорони здоров'я, засновану на системі e-Health. Франція та Австрія, вважають, що краще використовувати електронні медичні карти, як форму безпечного ідентифікатора страхування. Водночас багато країн досі використовує лише паперову медичну документацію [2; 5; 7]. Проведене нами дослідження світового досвіду впровадження електронної системи охорони здоров'я дозволило визначити переваги та проблематику у цій сфері (рис. 1).

Україна стала на шлях комп'ютеризації, про що свідчить Прийняття у 2018 році Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердженому плані заходів щодо її реалізації та Концепції розвитку електронної охорони здоров'я на 2020-2025 роки. Етапи реалізації Концепції розвитку електронної охорони здоров'я в Україні наведено на рис 2. Впровадження e-Health є обов'язковою частиною медичної реформи в Україні, метою якої є забезпечення високої якості медичного обслуговування населення, приведення у відповідність стандартів охорони здоров'я громадян України до стандартів розвинених країн.

У загальному розумінні e-Health є сукупністю інформаційних програмних продуктів в галузі охорони здоров'я та повсякденному житті людини для збереження і укріплення здоров'я та створення умов для якісного життя [3]. З іншого боку, доступ до медичної інформації може спонукати людей вести здоровий спосіб життя, самостійно керувати своїми захворюваннями та лікуванням, з іншого-координувати медичну допомогу між різними лікарями та покращувати комунікацію між медичними працівниками та країною.

Рис. 1. Переваги та проблематика організації електронної системи охорони здоров'я
Сформовано з [4; 5; 6; 7; 8]

Е-Health охоплює інформаційних простір різних галузей охорони здоров'я – управління медичними закладами, медичну практику, фармацевтику, медичне право, інформаційні сервіси для пацієнтів тощо. Для керівників закладів охорони здоров'я система е-Health має забезпечити управління галуззю, раціональний розподіл й ефективне використання медичних та фінансових ресурсів держави, створити належні умови для прозорої конкуренції на ринку медичних послуг.

Впровадження е-Health передбачає використання спеціальних інформаційних технологій та програмних продуктів у професійній діяльності лікарів, менеджерів, тому електронна система охорони здоров'я складається з центрального та периферійного компонентів. Державний контроль здійснюватиметься лише у рамках роботи центрального компоненту е-Health, відповідно кожен медичний заклад повинен впроваджувати власні унікальні послуги та ІТ-рішення. Наразі в системі «Електронне здоров'я» зареєстровано багато медичних інформаційних систем, які пропонують різноманітні конфігурації з модулів, що дозволяють реєструвати, записувати хворих, зберігати електронні картки, управляти персоналом, автоматично формувати договори та інші документи, видавати рахунки-фактури, здійснювати та відстежувати платежі, та записувати інвентаризацію, планувати маркетингову діяльність, розсилку електронною поштою та SMS тощо. Усе залежить від необхідного функціоналу та рівня фінансового забезпечення медичного закладу.

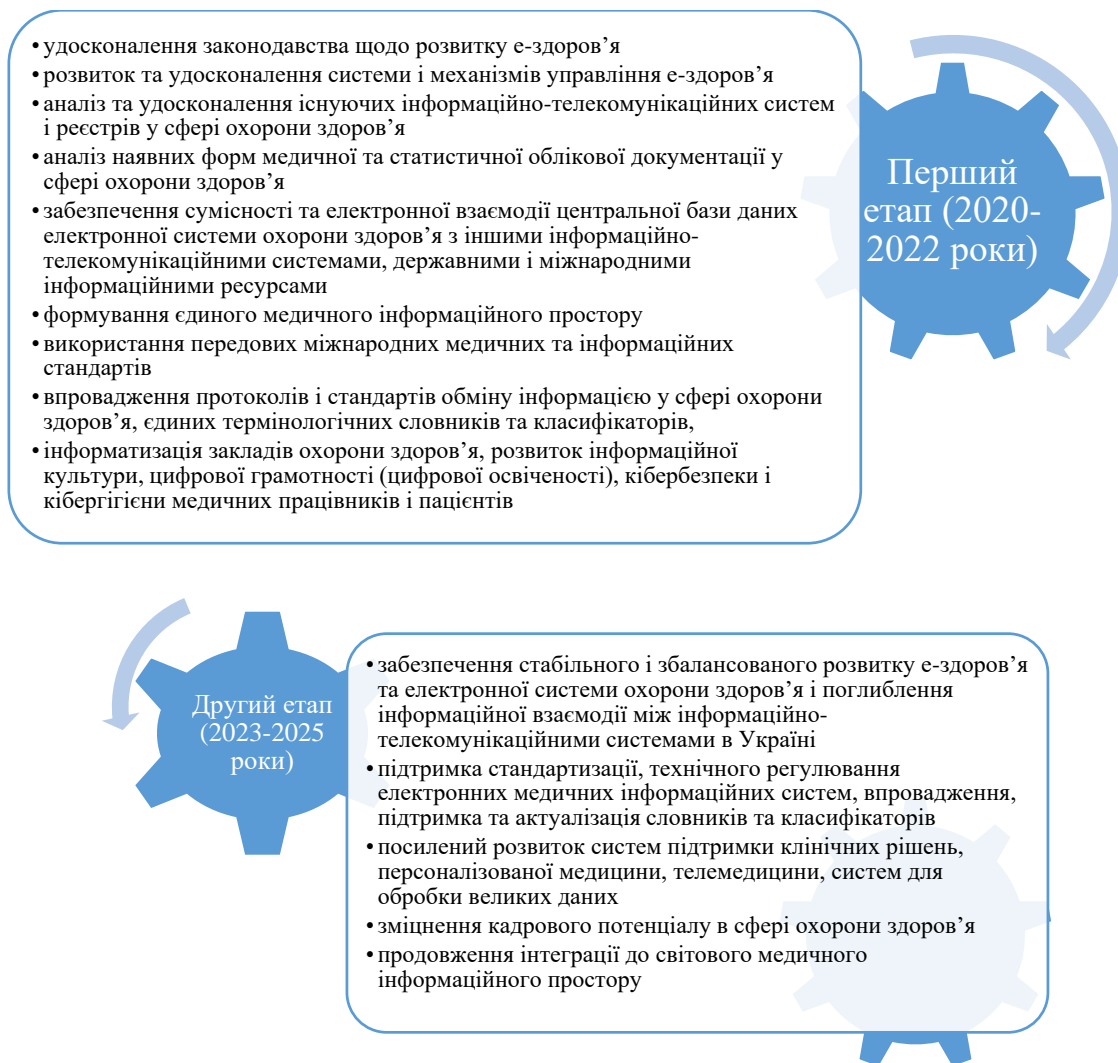

Рис. 2. Етапи реалізації Концепції розвитку електронної охорони здоров'я в Україні
Сформовано з [1]

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку електронної охорони здоров'я. (2020) *Розпорядження КМУ*. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1671-2021-%D1%80#Text>
2. Авраменко, В.І. & Качмар, В.О. (2011) Формування основних напрямків розвитку інформаційних технологій в охороні здоров'я України на основі світових тенденцій. *Український журнал телемедицини та медичної телематики*. Т. 9 (2), 124 – 133.
3. *Електронне здоров'я*. (2018) Вилучено з: <https://ehealth.gov.ua>.
4. Самофалов, Д.О. (2020) Упровадження електронної системи охорони здоров'я як складник публічного управління охороною здоров'я: світовий досвід. *Державне управління та місцеве самоврядування. Публічне управління у сфері охорони здоров'я*, (44), 92-98.
5. Полюлях, Р. (2016) Конфіденційність медичних записів в США: державно-управлінський аспект. *Актуальні проблеми державного управління*. (1), 77 – 82.
6. Borycki, E. M., Kushniruk, A. W., Joe, R., Armstrong, B., Otto, T., Ho, K., ... & Frisch, N. (2009). Interdisciplinary Electronic Health Record Educational Portal. *Studies in Health Technology and Informatics*, 143, 49–54
7. Polulyakh, R. A. (2017). E-meditsin as a kind of relationship of state and society. *Public management*. (1), 153–161.
8. Car, J., Tan, W. S., Huang, Z., Sloot, P., & Franklin, B. D. (2017). eHealth in the future of medications management: personalisation, monitoring and adherence. *BMC medicine*. 15(1), 73.

SECTION 6. SOCIAL WORK AND SOCIAL WELFARE

Голубенко Тетяна Олександрівна

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Україна

Бульчик Катерина Олексіївна

здобувач вищої освіти соціально-правового факультету
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Україна

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року повномасштабним вторгненням російської армії розпочався новий етап російсько-української війни. Це – народна війна за незалежність і суверенітет України, яка триває з 2014 року. Це також війна за цивілізаційний вибір: Україна відстоює свою приналежність до європейської цивілізації і водночас – ті засадничі цінності, права і свободи, що лежать в основі Західного світу.

Неможливо зрозуміти і дії, й ті воєнні злочини, які вчиняє Росія в Україні, без розуміння історичного контексту.

На зараз ми маємо війну зі сторони Російської Федерації! Внаслідок цього ми маємо багато українців, які в опинилися в умовах, які не відповідають умовам життя. Але наша країна стоїть!

Постановою Кабінету Міністрів України від 07 березня 2022 року № 214 «Деякі питання надання державної соціальної допомоги на період введення воєнного стану» встановлено особливості надання державної соціальної допомоги на період введення воєнного стану та одного місяця після його припинення чи скасування, та передбачено, що:

1) строк виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, допомоги на дітей одиноким матерям, допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, допомоги на дітей, хворих на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, на дитину, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органу, потребує паліативної допомоги, яким не встановлено інвалідність, щомісячної грошової допомоги особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, яка за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного стороннього догляду, на догляд за нею, тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме, щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату, яку було призначено раніше, продовжується на період введення воєнного стану та одного місяця після його припинення чи скасування і виплачується за повний місяць без звернення особи до структурних підрозділів з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських рад міст обласного значення, районних у містах (у разі їх утворення) рад;

2) у разі, коли отримувачами державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю пропущено строк переогляду допомоги, виплата таких видів допомоги не зупиняється на період введення воєнного стану та одного місяця після його припинення чи скасування [1].

Після припинення чи скасування воєнного стану структурні підрозділи з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських рад міст обласного значення, районних у містах (у разі їх утворення) рад поінформують одержувачів, яким виплату державної соціальної допомоги було продовжено відповідно до пункту 1 зазначеної постанови, про необхідність протягом одного місяця оновлення документів, необхідних для продовження отримання допомоги.

При цьому, норми постанови Кабінету Міністрів України від 08 квітня 2020 року № 264 «Деякі питання надання державної соціальної допомоги» протягом періоду воєнного стану та одного місяця після дати його припинення чи скасування не застосовуються [2].

Структурні підрозділи з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських рад міст обласного значення, районних у містах (у разі їх утворення) рад після припинення чи скасування воєнного стану інформують одержувачів, яким виплату державної соціальної допомоги було продовжено відповідно до зазначеної постанови, про необхідність протягом одного місяця оновлення документів, необхідних для продовження отримання допомоги.

Разом з тим, постановою Кабінетом Міністрів України від 07 березня 2022 року № 215 «Про особливості нарахування та виплати грошових допомог, пільг та житлових субсидій на період дії воєнного стану» (<https://bit.ly/3hZdDhn>) встановлено механізм здійснення нарахування та виплат грошових допомог, пільг та житлових субсидій на період дії воєнного стану на території адміністративно-територіальних одиниць, де структурні підрозділи з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад не мають можливості забезпечити підготовку виплатних документів та проведення фінансування.

Щодо деяких питань пенсійного забезпечення, то Постановою Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2022 року № 162 «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану» встановлено такі особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану:

1) у разі надходження до Міністерства соціальної політики та/або Пенсійного фонду України інформації від Національного банку щодо неможливості здійснювати уповноваженими банками виплату пенсій, грошових допомог одержувачам їх виплата здійснюється шляхом переказу коштів одержувачу без відкриття рахунка через АТ «Ощадбанк» відповідно до Порядку виплати пенсій та грошової допомоги через поточні рахунки в банках, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 1999 року № 1596;

2) у разі звернення одержувачів пенсій до органів Пенсійного фонду України особисто, за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку чи в особистому електронному кабінеті на веб-порталі електронних послуг Пенсійного фонду України, а також особистого звернення або за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку одержувачів грошових допомог до органів соціального захисту населення щодо тимчасової зміни їх фактичного місця проживання виплата пенсій, грошових допомог здійснюється шляхом переказу коштів одержувачу без відкриття рахунка у банку;

3) виплата соціальної допомоги дітям з інвалідністю, яким виповнилося 18 років у лютому 2022 року та в інших місяцях під час дії правового режиму воєнного стану і які не встигли пройти обстеження та отримати висновок медико-соціальної експертизи щодо встановлення статусу особи з інвалідністю, продовжується на період дії правового режиму воєнного стану та на один місяць після дати його скасування;

4) виплата пенсії може здійснюватися без урахування строків, визначених частиною першою статті 47 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», та в розмірах не менших, ніж були встановлені за попередній місяць, з подальшим проведенням перерахунку [2].

Міністерство соціальної політики України розвиває платформу «Допомога», яка розширює можливості для підтримки людей, котрі зараз потребують допомоги та опинилися в складних обставинах. Підкреслимо, що «Допомога» - це додаткова підтримка українців, яка доповнює роботу системи соціального захисту.

Відбулось обговорення реалізації ініціатив в рамках проекту Трестового фонду НАТО з фізичної реабілітації (протезування) військовослужбовців, поранених в антитерористичній операції в період воєнного стану. 29 березня 2022 року під головуванням заступника Міністра соціальної політики України Віталія Музиченка відбулося засідання Координаційної ради з питань реалізації Імплементативної угоди між Кабінетом Міністрів України та Організацією НАТО з підтримки та постачання про реалізацію співпраці у сфері медичної реабілітації у форматі відеоконференції. У засіданні Координаційної ради взяли участь представники Міністерства соціальної політики, ветеранів, оборони, МВС, Нацгвардії, охорони здоров'я, освіти і науки України. Учасники засідання обговорили питання щодо можливості реалізації ініціатив в рамках проекту Трестового фонду НАТО з фізичної реабілітації (протезування) військовослужбовців, поранених в антитерористичній операції в період воєнного стану.

Пенсію в разі втрати годувальника студенти денної форми навчання отримуватимуть без довідки з навчального закладу. Уряд ухвалив розроблене Міністерством соціальної політики України рішення, згідно якого дітям віком від 18 до 23 років, які навчаються за денною формою навчання у закладах професійної, фахової передвищої та вищої освіти, пенсія в разі втрати годувальника призначається, а виплата раніше призначеної пенсії продовжується без надання довідки закладу освіти про навчання.

Призначатимуться нові пенсії, але для їхнього призначення також потрібна відповідна довідка. Зрозуміло, що зараз отримати таку довідку часто фізично неможливо або її отримання є зайвим ризиком для дитини. Тому напрацьовані рішення, згідно якого дітям, у яких загинули батьки або інші годувальники, пенсія у разі втрати годувальника призначатиметься та її виплата продовжуватиметься після досягнення повноліття без такої довідки. Пенсійний фонд України самостійно отримуватиме дані про навчання за денною формою у 2022 році з Єдиної державної електронної бази з питань освіти». Відповідне рішення поширюється на призначення та виплату пенсії у разі втрати годувальника згідно законів України:

- «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».
- «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».
- «Про прокуратуру».
- «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»

Таким чином, відповідно до нормативних документів здійснюється виявлення осіб та сімей, які потребують соціального захисту та соціальної підтримки.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 07 березня 2022 року № 214 «Деякі питання надання державної соціальної допомоги на період введення воєнного стану». Вилучено з <https://bit.ly/3hZdYAF>.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 07 березня 2022 року № 215 «Про особливості нарахування та виплати грошових допомог, пільг та житлових субсидій на період дії воєнного стану» <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-osoblivosti-narahuvannya-ta-viplati-groshovih-dopomog-pilg-ta-zhitlovih-subsidij-na-period-diyi-voyennogo-stanu-215>.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 08 квітня 2020 року № 264 «Деякі питання надання державної соціальної допомоги». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264-2020-%D0%BF#Text>.

SECTION 7. INTERNATIONAL RELATIONS

Nazar Burov

applicant for higher education
of the Institute of international relations and national security
National University of Ostroh Academy, Ukraine

Nataliia Suproniuk

applicant for higher education
of the Institute of international relations and national security
National University of Ostroh Academy, Ukraine

TRANSFORMATION OF THE CZECH REPUBLIC'S FOREIGN POLICY AT THE PRESENT STAGE

The Czech Republic is a Democratic, politically, economically and socially stable state in Central Europe. By its area (78,864 km²) and population (10.3 million people). It is one of the middle European countries. In the process of rapid disintegration of the Soviet Union, the Warsaw Pact and the Council for mutual economic assistance, the Czech Republic, then still Czechoslovakia, like many Eastern European countries, regained its political sovereignty. At that moment, they were faced with the question of where to go next and what priorities to set for themselves. Rationally fearing the resumption of imperialist tendencies, although economically damaged, but still dangerous Soviet Union, as well as wanting a painless transition from a planned to a market economy, all countries somehow set themselves the goal of integration into Europe, and in the process developed other ambitions. Despite membership in joint organizations and many common interests, the period of transformation and post-communist transformation in these countries, despite many common features, had many distinctive ones, and it was Czechoslovakia that stood out from other states in the region, choosing a unique path of moderate balance between West and East.

In the context of the emerging post – bipolar world, four countries that were previously in the sphere of influence of the USSR – Poland, Czechoslovakia, Hungary-created two critical organizations for the region: the Visegrad Group and the Central European Free Trade Agreement. The organization was created precisely for the purpose of mutual assistance in reforms and mutually beneficial economic integration, in order to prepare the Visegrad countries for gradual integration with the European community and, more importantly, joining the North Atlantic Treaty Organization, because the threat of an armed renewal of the Soviet Union was still in the air, and the Visegrad countries needed guarantors of sovereignty and democracy. The Velvet Revolution, which resulted in the peaceful disintegration of Czechoslovakia into two sovereign states, was also a turning point in the entire Czech state policy. Most of the Czech politicians have come to the conclusion that in the current unpredictable international situation, a newly created state, within which a large number of deep political and socio-economic changes are taking place, will be able to guarantee itself the necessary stability and security only as a component of an effective collective defense system based on the same principles that the Czech Republic also pursues – freedom, democracy and a market economy. Even in the time of Czechoslovakia, a unique principle of state balance between the West and the East was formed – the state had to be closely connected with the

Western democratic states, but not leaving its central-eastern neighbors isolated. However, the fact of the collapse of the Federation slightly violated the historical status quo and moved the Czech Republic closer to the West, because now there was a buffer in the form of Slovakia between it and Eastern Europe. However, the new Czech state did not leave the historical baggage of statehood, which made it part of both Central and Central-Eastern Europe [1].

In the process of logical compliance with the Euro-Atlantic course, in 1994 the Czech Republic became a member of the Partnership for Peace program, and in 1996 the Czech government created a special Working Committee on integration into NATO. In July 1997, NATO invited the Czech Republic to start negotiations on joining the Alliance, and in April 1998, the Czech parliament voted for the country's accession to NATO. On March 12, 1999, the Czech Republic joined the North Atlantic alliance. Thus, the Czech Republic, Poland and Hungary joined the North Atlantic Treaty Organization (NATO) in 1999 in the first round of expansion of the alliance after the end of the Cold War. At the time of direct accession to NATO, the level of support for this step in the Czech Republic was low (as of 1997 – about 37% of the population).

However, as can be understood later, some foreign policy decisions of the Czech Republic did not meet the interests of NATO, as a result of which it was possible to talk about the Czech Republic's attitude to its membership in NATO primarily to security guarantees, and not as a full-fledged vector of foreign policy, which just reflects the low level of support for the state of 1997. As the opinion polls of ordinary Czechs showed, the Czech Republic's strong support for NATO is associated with an awareness of common responsibility and an obligation to help allies if necessary, but the Czechs did not fully realize the importance of NATO operations that do not relate to Article 5, and without awareness of a clear link between NATO peace operations and European security, most NATO operations, such as in Serbia and Libya, Czech society was either cold or negative. The main source of Czech doubts about NATO is the perception of a low level of public influence on security decision-making. This lack of transparency and public debate in the Czech Republic's decision to join NATO, an example of which is the lack of a referendum on this issue, is the main source of the problem and affects the Czech foreign policy to this day [2].

After joining NATO, the next priority of the Czech Republic's foreign policy was to join the European Union. A referendum on European Union membership in 2003 approved the country's entry with 77.3% in favor, and in 2004 the Czech Republic joined the EU, along with Cyprus, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, Slovakia and Slovenia.

Since joining the EU in May 2004, the Czech Republic has adopted fiscal and monetary policies aimed at aligning its macroeconomic conditions with the rest of the European Union. Even during the accession negotiations, the Czech Republic announced that it planned to adopt the euro as an official currency, and the government formulated its vision of introducing the euro in 2003, when the Czech government approved its strategy for joining the euro zone ("Eurostrategy"). The strategy has set an approximate date for the introduction of the euro for 2009-2010. However, in February 2007, the finance minister said that 2012 would be a more "realistic" date, but closer to November 2007, it was announced that this date was also unrealistic. In August 2008, the assessment stated that adoption was not expected until 2015, and in October 2009, then-Finance Minister Eduard Yanota said that 2015 was no longer an achievable date [3]. Already at the end of 2010, a discussion broke out in the Czech government, partly initiated by then-President Vaclav Klaus, a well-known eurosceptic, about negotiations on refusing to join the euro zone. Later, Czech Prime Minister Petr Necas said that an official refusal is no longer in question, because joining the euro zone is completely voluntary. Necas also said that his cabinet will not make a decision on joining the euro during its term. From this, it could be concluded that even in relation to the EU, the Czech Republic put domestic policy and its own foreign policy interests above the Union ones.

This trend towards NATO and the EU has resulted in a unique foreign policy doctrine of the Czech Republic. In 2007, a new concept appeared among the foreign policy approaches of the

Czech Republic – the policy of transformation. This concept combines individual foreign policy tools that can potentially affect the state of human rights and democracy in the world. Transformation policies aim to stimulate political processes leading to long-term stability and prosperity, and to help emancipate human rights defenders and civil society as a key player in sustainable democratic change. The relevant financial instrument available to the Ministry of foreign affairs since 2004 is the transformational Cooperation Programme. The experience gained in cooperation with civil society in the countries that fall under the initiative can also be used in the domestic policy of the Czech Republic [4]. The Czech Republic's purposeful activity in this area also affects the image of the Czech Republic abroad. This programme of transformational cooperation complements the system of foreign cooperation for the benefit of the Czech Republic itself, but at the same time it is a self-determined part of the policy towards countries with economies in transition, as well as undemocratic regimes, with the aim of positively influencing these states. The goal of cooperation is to ensure that current or possible future changes in these countries lead to democracy and the rule of law, and not to chaos, conflict, destabilization and human rights violations. Transformational cooperation focuses on building and strengthening democratic institutions, the rule of law, civil society and the principles of good governance. It is implemented mainly through projects on education and dissemination of information, opinions and experiences of nonviolent resistance to the totalitarian system and the process of social transformation that the Czech Republic underwent in the 1990s. Transformational cooperation is characterized by systematic cooperation with and support for civil society groups and non-governmental organizations. However, this concept also implies a non-obvious disadvantage – a loyal attitude towards authoritarian or semi-authoritarian regimes with the hope that the liberalization of economic relations and the cultural influence of Democratic states can positively affect the social structure and freedom in these countries. As a result, after the adoption of this political concept in 2007, the Czech Republic began to actively deepen economic relations with authoritarian governments, including Russia and Belarus. So, in 2007, compared to 2006, exports to Russia increased by almost a third – from about 2.2 billion to about 3 billion, and the volume of imports, in turn, changed significantly only in 2008, but increased from about 5.58 billion to a record in the history of economic relations between the Czech Republic and Russia of 9.1 billion. Similar statistics are observed with Belarus, although, of course, on a much smaller scale. However, simultaneously with the implementation of this policy, the Czech Republic actively promoted draft laws on energy diversification of the European Union, because against the background of the crisis in gas supplies from Russia through Ukraine during the 2008-2009 gas war in Europe, energy security became relevant [5]. At the Spring Council of Europe, the Czech presidency supported an agreement to allocate 200 million euros for the development of the Nabucco project (a gas pipeline project between Azerbaijan and the European Union, which was frozen for many reasons, including due to the war between Russia and Georgia). The biggest success of the Czech Republic was the negotiations on an agreement with the European Parliament on the third liberalization package, which contains two directives and three regulations in the field of electricity and gas, and the decision to create the agency for cooperation of energy regulators (ACER). Czech negotiators also managed to reach a compromise on the directive on maintaining minimum reserves of crude oil and petroleum products. However, such a conflictual and polarized policy has led to the creation of an image for the Czech Republic of an unreliable partner who prefers domestic political interests over its foreign policy obligations [6].

Despite such a loyal attitude to authoritarian regimes, in 2014 the Czech Republic had to somewhat reconsider its relations with them, and first of all with Russia. The Czech Republic's foreign policy towards Russia in 2014 was naturally based on the events in Ukraine, of which Russia was a significant participant, and which gradually escalated in the fall and winter of 2013. At least since February 2014, it has been clear that the Czech Republic will have to take a tougher stance on the Russian Federation itself and relations between Russia and the part of the world

loyal to Russia with which the Czech Republic has been building relations for the past 25 years and on whom the transformation policy has been focused. During 2014, the Czech Republic's foreign policy towards Russia gradually relied on Russia's international crimes: in the spring, it was the annexation of the Autonomous Republic of Crimea by the Russian Federation and a gradual sharp increase in tension and violence in eastern Ukraine [3].

A key foreign policy event in recent months has been the aggravation of bilateral relations with Russia. The circumstances of the year of the pandemic did not allow for a long revival of relations with key partners of the Czech Republic – the United States, Germany or Poland, or for significant progress in traditional topics of Czech foreign policy, such as support for Human Rights, or the rapprochement of the Eastern Partnership countries and the Western Balkans with the EU. Against the background of the consolidation of Russian troops on the border with Ukraine, the Czech Republic and its new parliament, whose elections were held in October 2021, they decided to reconsider relations with Russia and China, which not only started the pandemic, but also provided Russia with verbal support. Then the ruling coalition of the Czech government said that it plans to restrict the access of "undemocratic states" to the country's critical infrastructure, as well as increase defense spending to 2% of GDP, while so far this figure is only 1.34% of GDP [1]. The Czech government also officially took the position that Putin needs to stop escalating on the border with Ukraine and withdraw troops, and after recognizing the terrorist groups of the LPR and DPR by Putin, the Czech Republic sharply condemned his actions and, on a par with other European states, stated that such a step is a violation of both international law and the Minsk agreements. Prime Minister Petr Fiala also said that in the event of an escalation, the Czech Republic will be ready to accept refugees from Ukraine. When Putin announced the so-called "military operation" on February 24, the Czech Republic, which, given its more loyal policy towards undemocratic states and President Zeman's personal views, has historically been more lenient about Moscow's aggression, this time came to the forefront of the initiators of EU sanctions. "This is an act of aggression against a sovereign state, I strongly condemn the actions of Russian President Vladimir Putin and cannot leave them unanswered," prime minister Petr Fiala said regarding the Russian invasion of Ukraine, similar statements were made by Defense Minister Yana Chernokhova, Foreign Minister Jan Lipavski, interior minister Vit Rakuska and others [7]. However, the most unexpected was the position of the president, who, as noted above, previously held soft and even slightly pro-Russian views. According to Zeman, he listened to Putin's appeal and believes that no mistakes of the West in the past justify Russia's actions, and that the Russian authorities have committed a crime against international peace [4]. The Czech president even admitted that he was wrong when he spoke about Russia's open armed aggression as something impossible, because he considered "Russians not crazy." However, now he has said that "madmen should be isolated", and one of the first politicians in the EU called for disconnecting Russia from the SWIFT payment system.

From this we can understand that the foreign policy of the Czech Republic throughout its modern history has followed the path of evolution rather than transformation. From the moment of gaining political sovereignty in the 90s and the Velvet Revolution, the Czech Republic until recently managed not to change its principles of balancing and mediation. This also led to negative aspects, because in the opinion of the Czech Republic's strategic partners in NATO and the EU, its unwillingness to respond harshly to crises made it a somewhat unreliable ally, and the Republic's penchant for mediation, mediation and balanced actions threatened the timeliness and expediency of actions, such as the introduction of sanctions in 2014 [8]. However, this policy of the Czech Republic was based on the fact that all their partners and neighbors are rational by default, and also set themselves purely pragmatic goals with a direct interest to their citizens and the state, however, this theory was destroyed with the beginning of a full-scale Russian invasion of Ukraine, which led to a complete transformation of the Czech foreign policy. Since the foreign policy of the Czech Republic is based on balance and rationality, such irrational and wild behavior

of the subject of international law poses a direct threat to the Czech Republic, and this threat forced the Czech Republic to change its position, and for the first time in post-bipolar history to move away from balance and "Transformation Policy", and to come to the vanguard of political forces calling for political and economic isolation of the Russian Federation. It is difficult to predict whether the Czech Republic will return to a more moderate policy after the war, but this primarily depends on what, whether social changes will occur in the authoritarian states – former partners of the Czech Republic, and how the war will affect public opinion of the Czechs themselves – as can be seen above, it was public opinion that often determined the Czech foreign policy, and not vice versa. It is quite possible that after Czech society has learned that authoritarian regimes can not only afford to start a war in the center of Europe in the 21st century, but are also capable of committing atrocities that would seem to have remained in the 20th century, the Czech position on trade and cooperation with undemocratic states will change from Neutral to sharply negative, which will equally affect the foreign policy doctrine of the Czech Republic.

References:

1. The Impact of NATO Membership in the Czech Republic. URL: https://www.rand.org/natsec_area/products/czechnato.html#:~:text=The%20Czech%20Republic%20C%20Poland%20and,of%20post-Cold%20War%20enlargement
2. The Czech Republic's integration into the EU. URL: https://www.cnb.cz/en/about_cnb/international-relations/the-czech-republics-integration-into-the-eu/
3. PROGRAM TRANSFORMAČNÍ SPOLUPRÁCE. URL: <https://www.famu.cz/cs/vyzkum-a-zahranici/rozvojove-programy/program-transformacni-spoluprace/>
4. Чехія готується в разі потреби прийняти біженців з України – прем'єр. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-chekhia-ukraina/31704026.html>
5. On Kremlin visit, Czech president is among friends. URL: <https://www.reuters.com/article/us-russia-czech-idUSKBN0NU0NM20150509>
6. Czech Republic Imports from Russia. URL: <https://tradingeconomics.com/czech-republic/imports/russia#:~:text=Czech%20Republic%20Imports%20from%20Russia%20was%20US%246.15%20Billion%20during,updated%20on%20April%20of%202022>
7. Czech reactions to the war: The ruthless bandit Putin, the worst case scenario and the dream of the restoration of the USSR. URL: <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-valka-na-ukrajine/705006/ceske-reakce-na-valku-bezohledny-bandita-putin-nejhorsí-scenar-a-sen-o-obnove-sssr.html?kapitola=2297624>
8. Česká zahraniční politika. URL: <file:///C:/Users/edvai/Downloads/96-15-152-1-10-20141016.pdf>

SECTION 8.

LAW AND INTERNATIONAL LAW

Tirkasheva Gulrukh Mukhammadi qizi

Master student of the direction "Law of the Mass Media"

Tashkent State Law University, Republic of Uzbekistan

CYBERBULLYING AMONG CHILDREN: CONCEPT, MODERN FORMS AND DEFENSE MECHANISMS

***Abstract:** the article raises the problem of bullying among the younger generation on the Internet. The types, forms, participants of cyberbullying are described, methods and practical recommendations for protecting children from cyberbullying are given.*

1. With the development of technology and the advent of digital space, virtual life has appeared. And the emergence of virtual life contributed to the transformation of bullying into a new form, namely cyberbullying. Cyberbullying is intimidation (bullying) using digital technologies. Open bullying and cyberbullying can often happen at the same time.

2. The peculiarity of cyberbullying is that it occurs in a virtual space, which, by definition, is not safe. Cyberbullying differs from regular bullying in that cyberbullying leaves behind a digital footprint - a record that can be useful and provide evidence to help stop the bullying. Cyberbullying can differ from ordinary bullying in anonymity and bullying can last 24 hours a day, which is possible due to the constant connection of children to social networks and electronic media. The reason can be any reason, it is enough to stand out with something. the child often hides the fact of bullying for various reasons: he is shy, cannot endure shock, under the influence of conflicting emotions, despite the fact that he experiences them intensely.

3. There are different types of cyberbullying such as:

- **flaming** (“argument for the sake of argument”);
- **trolling** (posting provocative messages, comments in order to lead a person to a reaction and develop a conflict (bullying));
- **slander** (dissemination of deliberately false information, information about a person that discredits his reputation);
- **cyberstalking** (stalking or harassment via the Internet (in which the child is constantly sent private messages: they threaten, insult, ridicule, play psychological games with him - for example, ask questions and catch on "wrong" or "stupid" answers));
- **sexting** (sending or sharing photos or videos of an intimate nature);
- **griefing** (causing moral or material damage in video games; - disclosure of secrets - disclosure of personal information about a person on the Internet);
- **catfishing** (recreating a victim's profile by stealing his photos and personal data, posting unfavorable content from his page (unlike fraping, this type of bullying on the Internet does not require complex manipulations - it is enough to have a minimum of available information). that it is not always possible to track it in time));
- **dissing** (transmission or publication of defamatory information about the victim online (unlike outing, dissing is the dissemination of information that can discredit a person. Offline

dissing usually exists in the form of gossip and rumors. When bullying in social networks, the creation of “ fotozhab”, offensive memes, fabricated text messages, screenshots with false information));

- **fraping** (the offender gaining control over someone else's account and sending unwanted content from the profile on behalf of the victim);

- **boycott** (a form of cyberbullying manifests itself in the fact that the victim is excluded from all social circles on the Internet);

- **outing** (publication of a person's personal information without his consent. Bullying refers precisely to the purposeful publication of such information in order to humiliate or blackmail him. This also includes threats to distribute personal information, transfer it to teachers, the police, use it to create slanderous publications).

4. The severity of the consequences of cyberbullying is very variable and varied, and can lead to the following: increased levels of anxiety, stress, sleep disturbance, psychosomatic disorders, decreased academic performance and absenteeism, decreased self-esteem, depression.

5. There are ways to protect against cyberbullying such as:

- do not post personal data (do not post personal data: addresses, photos, phone numbers, mail, and even more so - passwords from mail or personal accounts);

- do not communicate with strangers, do not speak negatively about others in a virtual environment (tools for successful socialization in society, explain to users the rules of digital etiquette and teach them to respect the privacy of other people, not incite or participate in conflicts);

- ignore aggression and threats (the main principle of protection: at the first sign of aggression (demands, threats, blackmail) end the conversation), read educational articles;

- use special applications to protect against external influences (for example, Kaspersky Safe Kids allows you to understand what sites your child is viewing, set up access to safe sites and limit spending time in social networks and sites with an aggressive environment).

6. If you still become a victim, you should first of all inform your parents, teacher. Therefore, then contact the law enforcement agencies of the state.

7. There are international legal acts that protect the rights of the child from any kind of exploitation and violence. Laws to prosecute bullying and bullying, especially online bullying, are relatively new and have yet to be enacted in many countries. For this reason, in many countries, other laws related to insults and humiliation are used to punish offenders on the Internet.

8. Attention should be paid to preventive actions and development of the younger generation of virtual legal culture and consciousness. In addition, attention should be paid to the formation and education of cyberethics and cyberetiquette.

Ramazonov Ismoilbek Abdirashidovich
Master student of the direction of "Sports Law"
Tashkent State Law University, Republic of Uzbekistan

DISCUSSION OF SCIENTISTS IN THE SPHERE OF CYBER LAW, PECULIARITIES OF CYBERSPACE AND TYPES OF CYBERTHREATS

***Abstract:** in this thesis, the opinions of various scientists in the field of the information society and information security are considered. In addition, definitions are given to various new terminologies, such as: information security, network security, application security, information security, cybersecurity, cybercrime, cyberattack, cyberterrorism, cyberthreat. And also, the types of cyber threats were studied and the corresponding conclusions were drawn.*

1. Nowadays, with the development of information and communication technologies and the increase in the number of Internet users, the issue of the relevance of regulation has become more necessary than ever. In this connection, in the period of the age of informatization, the regulation of cyberspace and relations carried out on the Internet is one of the important issues discussed at the international level.

2. The theoretical image of the information society is considered by the Japanese researcher Y. Masuda in the work "The Information Society as a Post-Industrial Society"¹, the main idea of which is the process of computerization of the new society, the transformation of the information technology revolution into the main production force, as well as the predominance of "intellectual production" in the economic sphere. Among the fundamental dangers, he refers to the possibility of using information technology for unjustified intrusion into the spiritual and moral sphere of individuals and social organizations.

3. The model of the network society as a special social structure was proposed by M. Castells, which was the result of the information technology revolution. In his opinion, the main feature of the network society is not the dominance of information itself, but the directions of its use, on the basis of which global and network structures begin to dominate in people's life. Thus, networks are formed, such as the information network "Internet", which connect the population, civil institutions, public authorities and organizations. With the help of the network, it is possible to divide the production process into different places, and to implement and ensure the unity of the production process through new ICTs.

4. The term cyberspace etymologically, the word comes from the word cybernetics - a science that studies the general principles of operation and transmission of information in machines, living beings, organisms and human society. In the research literature, cyberspace is often mistakenly associated with the Internet. French professor S.I. Laurent notes that cyberspace is a social and technical reality that is closely linked to a political context. D.E. Dobrinskaya assumes that cyberspace is a product of any information and communication technologies (ICT), including the Internet². The US Congressional Research Service understands cyberspace as a comprehensive multiplicity of connections between people based on computers and telecommunications, regardless of their physical and geographical location. At the same time, according to the US Department of Defense, cyberspace is the sphere of electronic means, that is, means of radio detection, location, navigation, automation, control and guidance.

---

¹ См.: Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society. Wash.: World Future Soc., 1983. - P. 109.

² См.: Добринская 2018: 58

5. The basis of international law is state sovereignty, which, however, hardly fits into the reality of cyberspace¹. Despite the consensus reached on the implementation of state sovereignty in cyberspace, for which the United Nations Group of Governmental Experts (UNGGE) is to be commended, no existing state can claim sovereignty that would cover all of cyberspace². This is because many of the infrastructures on which cyberspace exists are located within different sovereign territories and therefore, under international law, belong to different jurisdictions. Nevertheless, J. Trachtman rightly notes that the separation of jurisdictions should not be the basis for refusing to regulate the entire cyberspace: in the end, actions in cyberspace are still carried out in a specific territory, as well as their consequences are felt in a specific area.³

6. The role of the state as the arbiter of cyberspace is the subject of fierce debate. On the one hand, it can be argued that nation states have an obligation to establish legal frameworks that restrict or otherwise direct the activities of private companies in cyberspace. On the other hand, there are arguments against the wide participation of states in the regulation of cyberspace. World experience shows that both the state and the private sector should contribute to cybersecurity. Because, obligations can be met in cyberspace only if the corresponding rights and obligations are assigned to non-state institutions.

7. The concept of "cybersecurity" integrates many problems of various types, including the protection of: data and computer systems, data transmission channels, the global Internet, telecommunications infrastructure, basic services, applications, and others. The concepts of digital security and cybersecurity should also be distinguished.

8. Cybersecurity fights three types of threats and they are:

Cybercrime - actions organized by one or more attackers with the aim of attacking a system in order to disrupt its operation or to obtain financial gain.

Cyberattack - actions aimed at collecting information, mainly of a political nature.

Cyberterrorism - actions aimed at destabilizing electronic systems in order to cause fear or panic.

Malicious software (SW) is the most common tool of cybercriminals, and these are the following software:

Viruses are programs that infect files with malicious code.

Trojans are malware that hides under the guise of legitimate software.

Spyware is software that secretly monitors user activity and collects information (such as credit card information).

Ransomware encrypts files and data. The criminals then demand a ransom for the restoration, claiming that otherwise the user will lose the data.

Adware - advertising programs that can distribute malware.

Botnets are networks of computers infected with malware that cybercriminals use for their own purposes.

SQL injection. This type of cyber attack is used to steal information from databases. Cybercriminals exploit vulnerabilities in data-driven applications to distribute malicious code in the database management language (SQL).

Phishing is an attack that aims to trick the user into obtaining confidential information (for example, bank card details or passwords). Often in these attacks, the perpetrators send emails to the victims, posing as an official organization.

Man-in-the-Middle attacks ("man in the middle"). This is an attack in which a cybercriminal intercepts data during its transmission - it becomes, as it were, an intermediate link in the chain, and the victims are not even aware of it (for example, via WiFi).

DoS attacks (denial of service attacks). Cybercriminals create an excessive load on the networks and servers of the target of attack, due to which the system stops working normally and becomes unusable.

9. Information security is an integral element of the system, a property of political communication in societies based on traditional values, as well as in societies that have not accepted postmodernist attitudes.

¹ Cm.: Vergne, Duran, 2014, p. 126–139

² Cm.: Schmitt, 2017; Sandage et al., 2013, p. 184

³ Cm.: Trachtman, 2013, p. 88.

Karimov Ulugbek Hakimdjonovich

Master's student

Tashkent State University of Law, Republic of Uzbekistan

ISSUES OF CRIMINAL LIABILITY FOR INFRINGEMENT OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN JAPAN

In today's world of globalization and global integration, the protection of intellectual property rights is becoming increasingly important. This protection is strengthened by the liability for the violation of these rights and the inevitability of this liability.

Intellectual property law protects the private rights of interested parties, while criminal law is a field of public law. In today's technological age, the possibility of intellectual property offenses, especially counterfeiting, affecting the public interest necessitates the application of criminal law, which makes intellectual property rights mandatory.

Intellectual property (IP) law aims to protect the application of ideas and information from commercial exploitation without the consent of the right holders. The era of fast emerging technological developments has paved the way for new forms of violations against these types of intangible properties¹.

Although the literature does not agree on the scope of the use of criminal law to protect intellectual property, many countries recognize the seriousness of intellectual property crimes and their negative impact on the activities of entrepreneurs, creators and innovators. As a result, many countries are developing national legislation to penalize intellectual property infringements and, most importantly, to prevent future infringements and to protect innovation and encourage investment.

The concept of "damage" plays a key role in intellectual property infringement. Damage may be to the interests of intellectual property owners or potential consumers, or to the health and safety of people. Such damage cannot be remedied by civil remedies alone, as these remedies do not take steps to stop this type of infringements in the future.

When an IP right is violated by the willful use of someone else's trademark or copyrighted work (usually in the course of a business), without the proper authorization or licensing to do so, it is a criminal wrong. The act is backed by sanction prescribed by the State and the criminal procedure is expected to be applied to such violation. Here, the 'willful use' may be taken to indicate a deliberate act, not just a mistake or accidental one. The deception is intentional, to defraud the potential users, which causes brand diminution to the IP holders and cheating for the potential buyers who consider it authentic, when it is fake².

Accordingly, most jurisdictions prescribe penalties for IP violations because they fit the requirement of criminal law in that it inflicts injury not only on the individual concerned but to the society as a whole³.

The introduction of criminal sanctions in the field of intellectual property into national laws is the result of the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (Paris Document of 1971) and the Treaty on the Intellectual Property Rights of Trade (TRIPS) of 1994.

---

¹ <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/oso/9780198826743.001.0001/oso-9780198826743-chapter-14>

² <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/oso/9780198826743.001.0001/oso-9780198826743-chapter-14>

³ Ibid

The latter document sets minimum standards in member states, primarily for the production and sale of counterfeit products and the fight against intellectual property piracy around the world.

“Counterfeit products” are generally defined as “fake products” bearing a trademark/copyright that is identical to, or indistinguishable from, a trademark/copyright registered to another party, infringing the rights of the holder of the trademark/copyright¹.

Counterfeiting refers to an intentional and calculated reproduction of a genuine article for the purpose of misleading the recipient or buyer into believing that he/she is buying the genuine product itself. In this process, the owner of the relevant IP’s legal rights, such as a trademark, are infringed².

The global losses from the counterfeit market are understood to be in hundreds of billions of dollars³. As has been noted, trade in counterfeited goods is now above 5 per cent of world trade and continuously rising⁴.

The drafters of the TRIPS Agreement criminalized intellectual property infringements in the form of counterfeiting and piracy, with the primary purpose of criminal sanctions being to prevent these offences. According to the Article 61 of the TRIPS Agreement:

“Members shall provide for criminal procedures and penalties to be applied at least in cases of willful trademark counterfeiting or copyright piracy on a commercial scale. Remedies available shall include imprisonment and/or monetary fines sufficient to provide a deterrent, consistently with the level of penalties applied for crimes of a corresponding gravity. In appropriate cases, remedies available shall also include the seizure, forfeiture and destruction of the infringing goods and of any materials and implements the predominant use of which has been in the commission of the offence. Members may provide for criminal procedures and penalties to be applied in other cases of infringement of intellectual property rights, in particular where they are committed willfully and on a commercial scale”⁵.

However, as the standards of the TRIPS agreement do not satisfy a sufficient number of intellectual property owners in developed countries, additional measures are also being taken by these countries to protect intellectual property rights.

As for Japan, this developed country also has a relatively strong legal framework for the protection of intellectual property rights.

In general, the following types of intellectual property rights are protected by Japanese law:

1) inventions (as well as additional protection certificates, patents, trade secrets, confidential information and / or know-how);

2) brands (including trademarks, the right to protection from unfair competition, associative marks, certification marks, origin marks, geographical indications, traditional industry guarantees);

3) other creation, technology and property interests (including copyright, design law, plant varieties, database rights, trade secret rights, confidential information and / or know-how) etc.

Patents protect inventions, which are highly advanced creations of technical ideas utilizing the laws of nature⁶.

Patent is one of the most important forms of protection available. Japan is a signatory to the Patent Cooperation Treaty and the Paris Convention for the Protection of Industrial Property⁷.

¹ Lisa Maria Turunen & Pirjo Laaksonen, *Diffusing the Boundaries Between Luxury and Counterfeits*, 20 J. PROD. & BRAND MGMT. 468 (2011). See J.B. Steenkamp, *GLOBAL BRAND STRATEGY: WORLD-WISE MARKETING IN THE AGE OF BRANDING 1* (2017).

² Virginie de Barnier, *Counterfeiting: The Challenges for Governments, Companies and Consumers*, in *The handbook of security* (Martin Gill ed., 2014).

³ *The Black Market Economy, HAVOSCOPE BLACK MARKET*, <http://www.havoscope.com/>

⁴ Ajay Raghvan, *Counterfeit Goods Account for 5% of Global Trade*, THE HINDU BUSINESS LINE (12 June 2018).

⁵ TRIPS Agreement, *supra* note 39, at art. 61. https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf

⁶ <https://www.legal500.com/guides/chapter/japan-intellectual-property/>

⁷ <https://thelawreviews.co.uk/title/the-intellectual-property-review/japan>

Registration of trademarks protects characters, figures, signs, three-dimensional shapes, colors or any combination thereof and sounds that can be recognized by human perception (including moving marks, hologram marks and position marks) and that are used in connection with goods or services¹.

The owner of a registered trademark will be granted a trademark right pertaining to the registered trademark. Unlike in some other jurisdictions, Japan does not recognize a trademark right that is established solely through use in commerce without registration. An unregistered trademark is protected only if it is famous or well-known under laws of unfair competition².

In Japan, trade secrets are another important form of intellectual property. Misappropriation of a trade secret is a tortious act and the party that misappropriates a trade secret is civilly and criminally liable under the Unfair Competition Act³.

There are a number of laws in the field of intellectual property that define criminal liability, including the Law on Patents, the Law on Trademarks and the Law on Prevention of Unfair Competition.

Under Japanese law, trademark offenses fall into two categories: direct and indirect infringements.

Direct trademark infringement takes place when unauthorized third party, who

(i) uses the registered trademark in connection with the designated goods or designated services,

(ii) uses a trademark similar to the registered trademark in connection with the designated goods or designated services,

(iii) uses the registered trademark or a trademark similar thereto in connection with goods or services similar to the designated goods or designated services (Trademark Act §25 and §37(i))⁴.

The term “use” is defined as the act of applying a mark on packaging of goods, as well as the act of assigning, delivering, displaying for the purpose of assignment or delivery, importing, exporting, displaying or distributing advertisements, and so forth (Trademark Act §2 (3))⁵.

Indirect trademark infringement takes place when, for example, an unauthorized third party, who

(i) possesses, for the purpose of assignment, delivery, or export, the designated goods, or goods similar to the designated goods or designated services, with the registered trademark or a trademark similar thereto affixed to the goods or their packages;....

(vii) manufactures, assigns, delivers, or imports, as a business, articles to be used exclusively for the manufacturing of articles indicating the registered trademark or a trademark similar thereto (Trademark Act §37)⁶.

In general, penalties for intellectual property crimes in Japan are much harsher.

In particular, according to the Article 78 of Trademark Act, a person who directly infringes the trademark rights of another (in cases provided by this Law) shall be punished by imprisonment with hard labor for a term not exceeding 10 years or a fine not exceeding 10,000,000 yen or a combination thereof.

Accordingly to the Article 78-2 of the Act, a person who directly (in cases specified in the

¹ <https://www.legal500.com/guides/chapter/japan-intellectual-property/>

² <https://thelawreviews.co.uk/title/the-intellectual-property-review/japan>

³ <https://thelawreviews.co.uk/title/the-intellectual-property-review/japan>

⁴ Criminal liability for trademark infringement: A Collaborative International Study. Prepared January 2021, merchantgould.com, p. 264 https://www.vda.pt/xms/files/05_Publicacoes/2021/CriminalLiabilityForTrademarkInfringement.pdf

⁵ Ibid

⁶ Criminal liability for trademark infringement: A Collaborative International Study. Prepared January 2021, merchantgould.com, p. 264 https://www.vda.pt/xms/files/05_Publicacoes/2021/CriminalLiabilityForTrademarkInfringement.pdf

Law) and indirectly infringes the trademark rights of another shall be punished by imprisonment with hard labor for a term not exceeding 5 years or a fine not exceeding 5,000,000 yen or a combination thereof¹.

According to the Article 82 of the Act, where the representative of a juridical person or an agent, employee, or other staff member of a juridical person or an individual, in the course of performing social activities for the juridical person or individual, directly or indirectly infringes the trademark rights of another, in addition to the offender, the juridical person shall be punished by a fine not exceeding 300 million yen (this is called “joint liability”).

In addition to the above, Japan also criminalizes unfair competition, and in accordance with the Article 21 of Unfair Competition Prevention Act, a person who commits any of the acts specifically described in this Act shall be punished by imprisonment with hard labor for a term not exceeding five years or a fine not exceeding 5,000,000 yen or a combination thereof.

Moreover, where the representative of a juridical person or an agent, employee, or other staff member of a juridical person or an individual, in the course of performing social activities for the juridical person or individual, commits any of the acts specifically described in this Act, in addition to the offender, the juridical person shall be punished by a fine not exceeding 300 million yen (Unfair Competition Prevention Act §22)².

There are criminal sanctions for infringement of patent rights too. For example, a person who commits patent infringement is subject to punishment by imprisonment with work for a term of up to ten years and/or a fine of up to 10 million yen.

Criminal sanctions are imposed based on the investigation conducted by the police and the filing of an indictment with the court by a prosecutor. A complaint from the injured party is required to file an indictment for copyright infringement. Indictments based on trademark infringement are frequently issued while those based on patent infringement are almost never issued³.

Despite the development of criminal protection of intellectual property in Japan, civil protection is still the most acceptable and widespread means of protection. Alternative methods of dispute resolution are less common means of protection.

As a final word, it should be noted that in Japan, legal entities are also criminally prosecuted for intellectual property crimes, which is in stark contrast to the legislation of the Republic of Uzbekistan.

The reason is that in the criminal law of the Republic of Uzbekistan, the subject of a crime is only an individual.

According to Article 149 of the Criminal Code of Uzbekistan (infringement of copyright or inventorship rights), appropriation of authorship, compulsion of co-authorship with regard to the objects of intellectual property, disclosure of information about such goods without the consent of the author thereof prior to their official registration or publication shall be punished with fine from twenty five to seventy five basic calculation amount, or deprivation of certain right up to five years, or correctional labor up to six months.

As we have seen above, in contrast to the legislation of developed countries such as Japan, the laws of Uzbekistan provide for extremely lighter penalties for intellectual property crimes, and it is necessary to change this situation and develop appropriate proposals to improve the legislation.

---

¹ Criminal liability for trademark infringement: A Collaborative International Study. Prepared January 2021, merchantgould.com, p. 264 https://www.vda.pt/xms/files/05_Publicacoes/2021/CriminalLiabilityForTrademarkInfringement.pdf

² Criminal liability for trademark infringement: A Collaborative International Study. Prepared January 2021, merchantgould.com, p. 264 https://www.vda.pt/xms/files/05_Publicacoes/2021/CriminalLiabilityForTrademarkInfringement.pdf

³ <https://www.legal500.com/guides/chapter/japan-intellectual-property/>

References:

I. Special literature:

1. Intellektual mulk. Darslik. Mas'ul muharrirlar: yu.f.d., prof., O.Oqyulov, yu.f.f.d. (PhD), dotsent N.E.Gafurova // Mualliflar jamoasi. –T.:TDYU nashriyoti , 2019. – 588 bet.
2. Правовое обеспечение профессиональной деятельности (для студентов транспортных вузов). Учебник для ВУЗов. Под общей редакцией А.И.Землина. Москва. Юрайт. 2020. 398 стр.
3. Lisa Maria Turunen & Pirjo Laaksonen, Diffusing the Boundaries Between Luxury and Counterfeits, J. PROD. & BRAND MGMT. p.468 (2011)
4. Virginie de Barnier, Counterfeiting: The Challenges for Governments, Companies and Consumers, in The handbook of security (Martin Gill ed., 2014).
5. Ajay Raghvan, Counterfeit Goods Account for 5% of Global Trade, THE HINDU BUSINESS LINE (12 June 2018).
6. Criminal liability for trademark infringement: A Collaborative International Study. Prepared January 2021, merchantgould.com, p. 264 https://www.vda.pt/xms/files/05_Publicacoes/2021/CriminalLiabilityForTrademarkInfringement.pdf

II. Regulatory documents:

7. The Constitution of the Republic of Uzbekistan. Tashkent-2018. „Adolat”
8. Civil Code of the Republic of Uzbekistan. Tashkent-2018. „Adolat”
9. Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. Tashkent-2018. „Adolat”
10. Law of the Republic of Uzbekistan "On Inventions, Utility Models and Industrial Designs"
11. Law of the Republic of Uzbekistan "On Trademarks, Service Marks and Appellations of Origin"
12. TRIPS Agreement, supra note 39, at art. 61. https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf

III. Other Internet resources:

13. The Black Market Economy, HAVOCSCOPE BLACK MARKET, <http://www.havocscope.com/>
14. <https://thelawreviews.co.uk/title/the-intellectual-property-review/japan>
15. <https://www.legal500.com/guides/chapter/japan-intellectual-property/>

Nigora Khalilova Akmaljon qizi

Master's student

Tashkent State University of Law,

the direction "Law of the Mass Media", Tashkent, Uzbekistan

LIMITS OF RESTRICTION OF FREEDOM OF SPEECH IN INTERNATIONAL LAW AND LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Abstract. *With the words of Universal Declaration of Human Rights all human beings are born free and equal in dignity and rights. Everyone has right to express his opinion and mind freely, However, this right is not absolute. Present article analyses the international and national insurance of freedom of speech specifically drawing international conventions and national legislation of Uzbekistan. It shows why this right is not absolute, and illustrates the limits of restriction. Moreover, it is explained how some obligations of human may have effect to the freedom of speech, and emphasized that a person while using his right, at same time, have some duties not use hate speech humiliating others. Apart from international requirements, regulation of this right in Uzbekistan is also explained.*

Freedom of speech, or with conventional words freedom of expression is one of fundamental rights of human being. It is impossible to image today's democratic society without this human right. For these reasons, freedom of speech has been consolidated in most international human rights instruments¹ since the proclamation of Universal Declaration of Human Rights (UDHR) in 1948.

Starting from the conventional protection of freedom of speech, in accordance with article 19 of the 1966 International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), everyone has right to freedom of opinion and expression. This right also includes freedom of searching, receiving and importing information and ideas of all kinds, through any media and regardless of frontiers. Unlike the right of freedom of opinion that is absolute right, the freedom of expression is restricted right about which we talk more specifically below. The freedom of speech right under article 19 of ICCPR implies a wide range of speech with regard to both content and form ranging from political speech to commercial speech.² Although the ICCPR provides every single person the right of freedom of expression, there are other international instruments mirroring the language of article 19 of the ICCPR, like Article 13 of the Convention on the Rights to the Child (hereinafter CRC)³ and article 13 of the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families (hereinafter ICRMW)⁴ and etc.⁵ These conventions clearly provide the same right to children and to migrant workers and their families, respectively.

---

¹ It is worthy to note that a number of regional human rights treaties like the European Convention on Human Rights (hereinafter "ECHR"), the American Convention on Human Rights (hereinafter "ACHR") and African Charter on Human and People's Rights (hereinafter "ACHR") have enforced the freedom of expression illustrating the importance of this right.

² Adrienne Stone and Frederick Schauer, "The Oxford Handbook of Freedom of Speech", 2001

³ CRC adopted 20 November 1989, entered into force 2 September 1990: 1577 UNTS 3.

⁴ ICRMW adopted 18 December 1990, entered into force 1 July 2003: 220 UNTS 3.

⁵ The rights of persons with disabilities are not set aside, their right to express freely is emphasised in the Convention on the Rights of Person with Disabilities (hereinafter CRPD) obliging states to ensure the equal basis for these people as with others.

Currently, 173 states of the world are the member of the ICCPR including Uzbekistan. As a member of International Community and member state to the Convention it is *erga omnes* obligation of Uzbekistan to ensure the right of freedom of speech to people in its territory. This right is guaranteed in the article 29 of the Constitution and other relevant laws.¹ It is constitutional right of every person, however, it is not absolute right meaning that it can be restricted under the law.

As we mentioned above the freedom of speech is not absolute right, there are certain restriction provided by law and certain conditions under which it is necessary. In accordance with paragraph 3 of article 19 of the ICCPR the exercise of this right entails special duties and responsibilities and may therefore be subject of to certain restriction. These limitations are surely based on the article 29 of the UDHR, and they undoubtedly infer the duty to present information and news truthfully, accurately and impartially.² On the other side, these limitations shall only be such as provided by law and are necessary: a) for the respect of the rights or reputation of others; b) for the protection of national security or public order (*ordre public*)l or c) for public health or morals.

While article 29 (3) includes the a general provision that rights and freedoms determined by it may in no condition be exercised contrary to the purpose of the United Nations (hereinafter UN), furthermore, the right defined in the article 19 of ICCPR are further restricted by article 20, pursuant to which any propaganda for war and any advocacy of national, racial or religious hatred that constitutes incitement to discrimination, hostility or violence shall be prohibited by law.

Moreover, if we read article 19 of the ICCPR in conjunction with article 4 we can see the convention also puts some restrictions to the enjoyment of freedom of speech. According to article 4 during an official proclaimed public emergency that has threaten to the life of the nation, state members can take measures derogating from the obligations arising from the article 19 to the extend strictly required by the exigencies of the situation, provided such measures do not involve discrimination solely on the ground of race, colour, sex, language, religion or social origin.³

It should be mentioned that today international and regional courts in order to identify the legitimacy of restriction of freedom of speech they will examine through three-tier test. They are:

1. The interference must be provided for *by law*. This prerequisite is fulfilled only when the law in question is accessible and formulated with adequate accuracy enabling people to regulate their conduct
2. The interference must pursue a legitimate aim.
3. The restriction must be necessary in a democratic society.

If only these abovementioned requirements are met by the states, their restrictions of freedom of speech would be legitimate and lawful.

Having analysed limitations of restriction in right of speech in international scope, we turn now to respond to the question “in which conditions freedom of speech will be restricted in Uzbekistan”. As we can make sure that internationally and nationally the freedom of speech may be restricted, however, these limitations should be settled under the solely established parameters. In Uzbekistan any restrictions to the human rights including freedom of expression are regulated by law and in no way voluntarily restriction is permitted.

The Constitutionally everyone is guaranteed with freedom of thought, speech, and conviction. Every person has right to seek, obtain and dissemination of information, except of those which are directed against constitutional system and in some other conditions defined by

¹ The Law of the Republic of Uzbekistan“On Mess Media”,

²The Universal Declaration of Human Rights: A Commentary, edited by Asbjorn Eide, Gudmundur Alfredsson, Goran Melander, Lars Adam Rehof and Allan Rosas, with the collaboration of Theresa Swinehart, Univdersitetsforlaget AS 1992

³ For this reason in 1984 in expert meeting “the Seracusa Principles” were adopted.

law. Freedom of expression might be restricted only by law if any state or other secret is involved.¹ As it can be seen from this provision of Constitution only under law limitations may occur. In accordance with article 6 of the Law on Mass Media, it is prohibited to utilise the mass media in order to call violent change in the existing constitutional order, the territorial integrity of Uzbekistan, propaganda of war and violence, cruelty, national, racial and religious hatred, disclosure of state or other secrets. If mentioned situations occur, they entail criminal liability to the person. Precisely, articles 139 and 140 of the Criminal Code of Uzbekistan provides liability for denigration and insult, humiliation of the honour and dignity of another person is by no means permitted. Furthermore, Civil Code of Uzbekistan provides protection of the honour, dignity and business reputation of citizens and legal entities.²

As it is said that the freedom of speech is limited when it goes about the state secrets. The article 10 of the Law on the Protection of States Secrets lays down an obligation to every state body and citizens posing state secrets not to disclosure them. Apart from that private life and personal and private secrets are inviolable, under the law no one has right to make hater speech or disclosure one's secret Every person who violates these provisions will be responsible under the law.

Our analyses draw to the conclusion that freedom of speech is one of aspect of free society, however, this right is certain conditions are restricted. There are a number of international conventions and instruments providing equally freedom of expression to every person regardless his race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status. Not every limitation is considered lawful, it should satisfy with international and national requirements and conditions. National legislation of Uzbekistan has also adjusted international requirements through providing the freedom of speech in its territory.

---

¹ The Constitution of Republic of Uzbekistan // <https://lex.uz/docs/4032775>

² The Civil Code of Republic of Uzbekistan // <https://lex.uz/docs/180550>

Павленко Дмитро Юрійович

аспірант, здобувач освітнього ступеня доктора філософії (081 «Право»)
кафедри адміністративного та фінансового права юридичного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Науковий керівник: Курило Володимир Іванович

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Правоохоронна діяльність становить одну з визначальних функцій держави, а правоохоронні органи є однією з найбільших за чисельністю та складом груп у системі органів державної влади. Разом із тим, адміністративно-правовий статус органів прокуратури як правоохоронних органів досі не є однозначно визначеним, що актуально відображає необхідність дослідження ролі й функціоналу прокуратури у здійсненні нею правоохоронної діяльності та конкретизації її місця в системі суб'єктів публічної адміністрації.

Відповідно до ст. 131-1 Конституції України в Україні діє прокуратура, яка здійснює: підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» на прокуратуру покладаються такі функції: підтримання державного обвинувачення в суді; представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим Законом та главою 12 розділу III Цивільного процесуального кодексу України; нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [2].

На думку Малиги І.В, органи прокуратури посідають одне з найважливіших місць серед суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави, адже вони не належать до жодної з гілок влади, не підпорядковуються жодному з органів державної влади, мають унікальні повноваження, які дають їм змогу здійснювати власні функції та виконувати поставлені перед ними завдання [3, с. 156].

Як слушно вказує Мороз Ю.Г., прокуратура заслуговує на окрему увагу в контексті дослідження адміністративних повноважень та функцій правоохоронних органів. Хоча цей орган публічної влади і включається до категорій «правоохоронний орган» та «орган охорони правопорядку», однак виходить за межі обсягу поняття «орган правопорядку». Так, виходячи з положень п. 2. ч. 1 ст. 131-1 Конституції України, прокуратура має повноваження, відмінні від тих, які мають органи правопорядку – останні здійснюють досудове розслідування й оперативно-розшукову діяльність. При цьому, відповідно до п. 9 р. XV Основного Закону, прокуратура як орган охорони правопорядку у «перехідний»

період виконувала функцію досудового розслідування до початку функціонування органів, яким законом передані відповідні функції [4, с. 29].

Рибалка Н. правоохоронну діяльність включає до складу категорії правозахисної діяльності як різновиду юридичної діяльності, що полягає у нормативно регламентованій системі юридично значущих дій, послідовно здійснюваних спеціально уповноваженими на те суб'єктами у встановленому законами порядку, способі та формі, які направлені на недопущення порушення прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави, вжиття правових заходів щодо їх поновлення в разі порушення і притягнення осіб, з вини яких допущено ці порушення, до встановленої законом відповідальності [5, с. 146]. Відтак правоохоронну діяльність прокуратури слід розглядати як таку, що є частиною її правозахисної діяльності.

Тацій В.Я. справедливо зауважує, що функціональне призначення прокуратури має враховувати два основні напрями її діяльності – участь прокурора в кримінальному провадженні та діяльність, що здійснюється поза кримінальним провадженням [23, с. 16].

З ним погоджується і Харченко В.М., який зазначає, що роль органів прокуратури безпосередньо пов'язана з реалізацією ними правоохоронної функції держави як основного напрямку їх діяльності. Саме діяльність прокуратури, що пов'язана з участю прокурора в кримінальному провадженні, і та, яка здійснюється поза кримінальним провадженням, реалізуються в межах правоохоронної функції та включають такі види діяльності, як нагляд за додержанням і застосуванням законів, захистом прав і свобод громадян, а також представницька функція прокуратури. Харченко В.М. вказує, що правоохоронна функція держави пов'язана насамперед із забезпеченням прав, свобод та інтересів людини й громадянина, конституційного ладу, а також зміцненням правопорядку, протидією злочинності (можливим злочинам і правопорушенням) тощо. У цьому сенсі діяльність органів прокуратури охоплює майже всі аспекти правоохоронної функції держави, має місце під час здійснення більшості напрямів останньої, реалізуючи її в повному обсязі, а не частково [с. 7, 174].

Недоліки та юридичні колізії конституційних і законодавчих норм є серйозним правовим бар'єром для: здійснення належного державного управління відповідно до принципів правої держави та верховенства права, викорінення правових передумов, що сприяють корупції. До такого висновку дійшли Курило В.І. та Самохін А.В. [8, с. 285]. Відтак реформування законодавства, спрямоване на врегулювання діяльності й функціонального навантаження прокуратури, покликане забезпечити якісно новий рівень правового регулювання цієї інституції.

Андрієвська Ю.І. визначає реформу прокуратури в Україні 2014 року як таку, що позитивно вплинула на становлення прокуратури як правоохоронного органу новітнього типу. У тому числі дослідниця підкреслила, що: позбавлення органів прокуратури та відповідне виключення із законодавчих актів так званої групи повноважень «загального нагляду» стало цілком логічним законодавчим кроком (виключення зазначеної функції) на шляху реформування прокуратури як складового елемента системи правоохоронних органів України; збільшення кількості гарантій щодо забезпечення незалежності прокурора сприяє посиленню незалежності прокурора від прокурорів вищого рівня; нова система територіальної організації органів прокуратури сприяє розриву «корупційних зв'язків», які непоодинокі мають місце (особливо в невеликих населених пунктах), наприклад, між районним суддею, прокурором, керівництвом поліції тощо [9, с. 249].

Виконання своїх правоохоронних функцій органи прокуратури здійснюють, зокрема, і в рамках співпраці з іншими правоохоронними органами. Так, Наказом Офісу Генерального прокурора від 08.02.2021 року № 28 було затверджено Порядок координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, якими визначено процедури проведення координаційних нарад із керівниками правоохоронних органів,

спільних нарад керівників правоохоронних та інших державних органів, створення міжвідомчих робочих груп, обміну аналітичною інформацією, проведення спільних аналітичних досліджень, урегульовано контроль за виконанням спільних узгоджених заходів [10].

Мазурик Р.В. наголошує на важливості подальшого громадського обговорення інноваційної моделі організації та діяльності органів прокуратури у контексті здійснення ними діяльності як правоохоронними органами, включаючи залучення міжнародних і національних експертів у сфері державного будівництва, правоохоронної діяльності, інформатизації та діловодства. На його думку, ключовою у процесі підготовки проекту інноваційної моделі організації та діяльності місцевих органів прокуратури як правоохоронних органів є роль Офісу Генерального прокурора. Зокрема, важливим елементом інноваційної моделі організації та діяльності прокуратури є створення у структурі апарату органу прокуратури управлінь забезпечення діяльності керівника органу прокуратури, який має включати в себе також і відділ координації роботи правоохоронних органів. Таке управління забезпечення діяльності керівника органу прокуратури повинно стати ядром управлінського апарату та увібрати в себе функції багатьох існуючих управлінь і відділів [11, с. 155].

Отже, реалізуючи з-поміж іншого правоохоронну функцію держави, органи прокуратури наділені винятковим адміністративно-правовим статусом, що дозволяє прокуратурі здійснювати представництво як держави у частині підтримання публічного обвинувачення, здійснення процесуального керівництва кримінальним розслідуванням, нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, так й інтересів громадянина у визначених законом випадках.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (із змінами і доповненнями). (1996). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 31.01.2022).
2. Про прокуратуру (Закон України від 14.10.2014). № 1697-VII (із змінами і доповненнями). (2014). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 31.01.2022).
3. Малига М.І. Місце органів прокуратури України в сучасній системі гілок влади. *Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 156-160). 07 червня, 2019, Полтава, Україна.
4. Мороз Ю.Г. (2017). Зміст і обсяг поняття «орган правопорядку». *Jurnalul Juridic National: teorie și practică*, (4), 26-30.
5. Рибалка Н. (2016). Правозахисна діяльність прокуратури України в період реформування. *Актуальні проблеми правознавства*, (2), 142-148.
6. Тацій В.Я. (2012). Поняття та система правоохоронних органів: у контексті системних змін до Конституції України. *Вісник Академії правових наук України*, (4), 3-17.
7. Харченко В.М. (2018). Місце та роль органів прокуратури України в системі органів, що реалізують правоохоронну функцію держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*, (3, том 2), 169-175.
8. Курило В.И. & Самохин А.В. (2016). Коррупция как закономерный результат создания правовых предпосылок (условий). *Australian Journal of Education and Science. Sydney University Press*, (1(17)), 280-288.
9. Андрієвська Ю.І. (2015). Роль органів прокуратури в сучасній системі правоохоронних органів України. *Прикарпатський юридичний вісник*, (3(9), том 2), 247-250.
10. Про затвердження Порядку координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності (Наказ Генерального прокурора від 08.02.2021). № 28. (2021). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0028905-21#Text> (дата звернення: 31.01.2022).
11. Мазурик Р.В. (2020). Адміністративно-правові засади створення інноваційної моделі організації та діяльності регіональної прокуратури. *Право і суспільство*, (5), 151-158.

Малишева Анастасія Олександрівна

здобувач вищої освіти факультету права

Сумський державний університет «Навчально-науковий інститут права», Україна

Науковий керівник: Гончарова Аліна В'ячеславівна

канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства

Сумський державний університет «Навчально-науковий інститут права», Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОГОВОРУ

Актуальність. Майбутнє суверенної правової держави напряду залежить від стрімкого зростання науково-технічного прогресу та розвитку нових форм торговельно-економічних відносин у світі. Тому наявність сучасних засобів зв'язку, вільний доступ до них зумовили активний розвиток зростання обсягів електронної комерції у фінансовій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання електронної комерції зокрема присвячені праці таких вчених як Дж. Вестленда, А. Саммера, В. Звасса, О. Р. Шишкіна, О. С. Хижняка.

Метою даного дослідження є аналіз правової регламентації електронної комерції у вітчизняному законодавстві.

Виклад основного матеріалу. Наразі порядок вчинення електронних правочинів характеризується організаційно-правовими засадами діяльності у галузі електронної комерції, яка тільки почала свій шлях регламентації у вітчизняному правовому полі. Закон України «Про електронну комерцію», а саме п. 1 ч. 1 ст. 3 визначає електронну комерцію як відносини учасників майнового характеру з певними правами та обов'язками, що виникли в результаті вчинення правочину стосовно набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків з метою отримання прибутку, втілені дистанційно за допомогою інформаційно-комунікаційних систем [1].

Поняття електронної комерції формулюють безліч вчених, але єдиного літературного визначення немає. Однак, у переважній більшості електронною комерцією називають комбінацію правочинів на законодавчому рівні, вчинених в онлайн-індустрії купівлі та продажу товарів, продуктів або послуг через мережу Інтернет. Такої ж думки дотримуються Дж. Вестленд, А. Саммер та В. Звасс, називаючи електронну комерцію взаємодією між суб'єктами договору завдяки Інтернет-технологіям [2]. У свою чергу, на тлі активного розвитку електронної комерції в Україні, більшість вітчизняних вчених під даним поняттям розуміють торгіву технологією ділової активності (наприклад, замовлення товару, переказ коштів, управління доставкою товару тощо) між учасниками договору через комп'ютерний онлайн простір [3].

Таким чином електронна комерція – це суспільні відносини у сфері електронного бізнесу щодо купівлі-продажу товарів, послуг та інформації з використанням інструментів комунікації та технологій мережі Інтернет. Серед ознак, властивих електронній комерції можна виокремити наступні:

1. електронна комерція є системним явищем, що охоплює сукупність вчинення правочинів у галузі електронного документообігу;

2. узгодження електронних документів можливе лише за наявності будь-якої електронної мережі;

3. межі вчинення правочинів електронної комерції обмежуються законодавством.

Так як договір є різновидом правочину, то Цивільний кодекс України закріплює можливість його укладення в електронній формі. Але законодавець також обмежує вчинення бездокументарних правочинів. Приміром, згідно з ч. 3 ст. 31 Закону України «Про міжнародне приватне право», зовнішньоекономічний договір може укладатися лише у письмовій формі незалежно від місця його укладення зі сторони громадянина України та юридичної особи в Україні [4]. Або, існують й такі випадки, коли договір має бути обов'язково нотаріально посвідчений у письмовій формі. Наприклад, ст. 13 Закону України «Про заставу» вказує на те, що у разі, коли предметом застави є нерухоме майно або космічні об'єкти, договір застави повинен бути нотаріально посвідченим на підставі належних правостановлюючих документів [5].

На нашу думку, іншим, не менш важливим аспектом правового регулювання електронного договору є його момент укладення й регламентація виконання такого правочину у сфері електронної комерції. Виходячи з положень ст. 11 «Про електронну комерцію», чинне законодавство встановлює, що електронний договір укладається у два етапи: спершу надсилається оферта з однієї сторони, а друга сторона повинна її акцептувати, тобто дати відповідь на пропозицію. Процедура укладення оферти може бути реалізована через надсилання комерційного електронного повідомлення, і, відповідно, розміщенням пропозиції у інформаційно-комунікаційних системах. За таких умов, варто приділити особливу увагу моменту відправлення та отримання електронного документа, так як час отримання відповіді на оферту є важливим чинником укладення правочину відповідно до ст. 645 Цивільного кодексу України. Вказується, що, якщо відповідь на прийняття пропозиції надійшла з запізненням, то це є нова пропозиція, а особа, яка зробила пропозицію, звільняється від відповідних зобов'язань. Тобто може виникнути спір про чинність такої оферти [6].

Важливо, що моменти відправлення й отримання електронного документу деталізуються законодавцем у ст. 16 Закону України «Про електронну комерцію». Документ вважається відправленим суб'єктом електронної комерції, коли передається за межі інформаційної системи, у той час як його отримання відбувається інформаційно-комунікаційною системою іншою стороною такого документа. Водночас для опису електронного обміну даними у законодавчих актах законодавець вживає різні поняття. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» пропонує наступні терміни: під «інформаційною системою» описується так званий організаційно-технічний устрій, де технології обробки інформації реалізуються з підтримкою технічних і програмних засобів, а сама інформаційно-комунікаційна система є сукупністю окремих інформаційних та електронних систем, які в результаті обробки інформації функціонують як єдине ціле. На переконання О. Р. Шишки, вищезазначене вживання термінів є недоречним, адже суперечить реалізації електронної комерції з практичної точки зору своєю складністю. Автор наводить ті аргументи, що із технічного погляду організаційно-технічна система є складовою інформаційно-комунікаційною системою. Це означає, що вона вже містить в собі функції інформаційної та комунікаційної систем, себто цієї ж організаційно-технічної системи, яка втілює певну технологію обробки інформації, її передачі шляхом кодування у формі фізичних сигналів [7].

Для того щоб розібратися у даних дефініціях, в першу чергу визначимося з їх важливою складовою - поняттям електронного обміну даними. Типовий закон «Про електронну торгівлю» Комісії Об'єднаних націй з права міжнародної торгівлі в пункті b ст. 2 під електронним обміном даних розуміє електронний обмін інформацією з одного комп'ютера на інший у відповідності з узгодженим стандартом структуризації інформації [8]. Зокрема, науковці виділяють декілька підходів укладення договорів з використанням електронного обміну даними.

Найпопулярніший з них пропонує сторонам правочину спочатку обговорити всі істотні умови договору. Потім, в підсумку, підписати його за допомогою електронного обміну даними та завірити цифровим підписом.

Використання цифрового підпису належним чином посвідчує електронний договір, але для його рівноцінної значимості наряду з власноручним підписом встановлюються певні вимоги, а саме: а) дійсність сертифікату ключа підпису має бути підтверджена в момент підписання електронного документа; б) електронний цифровий підпис перевіряється на оригінальність; в) підпис видається лише провайдером сертифікаційних послуг особам, котрі здійснюють електронну комерцію.

Щодо моменту регламентації виконання зобов'язань у сфері електронної комерції, то ч. 10 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» зазначає:

1. момент виконання обов'язку передати товар покладається з одного боку на продавця, а з другого боку на покупця у відповідності з положеннями Цивільного кодексу України про купівлю-продаж, якщо інше не встановлено законом;

2. у випадку, якщо предметом електронного договору є надання послуг у сфері електронної комерції, постачальник виконує обов'язок перед споживачем у момент, коли запропоновані послуги відповідають вимогам, встановлених договором або законодавством;

3. у випадку, якщо предметом електронного договору є виконання робіт у сфері електронної комерції, момент виконання обов'язків настає тоді, коли виконавець перед замовником надає останньому належний результат виконаної роботи, яка відповідає вимогам договору або законодавству.

Важливим нюансом є процедура інформування покупця про виконання зобов'язань, що і описується у ч. 1 ст. 11 того ж Закону України «Про електронну комерцію». Так, продавець повинен надати електронний документ, товарний чи касовий чек або будь-який інший документ, підтверджуючий вчинення електронного правочину стороні замовника. О. С. Хижняк проаналізувавши положення даної статті, доходить до висновку, що у ній містяться подвійні обов'язки для обох сторін договору. Інакше кажучи, продавець додатково має проінформувати покупця про виконання, а покупець зобов'язаний прийняти подібне повідомлення про виконання [9]. На нашу думку, така позиція законодавця є логічною, оскільки формально виконавець доказує свою добросовісність в сенсі належного виконання обов'язків договору, а споживач у такому разі захищає свої права, уникаючи можливості пред'явлення нових вимог, не вказаних у такому повідомленні.

Висновок. Отже, питання правового регулювання електронного договору у галузі ринку електронної комерції чітко визначене Законом України «Про електронну комерцію», де законодавець чітко визначає особливості укладення даного виду правочину.

Список використаних джерел:

1. Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII «Про електронну комерцію» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>
2. J. Christopher Westland. (2010). Lower bounds on sample size in structural equation modeling. *Electronic commerce research and applications*, 9 (4), 476–487. Вилучено з: <https://www.springer.com/journal/10660>
3. С. В. Черкашин, В. С. Мілаш. (2016). Окремі аспекти укладення електронного договору. *Право і суспільство*, 3 (2), 87–91. Вилучено з: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_3\(2\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_3(2)_17)
4. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 № 2709-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
5. Закон України «Про застава» від 02.10.1992 № 2654-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12#Text>
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

7. Шишка О. Р. (2012). Електронна комерція – нова ера електронних зобов'язальних відносин. Право та управління: електронне наукове видання, (1), 651–661. Вилучено з: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:at_xeO99oywJ:https://www.academia.edu/25366248/%25D0%25A8%25D0%25B8%25D1%2588%25D0%25BA%25D0%25B0_%25D0%259E%25D0%25BB%25D0%25B5%25D0%25BA%25D1%2581%25D0%25B0%25D0%25BD%25D0%25B4%25D1%2580%25D0%25B0_%25D0%25A0%25D0%25BE%25D0%25BC%25D0%25B0%25D0%25BD%25D0%25BE%25D0%25B2%25D0%25B8%25D1%2587%25D0%25B0_%25D0%25A1%25D0%25BF%25D0%25B8%25D1%2581%25D0%25BE%25D0%25BA_%25D0%25BD%25D0%25B0%25D1%2583%25D0%25BA%25D0%25BE%25D0%25B2%25D0%25B8%25D1%2585_%25D0%25BF%25D1%2580%25D0%25B0%25D1%2586%25D1%258C+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=fr
8. Типовий закон про електронну торгівлю Комісії Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі 16.12.1996 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_321#Text
9. Хижняк О. С. (2016). Використання електронного документообігу й електронного цифрового підпису промисловими підприємствами у збутовій і закупівельній діяльності: переваги і недоліки. Науковий журнал «Причорноморські економічні студії», (10), 154. Вилучено з: <http://bses.in.ua/journals/2016/10-2016/34.pdf>

Білошенко Любов Леонідівна

студентка 3 курсу

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Хейлик Володимир Володимирович

кандидат юридичних наук, доктор філософських наук,

доцент кафедри адміністративного і кримінального права

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У ч.1 ст.303 Кримінального процесуального кодексу України наведений перелік рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені заінтересованими учасниками кримінального провадження слідчому судді під час досудового розслідування, до яких відноситься і зупинення досудового розслідування.

Зупинення досудового розслідування – «це вимушене припинення процесуальної діяльності органів досудового розслідування внаслідок появи обставин, що не дозволяють здійснити подальше провадження та закінчити слідство» [1, с.283]. Зміст порядку зупинення досудового розслідування складають такі структурні елементи: 1) вивчення матеріалів кримінального провадження з метою встановлення підстав зупинення, зазначених у ч.1 ст.280 КПК; 2) встановлення наявності процесуальних умов, за яких можливе прийняття цього рішення; 3) складання постанови про зупинення досудового розслідування; 4) вирішення правових та організаційних питань, супутніх зупиненню провадження; 5) повідомлення учасників кримінального провадження про зупинення розслідування; 6) внесення відомостей про зупинення провадження до Єдиного реєстру досудових розслідувань [2, с. 313].

Винесення слідчим, прокурором постанови про зупинення досудового розслідування обумовлює збільшення його тривалості. Чинним КПК одним із засобів вирішення проблеми забезпечення «розумності» строків розслідування передбачена можливість оскарження слідчому судді цієї постанови [3, с.472]. Відповідно до п.2 ч.1 ст.303 КПК, постанова слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування може бути оскаржена потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Цей предмет оскарження охоплює, як відмічає В. О.Попелюшко, не лише рішення з передбачених у ч.1 ст.280 КПК підстав зупинення досудового розслідування, а й порядок його прийняття, «коли, наприклад, з позицій захисту сам порядок зупинення шкодить або може зашкодити правам, свободам та законним інтересам підозрюваного у майбутньому» [4, с.13].

Так, продовжує науковець, у кримінальному провадженні, у якому приймає участь два або декілька підозрюваних, а підстави зупинення стосуються не всіх, у постанові про виділення досудового розслідування та зупинення його щодо окремих підозрюваних «захисник може обґрунтовано углядіти загрозу негативного преюдиціального впливу у продовжуваному розслідуванні кримінальному провадженні передбачуваних прокурорських рішень у формі, наприклад, клопотань до суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності, чи судових рішень у формі, наприклад, вироків про затвердження угод про примирення або про визнання винуватості щодо свого підзахисного, а тому оскаржити до слідчого судді постанову саме щодо зупинення в частині виділення досудового розслідування» [4, с.13].

У юридичній літературі слушно зазначається, що законодавець надав право вказаним у п.2 ч.1 ст.303 КПК учасникам кримінального провадження оскаржувати рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування тому, «що коли воно є незаконним та необґрунтованим, це зашкоджує або може зашкодити їх правам та законним інтересам у майбутньому»[5, с.120]. Скарга може бути подана на постанову про зупинення досудового розслідування у випадку: нездійснення слідчим, прокурором всіх слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, проведення яких необхідне та можливе до моменту винесення цієї постанови, а також всіх дій для встановлення місцезнаходження особи, якщо зупинено розслідування за обставиною, передбаченою п.2 ч.1 ст.280 КПК; неприйняття прокурором рішення про виділення досудового розслідування стосовно підозрюваних, яких не стосуються підстави для зупинення [6, с.7].

Частина 1 ст.304 КПК встановлює десятиденний строк, упродовж якого учасники кримінального провадження, вказані у п.2 ч.1 ст.303 цього Кодексу, мають право звернутися зі скаргою на рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування. Оскільки дане рішення оформлюється постановою, строк подання скарги починає обчислюватись з дня отримання цими учасниками її копії. У зв'язку з розглядом даного питання потрібно звернути увагу на те, що у ч.4 ст.280 КПК не визначений строк, протягом якого слідчий, прокурор мають направити копію постанови про зупинення досудового розслідування стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які мають право її оскаржити слідчому судді. Даний недолік закону потрібно усунути.

Пропонуємо доповнити ч.4 ст.280 КПК положенням, що слідчий, прокурор зобов'язані не пізніше доби направити цю копію постанови вказаним учасникам кримінального провадження. Згідно з п.п.1, 4 ч.2 ст.307 КПК, за результатами розгляду скарги слідчий суддя може постановити ухвалу про: 1) скасування постанови слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування, у випадку визнання її незаконною; 2) відмову у задоволенні скарги, якщо підстави для її задоволення відсутні.

Якщо приймається перше із цих рішень, то відповідно до ч.2 ст.282 КПК зупинене досудове розслідування відновлюється. На наш погляд, законодавець чітко визначає момент його відновлення. Деякі науковці дотримуються іншої точки зору, зазначаючи, що було б доцільно внести зміни до ст.282 КПК та вказати, з якого саме моменту після скасування слідчим суддею постанови про зупинення досудового розслідування це розслідування вважається відновленим: з моменту винесення ухвали про скасування; з моменту повернення матеріалів досудового розслідування до слідчого та прийняття ним їх до провадження; чи слідчий суддя, слідчий або прокурор повинні винести окреме рішення про відновлення розслідування [7, с. 76]. За результатами розгляду скарги слідчий суддя також може постановити ухвалу про закриття провадження за скаргою. Таке рішення приймається ним у тому випадку, коли відповідно до ч.2 ст.305 КПК слідчий, прокурор самостійно скасовують постанову про зупинення досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Галаган О. І. Зупинення досудового розслідування у зв'язку з невстановленням місцезнаходження підозрюваного. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – №3. – С. 282–287.
2. Марченко К. Г. Организационно-правовой алгоритм приостановления досудебного расследования. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И.Вернадского. – Серия: Юридические науки. – 2013. –Т. 26 (65). №2–2. – С. 312–318.
3. Кримінальний процес: підручник. Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х.: Право, 2013. – 824с.
4. Попелюшко В. О. Оскарження захисником рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора. Адвокат. – 2012. – №10. – С.12–15.
5. Функція судового контролю у кримінальному процесі: монографія. Л. Д.Удалова, Д. О.Савицький, В. В.Рожнова, Т. Г.Ільєва. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 176 с.

Устінова-Бойченко Ганна Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного та господарського права

Криворізький навчально-науковий інститут

Донецького державного університету внутрішніх справ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ПРИСЯЖНИХ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Відповідно до Конституції України єдиним джерелом влади у нашій державі є український народ, який безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних [1]. Зазначений правовий інститут виступає однією із форм правосуддя і є результатом судової реформи, який прийшов на зміну народним засідателям.

Судові системи світу знають дві моделі участі народу у судовому провадженні: суд шефенів та суд присяжних. Для романо-германської правової системи притаманний суд шефенів, які спільно з суддями вирішують питання факту та права під час судового розгляду. В країнах англосаксонського права розповсюдженим явищем є суд присяжних, які, на відміну від шефенів, вирішують тільки питання факту, а вирішення питань права є в компетенції професійних суддів [2, с. 198].

Наслідуючи приклад країн європейського континенту, України запровадила інститут присяжних, функціонування якого здійснюється на підставі норм цивільно-процесуального, кримінально-процесуального та спеціального законодавства.

Протягом розвитку української державності та знаходження українських територій під контролем інших держав, інститут присяжних зазнавав змін, форм вираження та навіть назву.

Остаточо інститут присяжних на території України повернувся зі внесенням змін до Конституції України 02.06.2016 року. З цього моменту інститут народних засідателів було повністю скасовано та єдиною формою безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя стали присяжні [1].

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» присяжні залучаються до участі у розгляді цивільних та кримінальних справ у судах першої інстанції [3].

Чітке та неухильне визначення інстанційності породжує теоретичне і прикладне питання: якщо в суді першої інстанції кримінальне провадження розглядалося судом присяжних та цим складом суду винесено вирок. У випадку оскарження цього вироку в апеляційному чи касаційному порядку, чому не передбачено створення суду присяжних в апеляційній чи касаційній інстанціях? [4, с. 142]. Таке питання є на сьогоднішній день актуальним, оскільки наслідуючи європейські стандарти судової системи наша держава прагне удосконалити механізми здійснення правосуддя, тому надалі виникне необхідність створювати та запроваджувати суд присяжних в апеляційній та касаційній інстанціях, особливо, коли у суді першої інстанції кримінальна справа розглядалась судом присяжних.

Цивільно процесуальний Кодекс України передбачає розгляд справ у складі одного судді й двох присяжних. До такої категорії відносяться справи окремого провадження: про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; про усиновлення; про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу [5].

У кримінальному судочинстві участь присяжних можлива лише у суді першої інстанції у справах щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі. Такі справи за клопотанням обвинуваченого слухаються судом присяжних у складі двох професійних суддів та трьох присяжних. Кримінальне провадження у відношенні кількох

обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд [6]. Саме наявність двох умов: обвинувачення особи у скоєнні злочину, за яке може бути передбачене довічне позбавлення волі та наявність клопотання обвинуваченого про розгляд його справи за участю присяжних – є підставою залучення до участі у справі присяжних.

Відмінності розгляду справ судом присяжних у кримінальному та цивільному судочинстві проявляються в тому, що цивільне процесуальне законодавство передбачає обов'язкову участь присяжних у деяких категоріях справ окремого провадження, їх участь має імперативний характер та не передбачає альтернативу. Кримінальне процесуальне законодавство передбачає можливість розгляду певних категорій кримінальних справ за умови наявності бажання обвинуваченої особи. Можливість реалізації такого права забезпечується обов'язком певних суб'єктів кримінально-процесуальних правовідносин.

Відбір присяжних здійснюється шляхом виконання послідовних організаційних та процесуальних дій, котрі спрямовані на формування необхідного складу суду з числа громадян України, які здатні чесно і неупереджено судити про обставини вчиненого злочину та ухвалити законний, обґрунтований і справедливий вирок.

Підготовча частина судового розгляду характеризується проведенням процедури відбору присяжних, яку можна розділити на три основних етапи, зміст кожного з яких складає ряд послідовних організаційних і процесуальних дій. Перший етап – організаційний, здійснюється у вигляді формування списків присяжних. Другий етап – процесуальний, тобто відбір присяжних у суді, який включає: виклик необхідної кількості присяжних до суду.; здійснення підготовчих дій; заяву і вирішення самовідводів; опитування кандидатів у присяжні головою, сторонами та потерпілим для з'ясування обставин, що перешкоджають участі особи як присяжного в розгляді даного кримінального провадження; заяву і вирішення відводів; внесення прізвищ відібраних присяжних до журналу судового засідання. На другому етапі повинно бути реалізовано принцип випадкового характеру вибору кандидатів у присяжні, що створює передумови рівної можливості для будь-кого з громадян, які відповідають відповідним вимогам закону, увійти до колегії присяжних. Завершальним є третій етап, який за своєю правовою природою також є процесуальним, на цьому етапі присяжних приводять до присяги [7, с. 113-114].

Такі імперативні, послідовні процесуальні дії є проявом строгої процесуальної форми кримінального судочинства та є гарантією законного й справедливого розгляду справи.

Держава приділяє достатньо уваги розвитку та формуванню інституту присяжних. Судова система України модернізується, реформується та наближається до високих європейських стандартів. Україна показує свою зацікавленість у подальшому розвитку інституту присяжних, який продовжить перетворюватися, створюючи необхідні умови участі громадськості у вирішенні важливих питань правосуддя та в майбутньому стане зразковим інститутом народовладдя у судовій системі.

Список використаних джерел:

1. Конституції України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Організація судових та правоохоронних органів: навч. посіб.: у 2 ч./ за ред. Л. М. Москвич. Харків: Право, 2018. Ч.1. 244с.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2.06. 2016 р. № 1402-VIII. Дата оновлення 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
4. Щерба В. М., Юхно О. О. Кримінальне провадження в суді присяжних : монографія. Харків: Панов, 2018. 274 с.
5. Цивільний процесуальний Кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
6. Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон України 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top>
7. Солодков А. А. Теоретичні основи та практика здійснення провадження в суді присяжних в Україні: дис. ...канд. юрид. наук. Харків, 2015. 219 с.

Білошенко Любов Леонідівна

студентка 3 курсу

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Лахова Олена Вадимівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративного і кримінального права

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

ПОНЯТТЯ РЕЦИДИВУ ЗЛОЧИНУ ТА МЕТОДИ БОРОТЬБИ З ДАНИМ ЯВИЩЕМ

На сьогодні в Україні існує проблема високого рівня рецидиву злочинів. Поняття «рецидивна злочинність» тісно пов'язане з кримінальноправовим поняттям «рецидив злочину». Термін «рецидив» походить від латинського слова *recidivus* і означає те, що повертається, повторюється, тобто повторний прояв чогось. У статті 34 КК України рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин. Такий рецидив дістав назву легального. Залежно від характеру вчинених особою злочинів, кількості судимостей у злочинця, ступеня суспільної небезпечності злочинів, що входять до рецидиву, легальний рецидив класифікується за такими видами: загальний і спеціальний рецидив, простий і складний (багаторазовий), пенітенціарний. На противагу легальному рецидиву в кримінологічній літературі конструюється інше поняття рецидиву, коли особа повторно вчиняє злочин (або низку злочинів) незалежно від кримінальних та кримінально-процесуальних наслідків першого злочину.

Отже, кримінологічний рецидив злочинів – це повторне вчинення нового злочину особою, яка раніше вчинила злочин, незалежно від наявності у неї судимості. Кримінологічне поняття рецидиву дозволяє виділити повторні злочини, вчинені особами, до яких за різних обставин заходи кримінально-правового впливу взагалі не вживалися; які мають непогашену або незняту судимість; судимість яких погашена чи знята; щодо яких застосовані за попередні злочини інші, некримінальні покарання або заходи правового впливу.

Отже, рецидивна злочинність – це сукупність повторних злочинів. Аналіз структури рецидивної злочинності та її змін також свідчить про негативні тенденції: зростання у цілому тяжких, особливо тяжких насильницьких, корисливо-насильницьких злочинів, крадіжок, у тому числі із квартир, хуліганств. Узагалі в Україні кожний четвертий злочин вчиняється особами з кримінальним минулим і майже кожен другий злочин є тяжким. У структурі рецидивної злочинності «лідують» корисливонасильницька і корислива злочинність, і це пояснюється тим, що більшість рецидивістів орієнтуються на ті злочини, вчинення яких приносить швидку наживу.

Найбільш незахищеними і кримінально доступними стали квартири громадян, крадіжки з яких та розбійні напади на які стали загальним лихом в Україні. Разом з тим у середньому кожний десятий злочин припадає на крадіжки майна із магазинів, фірм, баз, складів, інших приміщень. Зазначимо, що останнім часом почастишали випадки рецидивних злочинів, учинених у групі. Деяке зниження групового рецидивізму в Україні може свідчити не про дійсне його зменшення, а про підвищення рівня організованості і захищеності злочинних груп від їх виявлення і покарання. Найбільш характерним злочином сучасного рецидивіста є крадіжки.

Рецидив інколи помилково ототожнюють з рецидивною злочинністю, але це зовсім різні, хоча і пов'язані між собою поняття. Рецидивна злочинність – сукупність актів рецидиву. Тому рецидивну злочинність слід визначати як сукупність зареєстрованих на даній території протягом певного часу злочинів, скоєних особами, що були раніше засуджені або іншим чином відповідали перед правосуддям за діяння, заборонені кримінальним законодавством. Рецидивна злочинність обумовлюється загальними причинами й умовами, які породжують злочинність і сприяють їй, і специфічними причинами й умовами, пов'язаними з обставинами вчинення першого злочину, процесом виконання покарання, умовами постпенітенціарного періоду, які впливають на вчинення саме повторних злочинів.

Отже, причини та умови рецидивної злочинності – це комплекс взаємодіючих детермінант, пов'язаних з несприятливим зовнішнім середовищем і особою злочинця, які обумовлюють продовження злочинної діяльності. Отже, специфічні причини та умови (детермінанти) рецидивної злочинності можна поділити на три групи: детермінанти, пов'язані з першою судимістю, першим вчиненням злочину особою; детермінанти, обумовлені процесом відбуття покарання, особливо покарання у вигляді позбавлення волі; детермінанти, які впливають на постпенітенціарну адаптацію.

Детермінанти, пов'язані з першим засудженням, першим вчиненням злочину, загальні і для первинних, і для повторних злочинів. Соціально-економічні і політичні обставини у країні, особливості сімейного виховання, вплив найближчого оточення, засобів масової інформації, генетичні передумови становлення особи (нахили, темперамент, інтелект, спадкові соматичні і психічні хвороби, аномалії, криміногенні акцентуації тощо), конкретні життєві ситуації, що вбирають у себе різні криміногенні фактори, – все це формує особу з її системою настанов і особливостями характеру. Взаємозв'язок цих чинників виступає безпосередньою причиною будь-якого навмисного злочину, в тому числі і злочинів рецидивних.

Як бачимо, детермінація повторного злочину відбувається на підставі взаємодії об'єктивних і суб'єктивних чинників. Часто ці чинники продовжують діяти після першого засудження. Мабуть, саме цим пояснюється те, що кожний десятий рецидивіст раніше був засуджений до виправних робіт або умовно. Разом з тим суттєве значення для рецидиву злочинів має факт продовження перебування особи у криміногенному середовищі або повернення її у нього після відбуття покарання чи умовно-дострокового звільнення. Поновлення старих зв'язків, криміногенне оточення, спілкування з особами з недалеким кримінальним минулим, кримінальна субкультура, встановлення нових, провокуючих на злочин контактів та інше сприяє створенню злочинних угруповань і вчиненню ще більш тяжких злочинів.

За вибірковими даними близько 70 % тих, хто раніше відбув покарання, знову потрапляють у те саме соціальне оточення, яке раніше негативно вплинуло на них. До речі, вони й самі шукають і знаходять таке спілкування. Вплив на рецидив злочинів другої групи детермінант, які пов'язані з негативними явищами у процесі відбуття покарання у вигляді позбавлення волі, відомий. Позбавлення волі характеризується моральними, психологічними та матеріальними збитками для засудженого, внаслідок чого принижується його соціальна цінність і підвищується відчуження особи від суспільства. Таким чином, ізолюваність людини від нормального суспільства призводить до криміногенних наслідків, зокрема, до рецидиву злочинів.

Недарма склалася думка, що «тюрма – школа злочинності», «наші тюрми є головним джерелом епідемії злочинності», «рецидив має переважно пенітенціарну природу», «чим раніше людина вчиняє злочин, за який її поміщують у місця позбавлення волі, тим імовірніше, що вона знову вчинить злочин» тощо. Із загальної кількості осіб, які щороку засуджуються в Україні до позбавлення волі, більше половини раніше вже відбували

покарання. Третя група детермінант рецидивної злочинності має залежність від попередніх груп причин й умов і безпосередньо впливає із складної для вирішення проблеми соціальної адаптації звільнених з місць позбавлення волі, розв'язання питань їх працевлаштування, побуту, реабілітації, контролю, допомоги.

Повторному вчиненню злочинів сприяють недоліки, пов'язані з системою контролю за поведінкою тих, хто відбув покарання, з боку органів внутрішніх справ, котрі здійснюють профілактичний і адміністративний нагляд. Не виключено, що велика завантаженість співробітників органів внутрішніх справ, особливо дільничних інспекторів міліції, роботою з небезпечним контингентом, деяке зниження престижу правоохоронних органів у суспільстві, відсутність належної допомоги з боку місцевих органів влади та інші недоліки впливають на якість і результативність профілактичного і адміністративного контролю та нагляду і ведуть до повторної злочинності.

Список використаних джерел:

1. Чужа О. Роль статистики у боротьбі з рецидивною злочинністю / О. Чужа. ПравоУкраїни. – 2005. – № 9. – С. 70–72.
2. Кримінальне право України: Особлива частина: Підр. для студентів вищих навчальних закладів освіти. За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса. В. Я. Тація. – К. : Юрінком Інтер Харків: Право, 2001.
3. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник. І. М. Данишин, В. В. Голіна, М. О. Валуйська та ін.; за загал. ред. В. В. Голіна. 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право. – 2009. – С. 288.

Гудзь Тетяна Іванівна

канд.юрид.наук, доцент

професор кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

Філіпська Наталія Олександрівна

канд.юрид.наук,

старший викладач кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

ПОРУШЕННЯ ВИМОГ СТАТУТУ РАДИ ЄВРОПИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИКЛЮЧЕННЯ ДЕРЖАВИ З ЇЇ СКЛАДУ

***Анотація.** Робота присвячена розгляду питання недотримання державами-учасницями Ради Європи вимог її Статуту, зокрема, неодноразовим порушенням Російською Федерацією статті 3, яка визначає основні принципи діяльності європейських держав-учасниць. Розглянуто наслідки недотримання державами (Греція, Туреччина, Російська Федерація) як Статуту Ради Європи, так і Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Проаналізовано події, пов'язані з припиненням членства держави через порушення принципу верховенства права, поваги прав людини, які мали місце в історії цієї організації. Простежено шлях Російської Федерації від прийняття її як повноправної учасниці до припинення участі та/або виключення з низки міжнародних організацій як регіонального, так і універсального рівнів через неодноразові грубі порушення зобов'язань з її сторони.*

Після Другої світової війни європейські держави, прагнучи досягти високих цілей, серед яких зміцнення миру, міжнародне співробітництво задля сприяння економічному та соціальному прогресу, визнання верховенства права та низка інших, вирішили об'єднатися. Усвідомлення, що досягнення цілей можливе лише у співробітництві та взаємодії держав, поєднанні та зміцненні їх зусиль, дало поштовх для створення першої міжнародної європейської міждержавної організації – Ради Європи (РЄ).

Ухвалений 5 травня 1949 року у Лондоні Статут цієї організації визначає основні принципи діяльності її членів у рамках організації, напрямки розвитку їх внутрішньодержавної політики та зовнішньополітичних зносин. Так, стаття 3 Статуту проголошує, що кожний член Ради Європи обов'язково повинен визнати принципи верховенства права та здійснення прав людини і основних свобод усіма особами, які знаходяться під його юрисдикцією, а також повинен відверто та ефективно співробітничати в досягненні мети Ради [1]. До того ж держава-учасниця РЄ має долучитися до одного з найпотужніших регіональних документів у сфері захисту прав людини – Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (Конвенція 1950 року). Це означає зобов'язання держави дотримуватися її положень, визнавати рішення Європейського суду з прав людини як обов'язкові для виконання.

Слід розуміти, що будь-яка держава Європейського регіону, яка відповідає визначеним у Статуті вимогам, визнає духовні та моральні цінності, дотримується зазначених принципів, може стати повноправним членом Ради Європи задля подальшого утвердження та розвитку цих принципів та вказаних цілей. Саме за таких умов до цієї організації протягом багатьох років доєдналися держави, яких до березня 2022 року було 47.

Статутом цілком логічно передбачено й можливість виходу держави зі складу організації або за власним бажанням (стаття 7), або за рішенням Комітету Міністрів у

випадку грубого порушення державою статті 3 Статуту (стаття 8). Причому Комітет Міністрів може запропонувати державі вийти з Ради відповідно до статті 7. Якщо держава не згодна з пропозицією Комітету Міністрів самостійно вийти з організації, то Комітет може ухвалити рішення про припинення членства держави в Раді з дати, яку він сам визначить. Ця процедура не є миттєвою, держава припиняє своє представництво по закінченні фінансового року, в якому зроблено повідомлення про вихід, якщо воно надсилається з 1 січня по 30 вересня поточного фінансового року, а якщо пізніше, то фактичний вихід можливий лише наступного фінансового року.

Відомо, що за весь період функціонування цієї регіональної організації не було жодного випадку відсторонення держави від участі в Раді Європи за рішенням Комітету Міністрів. Однак, існує прецедент виходу однієї з держав-учасниць у 1969 році. Так, у результаті державного перевороту 1967 року в Греції було встановлено режим, який суттєво порушував права людини, що було зафіксовано Європейською комісією з прав людини. Саме тоді в державі було припинено діяльність політичних партій, обмежені громадянські свободи, введені воєнні суди, розпочались репресії щодо невдоволених громадських активістів [2]. Безперечно, така внутрішня політика держави, яка призвела до масових порушень основних прав людини, абсолютно не відповідає ані загальноєвропейським цінностям, ані принципам Статуту Ради Європи, ані нормам Конвенції 1950 року. Задля того, щоб уникнути примусового відсторонення держави у порядку статті 8 Статуту, 12 грудня 1969 року Греція оприлюднила своє рішення щодо виходу з Ради Європи. Слід зазначити, що таке рішення було проголошено саме тоді, коли мав відбутися запланований розгляд звіту Комітетом Міністрів РЄ [3].

Частіше Рада Європи звертається до тимчасового позбавлення права представництва держави в організації, особливо в Парламентській Асамблеї. Так, у 1980 році в Туреччині відбувся військовий переворот, який супроводжувався численними порушеннями прав людини. Тоді Асамблея ухвалила рішення про призупинення повноважень турецької делегації і відновила їх лише після виборів, які були проведені в Туреччині у 1983 та 1984 роках [4, с. 442].

Нажаль, у XXI столітті існують держави, які своїми протиправними діями, порушенням положень Статуту, змушують Парламентську Асамблею Ради Європи ухвалювати рішення щодо застосування певних обмежень. Однією з таких держав є Російська Федерація, яка вже двічі відчувала на собі негативну реакцію з боку Європи за свою агресивну політику щодо інших країн. Це мало місце у 2000 році – через війну, розв'язану в Чечні (Резолюція щодо позбавлення делегації права голосу) та у 2014 році – через анексію частини території України, а саме Автономної Республіки Крим, та військову окупацію частини території на Сході України (Резолюція щодо тимчасового скасування низки повноважень російської делегації до кінця 2014 року) [5; 6].

Аналізуючи такі дії держави, постає питання щодо її відповідності статті 3 Статуту ще на стадії входження до складу Ради Європи. Російська Федерація є членом Ради Європи з 28 лютого 1996 року [7]. Звертаючись до подій часів подання та розгляду заявки Росією на входження до цієї організації, варто звернутися до тексту Висновку ПАРЄ 1996 року № 193 (1996). Цікавим є те, що у пункті 7 зазначено: «Асамблея вважає, що Росія – у розумінні статті 4 Статуту – явно бажає та буде здатна в найближчому майбутньому виконувати положення щодо членства у Раді Європи, які визначені у статті 3...». У зазначеному документі визначено сподівання на те, що держава «буде здатна» відповідати вимогам статті 3 Статуту. Фактично станом на лютий 1996 року має місце констатація невідповідності Російської Федерації вимогам, які висуваються до країн-членів Ради Європи. Зважаючи на подальшу агресивну політику Росії, спрямовану на втручання не лише у внутрішній суверенітет інших держав, а й посягання на їх територіальну цілісність, можна стверджувати, що за весь час членства у РЄ вона так і не досягла того хоча б мінімального рівня плюралістичної демократії, верховенства права та поваги до прав людини, яких вимагає Статут.

Незважаючи на відкритий осуд міжнародної спільноти дій Російської Федерації, це не стало для неї приводом змінити політику, яка грубо порушує принципи міжнародного права. Розв'язана 24 лютого 2022 року повномасштабна війна проти України, цинічні недодержання всіх можливих правил ведення воєнних дій, норм міжнародного гуманітарного права, що призвели до масштабних порушень прав людини та чисельних жертв серед мирного населення, – стали приводом для підготовки у найкоротші терміни рішення щодо виключення Російської Федерації з Ради Європи. Однак, як свого часу вчинила Греція, РФ напередодні оголошення такого рішення 10 березня 2022 року анонсувала вихід із цієї організації.

Майже одностайне голосування у Комітеті Міністрів за вихід Росії з Ради Європи свідчить про обурення та засудження дій держави, яка, посилаючись на національне законодавство, проігнорувала рішення Європейського суду з прав людини від 28 лютого 2022 року щодо припинення обстрілів цивільної інфраструктури України російськими військовими. Слід зауважити, що ЄСПЛ й 1 квітня 2022 року продовжив заборону Російській Федерації здійснювати обстріли цивільної інфраструктури в Україні. Таке рішення Суд ухвалив за результатами розгляду додатково запитуваної інформації, яку Уряд України надав 28 березня 2022 року [8]. На 1428 засіданні 16 березня 2022 року Комітету Міністрів під час розгляду питання про наслідки агресії Російської Федерації проти України, у порядку статті 8 Статуту було ухвалено рішення:

1. Прийняти резолюцію CM/Res(2022)2 про припинення членства Російської Федерації у Раді Європи відповідно до статті 8 Статуту;

2. погодилися повернутися до правових та фінансових наслідків, які випливають із Резолюції CM/Res(2022)2, у першочерговому порядку, щоб запросити Генерального секретаря відповідним чином повідомити Російську Федерацію [9].

Відповідно до чинних міжнародних договорів, держава, яка заявила про вихід із Ради Європи або щодо якої було застосовано процедуру відсторонення від участі, формально продовжує бути її членом до кінця року. Тобто за таких умов Російська Федерація залишатиметься членом РЄ до кінця 2022 року. Крім того, Конвенція 1950 року, а значить і доступ громадян РФ до ЄСПЛ будуть діяти до 15 вересня 2022 року. Одночасно Суд продовжить розгляд шести міждержавних скарг, зокрема щодо знищення літака МН-17, а також порушень норм Конвенції 1950 року на території окупованої Автономної Республіки Крим, окупованих територіях Донецької та Луганської областей, а також захоплення моряків у Керченській протоці [10].

Зважаючи не лише на продовження, а й ескалацію агресивної політики Росії, спрямованої на втручання у внутрішній та зовнішній суверенітет інших держав, посягання на їх територіальну цілісність, можна констатувати, що за час членства у РЄ Російська Федерація так і не досягла того рівня плюралістичної демократії, верховенства права та поваги до прав людини, яких вимагає Статут. Цілком зрозуміло, що перехід від тоталітарного режиму колишнього Радянського Союзу до демократичного не може відбутися миттєво, і це стосується майже всіх пострадянських країн. Але фактичне несприйняття Росією європейських цінностей, недотримання принципів верховенства права та поваги до прав людини лише підтримується керівництвом цієї країни, де протягом десятиліть для громадян проводиться пропаганда з метою формування вкрай негативного ставлення до Європи та західних держав.

Повномасштабне вторгнення в суверенну Україну, знищення мирного населення та об'єктів цивільної інфраструктури, вчинення численної кількості тяжких воєнних злочинів проти людей стало приводом для міжнародної ізоляції держави-агресора. Держава протягом лютого-квітня 2022 року була виключена з переговорного процесу в рамках Всесвітньої торгової організації, а Європейська організація з ядерних досліджень заявила про припинення російського статусу спостерігача. Рішення припинити співробітництво з Росією ухвалила й Міжнародна організація праці до «досягнення домовленостей про припинення вогню» [11].

Отже можна зробити висновок, що міжнародне співтовариство має певні важелі впливу на держави, які не виконують взяті на себе зобов'язання у межах участі у

регіональних міжнародних організаціях та є учасницями міжнародних договорів у сфері захисту прав і свобод людини. Серед таких важелів можна назвати виключення держави з представництва Парламентської Асамблеї Ради Європи, припинення співробітництва з іншими міжнародними організаціями. Рішення виключити Російську Федерацію з Ради Європи у відповідь на її агресію щодо суверенної держави України є сигналом для інших членів організації, що подібні дії не будуть толеруватися. Водночас ми вважаємо, що зазначені заходи не мають достатнього впливу на Росію та не змушують її припинити вчинення міжнародних злочинів. Вбачаємо за доцільне посилити не лише ті санкції, які покликані вплинути на економіку Росії, а й створити умови, за яких державам, дружнім цій федерації, було б не вигідно підтримувати з нею будь-які торговельні, у тому числі й у галузі енергетики, економічні, політичні та інші зносини. Лише повна міжнародна ізоляція, у першу чергу, з боку держав-членів Ради Європи, може примусити агресора припинити порушення нею принципів міжнародного права та вчинення злочинів проти людства.

Список використаних джерел:

1. Статут Ради Європи : міжнародний документ від 5 травня 1949 року // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. / URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text (дата звернення: 12.04.2022).
2. Володимир Лук'янюк. Повалення хунти «чорних полковників». *Цей день в історії* : сайт. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0723N/> (дата звернення: 12.04.2022).
3. Маркіян Бем, Марко Головач. Вихід агресора з Ради Європи. 10.03.2022. URL: <https://vkr.ua/publication/vikhid-agresora-z-radi-ievropi> (дата звернення: 12.04.2022).
4. Аббакумова Д. В. Членство в Раді Європи та захист прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 439–446. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/108.pdf (дата звернення: 12.04.2022).
5. Resolution 1241 (2001) of the Parliamentary Assembly, Credentials of the delegation of the Russian Federation. *Parliamentary Assembly* : сайт. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16874&lang=en> (дата звернення: 12.04.2022).
6. Resolution 1990 (2014) of the Parliamentary Assembly, Reconsideration on substantive grounds of the previously ratified credentials of the Russian delegation. *Parliamentary Assembly* : сайт. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=20882&lang=en> (дата звернення: 12.04.2022).
7. Резолюція CM/Res(2022)2 о прекращении членства Российской Федерации в Совете Европы. *Совет Европы и Российская Федерация. Совет Европы. Программный офис Совета Европы в Москве* : сайт. 16.03.2022. URL: <https://www.coe.int/ru/web/moscow/field-office> (дата звернення: 12.04.2022).
8. Уповноважений закликає вжити рішучих санкційних заходів для припинення російського воєнного нападу на Україну та виконання в повному обсязі рішень ЄСПЛ. *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини*. Офіційний сайт. 02.04.2022. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-zaklikaye-mizhnarodnu-spilnotu-vzhiti-rishuchih-sankcijnih-zahodiv-dlya-pripinennya-rosijskogo-voennogo-napadu-na-ukrayinu-ta-vikonannya-v-povnomu-obsyazi-rishen-yespl (дата звернення: 12.04.2022).
9. Committee of Ministers. Council of Europe. 1428th meeting, 16 March 2022. Consequences of the aggression of the Russian Federation against Ukraine. *Council of Europe* : сайт. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectId=0900001680a5d7d9 (дата звернення: 12.04.2022).
10. Мария Столбова. Что означает для России исключение из Совета Европы? Почти ничего, потому что права человека там не уважались и раньше. *Forbe* : сайт. 17.03.2022. URL: <https://forbes.ua/ru/inside/shcho-dlya-rosii-oznachae-viklyuchennya-z-radi-evropi-mayzhe-nichogo-bo-prava-lyudini-tam-ne-povazhalis-i-ranisce-17032022-4757> (дата звернення: 12.04.2022).
11. Акико Уехара. Дипломатическая изоляция России и Женева Международная. Информация из Швейцарии на 10 языках. *SWI swissinfo* : сайт. 31.03.2022. URL: https://www.swissinfo.ch/rus/дипломатическая-изоляция-россии---сложная-стратегия-международной-стратегии/47470788?utm_campaign=top&utm_medium=email&utm_source=newsletter&utm_content=0 (дата звернення: 12.04.2022).

Сунєгін Сергій Олександрович

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник відділу теорії держави і права

Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, Україна, м. Київ

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ: ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ

Питання співвідношення та взаємозв'язку міжнародного та національного права завжди перебували в центрі уваги науковців соціогуманітарного напрямку. Вказаний факт є зовсім не випадковим та обумовлюється різноманітними інтеграційними та глобалізаційними процесами у сучасному світі та, зокрема, на європейському континенті, які посилюють активне міжнародне співробітництво та, як наслідок, зближення міжнародного та національного права в сучасних демократичних державах. Проте в нинішніх реаліях російського військового вторгнення в Україну навряд чи ми можемо впевнено стверджувати про належну якість забезпечення сучасної міжнародної безпеки, у тому числі про ефективність її правових гарантій, які старанно вибудовувалися в межах міжнародного та національних правопорядків протягом останніх десятиліть.

З урахуванням зазначеного виникає справедливе питання щодо причин недостатньої ефективності сучасних міжнародно-правових механізмів забезпечення міжнародної безпеки, зокрема, на європейському континенті.

Відповідаючи на це питання, хотілося б звернути увагу на те, що ефективність, а отже, позитивна результативність будь-яких правових норм, у тому числі міжнародних, може бути досягнута лише тоді, коли враховані всі умови практичного втілення відповідних правових приписів з урахуванням тієї мети, яка закладалася в необхідність їх прийняття [1]. Іншими словами, будь-які правові норми можуть досягнути своєї практичної ефективності лише у тому випадку, якщо враховані всі обставини або чинники, від яких залежить реалізація їх потенційної здатності справляти добродійний вплив на суспільні відносини у відповідному напрямі (наприклад, економічні, моральні, політичні та інші чинники). Вказані чинники суттєво впливають на розкриття правовими нормами своїх внутрішніх властивостей, на перетворення закладеної в них можливості у реальну дійсність. Залежно від ступеня відповідності цим умовам правові норми можуть діяти з більшою або меншою ефективністю або взагалі не реалізовуватися, якщо вони їм суперечать. У повній мірі це стосується і міжнародно-правових норм.

Необхідно, безумовно, погодитися з тим, що ефективність права та, відповідно, позитивна результативність правових норм визначається насамперед їх загальновідомістю, зрозумілістю, несуперечливістю, системністю, відповідністю соціальних цілей правил поведінки, закладених у правових нормах, юридичним засобам досягнення цих цілей, забезпеченістю права функціонуванням системи правоохоронних органів та органів правосуддя тощо. Водночас, не можна обмежувати ефективність правових норм лише цими та іншими формально юридичними параметрами. Адже у зв'язку із багатоаспектним характером умов ефективності правових норм їх дослідження не може бути повним лише у межах юридичної науки і об'єктивно потребує застосування кроссекторального, міждисциплінарного підходу.

Так, очевидним слід визнати, що ефективність правових норм повинна розглядатися у тісному взаємозв'язку з їх психологічним впливом на особистість, зокрема, з морально-етичним змістом її свідомості. Адже особистість, людина, суб'єкт права в механізмі соціальної дії правових норм також повинен розглядатися у якості його основоположної

ланки. З цього випливає, що ефективність правових норм у значній мірі залежить від того, наскільки їх дух та зміст співпадатимуть з ідеалами, ціннісними орієнтаціями, мотивами, потребами та інтересами людини як первинного суб'єкта їх реалізації. При цьому мова йде про весь спектр ідеалів, потреб та інтересів людини, а не лише про їх, власне, правовий різновид. Спираючись на знання зазначених внутрішніх детермінант поведінки особи, суб'єкти правотворчості можуть виявити відповідні важелі впливу на окрему особистість та все суспільство в цілому [2].

Ставлення до правових норм, у тому числі з боку суб'єктів міжнародного права, завжди має опосередкований характер, оскільки їх усвідомлення, оцінка, схвалення, засвоєння тощо, здійснюється не лише крізь особисті внутрішні переконання та цінності особи, зокрема моральні, але й також під впливом особливостей соціально-економічного устрою держави, специфіки соціокультурної системи координат суспільства, ставлення до цієї норми інших суб'єктів, у тому числі під впливом коментарів та оцінки даної норми засобами масової інформації, офіційною владою тощо.

Кожна особистість включається в систему правового регулювання як активний суб'єкт, який має систему переконань, інтересів та цілей, які у значній мірі визначають характер і спрямованість її вчинків. Це, безумовно, не означає їх незалежності від зовнішнього впливу на них з боку відповідної соціальної системи (правової, політичної, моральної, економічної тощо). Правова поведінка особи обумовлюється також низкою моральних, психологічних, ментальних характеристик і закономірностей, які у житті суспільства і громадян виступають не лише як такі, що обумовлюють, визначають якість та результативність певних правил поведінки, але й як такі, що самі підпадають під нормативно організуючий вплив відповідних соціальних комунікацій.

Відтак, формування позитивного ставлення до права, почуття внутрішнього переконання та обов'язку виконувати його приписи, формування особистих, групових та суспільних правових позицій особи пов'язана як з тією інформацією, яка виходить з правових норм, з самого духу цих норм, з того, в якій мірі вони втілюють в собі загальнолюдський моральний потенціал та одночасно враховують його соціокультурну специфіку, наскільки є справедливими тощо, так і з тим, наскільки система функціонуючих у суспільстві відносин, зокрема правових, є морально насиченою [3].

Звернення особливої уваги на питання моральних передумов забезпечення ефективної реалізації права, зокрема міжнародного, на нашу думку, має неабияке важливе значення, оскільки від належного вирішення даної проблеми безпосередньо залежить формування у учасників відповідних правовідносин довірчих взаємозв'язків, які сприятимуть добросовісній реалізації взятих на себе міжнародних та інших зобов'язань. Без врахування морального та інших важливих чинників забезпечення ефективної реалізації права, у тому числі міжнародного, неможливо забезпечити належний захист України, її громадян, територіальної цілісності та національної безпеки від подібних військових загроз у майбутньому.

З початком російсько-української війни та станом на сьогодні активно продовжуються багатосторонні міжнародні перемовини України з приводу надання нашій державі так званих «всеохоплюючих гарантій безпеки» з боку інших розвинених держав та міжнародних організацій. Цілком підтримуючи надзвичайну важливість та нагальну необхідність юридичного закріплення таких гарантій на міжнародно-правовому рівні, все ж потрібно визнати, що навряд чи ми можемо бути однозначно впевнені у їх ефективній реалізації на практиці у випадку військового вторгнення до нашої держави в майбутньому. Так, можна укласти багатосторонній міжнародний договір між державами та їх об'єднаннями, з відповідним військово-політичним союзом держав, норми якого гарантували б Україні високий рівень національної безпеки та оборони, тобто захищеності від потенційних військово-політичних загроз у майбутньому, можна провести всі необхідні

процедури його ратифікації у державах-учасниках такого договору, можна періодично чи навіть постійно проводити відповідну інформаційну кампанію, спрямовану на популяризацію ідей колективних гарантій безпеки Україні тощо, але у випадку можливого військового вторгнення в Україну з боку Російської Федерації чи будь-якої іншої держави в майбутньому вони все одно можуть виявитися декларативними або такими, що так і не були повноцінно втілені в життя з посиланням на певні об'єктивні обставини, які унеможливають їх належну реалізацію.

Очевидно, що у подібному випадку мова вже не може йти, зокрема, про формально-юридичний аспект відсутності практичного впровадження колективних гарантій безпеки Україні на випадок військового вторгнення до неї іншої держави. Найвірогідніше причина відсутності їх ефективної реалізації перебуватиме навіть не у стані світової чи, скажімо, регіональної економіки, не у певних технологічних чи якихось інших негараздів, а саме у стані внутрішньої свідомості тих суб'єктів або осіб, від рішення яких залежатиме повноцінна реалізація таких гарантій. Саме тому дослідження проблематики ефективності розвитку сучасних правових систем в умовах глобального миробудівництва потребує переосмислення традиційних підходів до розуміння чинників та умов ефективної реалізації права та звернення, у зв'язку із цим, більшої уваги на позаправові передумови належної реалізації правових норм, зокрема, на системний характер соціонормативної реальності в цілому.

Таким чином, позитивна практична результативність будь-яких правових гарантій, у тому числі міжнародних гарантій безпеки для України, не може бути досягнута лише за допомогою правових засобів, які, у свою чергу, не можна вважати єдиним чинником формування правослухняної поведінки суб'єктів права. Норми міжнародного права, так само як і прийняті парламентами держав законодавчі акти, самі по собі не здатні забезпечити їх належну практичну реалізацію, яка повинна спиратися на низку інших, позаправових чинників та передумов, зокрема, на моральні якості суб'єкта такої реалізації, його чесність, порядність, добросовісність, почуття обов'язку тощо. Ігнорування змісту правових приписів, їх порушення, негативне та зневажливе до них ставлення у багатьох випадках пов'язане не з відсутністю необхідних правових знань, а з їх усвідомленим порушенням в результаті різноманітних деформацій свідомості особи, насамперед морального гатунку.

Список використаних джерел:

1. Бобровник, С. В. (ред.). (2021). *Загальна теорія права. Академічний курс*. Київ: Юрінкомінтер.
2. *Право у сучасному політичному житті України. Наукове видання*. (2020). Київ: Логос.
3. Оніщенко, Н. М. (ред.). (2020). *Право і прогрес: запити громадянського суспільства*. Київ: Наукова думка.

Оніщенко Наталія Миколаївна

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України,

академік НАПрН України,

Заступник директора

Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, Україна, м. Київ

ПРАВОВІ СИСТЕМИ В УМОВАХ ПЕРЕБУДОВНИХ ПРОЦЕСІВ: НОВІ РЕАЛІЇ

Проблеми світового розвитку (економічна, соціальна, політична складові) після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну повстали перед європейською спільнотою цілим рядом «оголених» невирішених питань, що підлягають негайному усвідомленню та відповідних реакцій.

Одним із таких векторів, безумовно, є взаємодія міжнародного права та національної правової системи України. Серед багатьох актуалізованих проблем розвитку сучасних правових систем співвідношення міжнародного та національного права посідає одне з центральних місць. Це легко пояснити, враховуючи останні політичні події та правові реалії, особливо в умовах безпрецедентного протистояння незалежної Української держави у війні з Росією.

У вказаному контексті великого значення для всієї Європи набувають зараз різноманітні питання, пов'язані з подальшим забезпеченням процесу взаємної інтеграції правопорядків України та Європейського Союзу, які потребують виваженого та професійного розгляду з боку наукової спільноти, вироблення та впровадження у практику конструктивних напрацювань. Розуміючи, що це проблеми кроссекторального, міждисциплінарного ґатунку, спробуємо виокремити хоча б деякі завдання загальнотеоретичної юридичної науки в означеному форматі. Пам'ятаємо, що одним із першочергових завдань теоретичного правознавства є вироблення певних рекомендацій.

Так, у світлі дослідження заявленого предмету цікавим є, зокрема, питання щодо співвідношення внутрішньодержавного права з міжнародним правом взагалі та міжнародним гуманітарним правом зокрема, яке існувало до моменту повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну та, на жаль, так і не змогло забезпечити українське суспільство та громадян від зовнішньої військової агресії та тих всім добре відомих трагедій, до яких воно призвело.

Мабуть, зрозуміло, що питань у цій царині на сьогодні набагато більше, ніж відповідей. Зрозуміло також і те, що ні старі «запобіжники» проти воєнної агресії, ні інституції, ні структури «старого» міжнародно-правового улаштування, вже не можуть на сьогодні належним чином гарантувати ні загальний світовий правопорядок, ні міжнародну безпеку, ні безпекову політику міжнародних організацій та держав (при тому ми віддаємо належне тій допомозі, зокрема, гуманітарній та дипломатичній, яка надається Україні в цих умовах). Очевидно, що в сучасних реаліях російсько-української війни мова повинна йти про гарантовані правові та інші організаційні та нормативні запобіжники будь-яким проявам зазіхання на суверенітети інших держав. І це неможливо сьогодні замовчувати.

Отже, організаційно-правове поле сучасної міжнародної взаємодії з національними правовими системами потребує певного оновлення.

Зрозуміло, що дана стаття слугує, скоріше, постановочним орієнтиром, аніж пропозицією відповідних механізмів, які повинні бути ще усвідомлені, опрацьовані та запропоновані в майбутньому. Сьогодні ж хочемо насамперед звернути увагу на наступний

аспект даної проблематики з теоретичної площини: концепція примату міжнародного права над внутрішньодержавним правом або, іншими словами, форми взаємодії норм сучасного національного та міжнародного права.

З огляду на зазначене зауважимо, що міжнародне і національне право – це дві системи однієї соціальної дійсності, які мають низку спільних властивостей, рис, виступають як внутрішня єдність більш високої системи – права як загальносоціального явища. Проте це не означає і не повинно означати, що ці правові системи, які існують у конкретно історичній дійсності, є тотожними. Безумовно, вони мають загальні характеристики, але між ними є і відмінності, які визначаються економічними, соціальними і політичними структурами тієї чи іншої країни, а також рівнем культури, традиціями, національними, демографічними чинниками тощо [1]. Деякі з цих факторів справляють вирішальний вплив на властивості правових систем, на ступінь їх взаємодії з міжнародним правом, інші надають їм лише справедливого «колериту» або свідчать про особливий стиль. Але, тим не менше, аксіоматичним залишається те, що різні національні правові системи, з огляду на вказані чинники, мають неоднаковий характер взаємозв'язку з міжнародним правом, а отже, рівень сприйняття та імплементації його норм у внутрішньому законодавстві.

Із розвитком людського суспільства підвищується роль міжнародних відносин. Оскільки у світі першочерговими стають проблеми громадянського суспільства, громадської безпеки народів, вирішення глобальних економічних і соціальних проблем, загальнолюдських цінностей, оскільки в сучасному міжнародному праві класові, національні чи суто регіональні інтереси втрачають своє вирішальне значення, і загальносоціальна природа права набуває якісно нового змісту. Саме тому загальнолюдські цінності знайшли своє визначення у важливих міжнародно-правових актах: у Декларації Організації Об'єднаних Націй, Заключному акті Ради з безпеки і співробітництва в Європі, підсумковому документі Віденської зустрічі, Паризькій хартії для Нової Європи тощо.

Загальновідомо, що забезпечення прав і свобод громадян не є тільки справою кожної окремої держави. Це мета всього світового співтовариства. Усвідомлення цього висновку одержує все більше визнання у світовій громадській думці. Права і свободи людини – це найвища соціальна цінність. На основі міжнародного права і за рішенням Ради Безпеки ООН встановлена можливість безпосереднього втручання світового співтовариства у внутрішні справи держав, що нехтують правами і свободами людини, забувають про інститут юридичної відповідальності держави за наслідки своєї діяльності перед власними громадянами та світовим співтовариством.

У сучасному світі перед людством постали глобальні проблеми виживання – проблеми першорядного значення. Серед них на першому плані – захист прав і свобод людини, екосистем, культури і цивілізації, забезпечення стабільного розвитку народів світу, подолання ідей імперського володарювання у деяких політиків та політичних груп. Для цього необхідне створення механізму, який міг би забезпечувати відповідну діяльність усіх урядів, тобто створення нових і розширення існуючих повноважень міжнародних організацій [2].

Розвиток і ефективне здійснення права досягаються тільки тоді, коли є внутрішня узгодженість його складових елементів, у тому числі і перш за все – самих норм права. Колізії і неузгодженості правових норм призводять до порушення системності правового регулювання і в такий спосіб знижують його ефективність як у масштабах країни, так і в міжнародному світовому правопорядку. У внутрішньодержавному праві необхідно, щоб всі норми права відповідали чинній Конституції. Система норм національного права має бути стрункою, внутрішньо узгодженою, придатною для їх ефективного функціонування. Без такої узгодженої системи неможливе успішне здійснення функцій права, забезпечення регулятивно-охоронного впливу його норм на суспільні відносини.

Справа в тому, що сьогодні з'являються і, ми переконані, буде з'являтися ще велика кількість публікацій та дискусій про «неготовність» міжнародного права взагалі та міжнародного гуманітарного права зокрема до викликів, що повстали перед світовою спільнотою та розв'язання яких є дуже важливим для наукового і практичного гатунків. Проте не слід забувати і про необхідність удосконалення національної правової системи (не винятком є і Україна) щодо регулювання назрілих питань суспільних відносин в сучасних реаліях життя. Саме тому в представлений публікації хотілося б акцентувати увагу, зокрема, на таких її завданнях:

- 1) модернізація регулюючих інструментів правової системи України;
- 2) врахування пропозицій, рекомендацій, напрацювань громадських організацій та інституцій щодо сучасного і наступних етапів миробудівництва;
- 3) врахування положень сучасної національної правової доктрини щодо удосконалення охоронної функції національної правової системи України;
- 4) посилення комунікативної складової (ролі) національної правової системи задля удосконалення інтеграційних процесів з європейською спільнотою;
- 5) гарантування, охорона і захист прав, свобод і законних інтересів людини в умовах воєнного стану з урахуванням тих обмежень, що викликані безпрецедентним вторгнення Російської Федерації в Україну.

Зрозуміло, що дискутиювання та виконання саме цих завдань не є єдиною «панацеєю» сучасного світового та європейського розвитку. Втім, окремі запропоновані напрацювання можуть розглядатися як необхідні (з-поміж інших) кроки щодо дієвого співвідношення сучасного міжнародного права та національної правової системи.

Список використаних джерел:

1. Бігняк, О. В. (ред.). (2020). *Теорія міжнародного права*. Херсон: Видавництво «Гельветика».
2. Войціховський, А. В. (2020). *Міжнародне право*. Харків: Харків. нац. ун-т. внутр. справ.

Білошенко Любов Леонідівна

студентка 3 курсу

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Хейлик Володимир Володимирович

кандидат юридичних наук, доктор філософських наук,

ст. викладач кафедри адміністративного і кримінального права

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

ПРИМИРЕННЯ СТОРІН В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В сучасних умовах соціально-політичних, економічних, правових перетворень, реформування усіх сфер державного і суспільного життя, не тільки в міжнародних стандартах, а й в українському законодавстві підвищена увага приділяється питанню попередження злочинності, підвищенню ефективності та швидкості врегулювання кримінально-правових конфліктів, а також введення різноманітних альтернативних способів їх вирішення.

В цьому контексті визначення місця інституту примирення сторін в системі програм відновного правосуддя набуває особливого значення. В науковій юридичній літературі на сьогодні особлива увага приділяється розширенню диспозитивних засад кримінального процесу, розробка та запровадження альтернативних процедур вирішення кримінально-правових конфліктів, які базуються на ідеї примирення, такий напрямок отримав назву «відновне правосуддя» або «реституційне правосуддя».

На думку Х. Зера, відновне правосуддя, на відміну від традиційного (яке характеризується як правосуддя відплати), втілюється за допомогою різноманітних програм і практичних проектів. Відновне правосуддя – зовсім не готова до застосування чітко розроблена схема, а це скоріше лінзи, через які можна дивитися на світ, це точка відліку в пошуку справедливості [1, с 185]. Зараз при всьому різноманітті підходів і найменувань програм відновного правосуддя, всі вони в якості провідного елементу примирної технології використовують посередництво [2, с. 63].

Загалом, зміст терміну відновного правосуддя зводиться до використання медіації як механізму позасудового врегулювання кримінально-правових конфліктів при участі незаінтересованої сторони – медіатора. В статті 37 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріплено, що суд на будь-якій стадії судового розгляду може прийняти рішення про припинення провадження у справі, якщо обставини справи дозволяють зробити висновок про те, що спір був врегульований. Процедура мирової угоди як дружнього врегулювання конфлікту і наступне припинення кримінального провадження у зв'язку з примиренням сторін визначені в статтях 38 та 39 Конвенції [3].

У статті 46 Кримінального кодексу України передбачена можливість примирення винного з потерпілим, умови застосування якої носять комплексний характер та включають в себе наступні: 1) вчинення злочину особою вперше; 2) віднесення діяння до злочинів невеликої тяжкості або до злочинів середньої тяжкості, вчинених з необережності; 3) вчинення злочину, який не відноситься до корупційних; 4) досягнення між потерпілим і обвинуваченим (підсудним) примирення; 5) відшкодування завданих збитків або усунення шкоди [4]. Всі вищезазначені обставини повинні бути встановлені компетентними органами, підтверджені кримінально-процесуальними засобами і знайти своє відображення в матеріалах кримінального провадження.

Отже, примирення з потерпілим являє собою спільну діяльність потерпілого і обвинуваченого по досягненню прийнятного результату для обох сторін в рамках кримінального провадження, закріпленого в угоді між ними, яке виражається в відшкодуванні шкоди потерпілому обвинуваченим, в визначеній ними формі, і відмові потерпілого від вимоги про притягнення обвинуваченого до кримінальної відповідальності.

Узгоджувальний характер медіації підкреслюється в рекомендації №R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи, в якій підкреслюється, що відновне правосуддя враховує важливість досягнення компромісу між сторонами, розвитку почуття відповідальності у злочинця, надає йому можливість для виправлення, реінтеграції і реабілітації, сприяє підвищенню у свідомості людей ролі людини і суспільства в попередженні злочинності [5].

Таким чином, в умовах активного розвитку альтернативних процедур вирішення кримінально-правових конфліктів процесуальний інститут примирення сторін повинен розширювати свій потенціал, він може скласти конкуренцію традиційному порядку за умови приведення його у відповідність цілям і задачам відновного правосуддя, ідейним початкам медіації.

Список використаних джерел:

1. Зер Х. Восстановительное правосудие: новый взгляд на преступление и наказание. Х. Зер ; под общ. ред. Л. М. Карнозовой. – М., 2002.
2. Восстановительное правосудие: под общ. ред. И. Л. Петрухина. – М., 2003.
3. Конвенція про захист прав і основоположних свобод 1950 року.
4. Рекомендація № R (99) 19: прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 15.09.1999

Голубєва Данієла Володимирівна

курсант ННППФПНП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Корогод Світлана Володимирівна

старший викладач кафедри кримінального права і кримінології

капітан поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ПРОБЛЕМА УЗГОДЖЕНОСТІ КК І КПК У ПИТАННЯХ КЛАСИФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Класифікація кримінальних правопорушень на законодавчому рівні має вкрай важливе значення при вирішенні правових питань, пов'язаних із диференціацією кримінальної відповідальності у вигляді певного роду обмежень, що безпосередньо застосовуються до осіб із протиправною поведінкою, вираженою зокрема у вчиненні суспільно небезпечного, караного, винного діяння суб'єктом відповідного віку, що передбачено кримінальним законом, застосування звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування тощо. Від правильної класифікації кримінального правопорушення, в першу чергу на законодавчому рівні, залежить правильність визначення кримінальної відповідальності особи і міра покарання, що буде застосована до цієї особи за скоєне нею діяння, якому характерні всі ознаки кримінального правопорушення. Саме класифікація відрізняє одне правопорушення від іншого, наприклад за його тяжкістю або стадією вчинення, а й відповідно до цього відрізняється відповідальність.

7 червня 2018 року Верховна Рада України прийняла за основу проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [1] – в подальшому законопроект № 7279-д [2]. Він передбачав уведення до Кримінального кодексу України (КК) нового поняття «кримінальне правопорушення», що поділялося на два окремих поняття – «кримінальний проступок» і «злочин». Доречно буде зазначити, що КК України 1960 року за основу мав саме поняття «злочин» і відповідно поділявся на види злочинів, а поняття «кримінальний проступок» взагалі не існувало. Отже, прийнявши даний законопроект, парламент України здійснив перший крок у напрямку зміни кримінального закону, в особливості до розуміння кримінальних проступків як різновиду кримінально протиправних діянь.

Чинний на сьогодні КК України у ст. 11 визначає згадане раніше поняття кримінального правопорушення, а у наступній ст. 12 – класифікацію кримінальних правопорушень. Так, відповідно до ст. 12 КК України всі кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини. Злочини у свою чергу, відповідно до ч. 3 тієї ж статті, також поділяються на види: нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. Критеріями класифікації злочинів виступають покарання у виді штрафу і позбавлення волі [3].

Запропонована класифікація кримінальних правопорушень на нормативному рівні була запроваджена в Концепції реформування кримінальної юстиції України (далі – Концепція), серед провідних завдань якої зазначаються гуманізація кримінального законодавства; реформування процедури досудового розслідування (виокремлення двох його форм – дізнання і досудове слідство); розвиток інституту пробації тощо [4]. Концепція

у п. 1 Розділу II передбачала, що в першу чергу повинно відбутися реформування кримінального і адміністративно-деліктного законодавства – перетворення окремих злочинів і адміністративних правопорушень у кримінальні проступки. Враховуючи такі зміни, планувалось прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу (КПК), що було прямо зазначено у п. 2 Розділу II Концепції. Але зміна такої послідовності урядом спричинила неузгодженість КК і КПК в подальшому [5].

Від виду кримінального правопорушення – кримінального проступку або злочину – залежить вирішення великої кількості проблемних питань застосування кримінального процесуального законодавства, як-от коло учасників кримінального провадження; форма досудового розслідування; строк досудового розслідування і тривалість його продовження; особливості закінчення досудового розслідування та багато інших [5].

Отже, базуючись на вищевикладеному аналізі, констатуємо: детальне вивчення і дослідження системи кримінальних правопорушень, їх видів і особливостей, встановлення чіткого розмежування між злочином та кримінальним проступком, справедливе розслідування впливає на міру встановлення справедливого покарання за їх вчинення, що є необхідним для побудови правової держави і правового суспільства. Всього цього можливо досягти лише за умови усунення розбіжностей між положеннями КК і КПК, які виникли через неправильну послідовність їх реформації, що допоможе покращити правову дію кримінального закону і уникнути більшості процесуальних складнощів.

Список використаних джерел:

1. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Постанова Верховної Ради України № 2453-VIII від 7 червня 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/601-IX> (дата звернення 16.04.2022 р.).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Проект Закону. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-20> (дата звернення 16.04.2022 р.).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІ. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 16.04.2022 р.).
4. Концепція реформування кримінальної юстиції України: затверджена Указом Президента України № 311/2008 від 8 квітня 2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008> (дата звернення 16.04.2022 р.).
5. Азаров Д. С. КК і КПК України: питання узгодженості у площині класифікації кримінальних правопорушень. Наука і правоохорона. 2013. URL: https://www.researchgate.net/publication/314754190_KK_i_KPK_Ukraini_pitanna_uzgodzenosti_u_plosini_klasifikacii_kriminalnih_pravoporusen.

Білошенко Любов Леонідівна

студентка 3 курсу

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Лахова Олена Вадимівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

РОЗМЕЖУВАННЯ КРАДІЖКИ ТА НЕЗАКОННОГО ПРИВЛАСНЕННЯ МАЙНА

Ринкові відносини, різноманіття форм власності, політична та економічна нестабільність в країні значною мірою впливають на активність людей не тільки в законних формах, але і в рамках кримінально-караних способів збагачення. Рівень злочинності в країні збільшується одночасно з кількістю безробітного та непрацевдатного населення, зростанням цін, міграції населення, як добровільної так і вимушеної.

Конституція проголошує та забезпечує правовий захист власності. Так, у ст. 13 Конституції України вказано, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом. У ст. 41 Конституції України проголошено право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону.

Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. У правозастосовній практиці дуже гостро постає питання відмежування крадіжки (таємного викрадення чужого майна) від присвоєння особою знайденого майна в чому і полягає казуїстичний характер норм права. Адже посягання на чужу річ, що вже втрачена або ж ще не знайдена, за своєю природою має утаємничений, випадковий, винятково рідкісний характер чим може скористатися правопорушник з метою укриття вчиненого ним злочину.

Суспільна небезпечність незаконного привласнення знайденого або чужого майна, що випадково опинилося в особи, насамперед визначається безпосереднім об'єктом та об'єктивною стороною злочину, що в ч. 1 ст. 193 КК виражається в незаконному привласненні особою знайденого чи такого, що випадково опинилося у неї, чужого майна або скарбу, які мають особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність. За законодавством, особа, яка знайшла загублену річ, не стає її власником. Особа, яка знайшла загублену річ, має право зберігати її у себе або здати на зберігання міліції або органу місцевого самоврядування, або передати знахідку особі, вказаною ними. Якщо ж протягом шести місяців власник речі (власник, інша уповноважена особа) не буде виявлений, той, хто знайшов річ, набуває право власності на неї. При відмові від придбання річ надходить в муніципальну власність [1].

Кримінально-правові обставини, що зумовлюють криміналізацію привласнення знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у особи, передусім полягають у визначенні: а) суспільної небезпеки діяння; б) відносної розповсюдженості такого діяння; та в) негативної динаміка його зростання. Першою, й вважаємо вирішальною обставиною встановлення кримінальної відповідальності за незаконне привласнення знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у особи, є суспільна небезпека таких діянь. Деякі

криміналісти вважають суспільну небезпечність діяння (поведінки) єдиною підставою криміналізації діяння. З цією думкою складно погодитися, тому що яким б не були відносна поширеність діяння чи історичний досвід боротьби із ним, якщо суспільної небезпеки діяння немає або вона втрачена у зв'язку із соціально-економічними змінами у державі, то декриміналізація цього діяння об'єктивно неминуча.

Суспільна безпека виступає критерієм відмежування злочинів від інших правопорушень. Для того, щоб криміналізувати діяння, необхідно встановити, що ступінь його суспільної небезпеки настільки великий, що його не можна розглядати ані як адміністративне правопорушення, ані як цивільно-правовий делікт, а воно повинно тягнути за собою застосування кримінально-правових заходів. Соціально-психологічні обставини у вигляді неприйняття збагачення за рахунок чужого майна та схвалення на побутовому рівні протидії посяганням на власність у будь-якій формі прояву складають основу суспільного схвалення боротьби, у тому числі й кримінально-правовими засобами (відповідальність та покарання), з різного роду зазіханнями на чуже майно, й незаконне привласнення знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у особи, не є виключенням. Суспільна підтримка та схвалення на психологічному рівні суттєво підвищується щодо майна, яке має особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність, тобто набуває особливого статусу носія культурної цінності українського народу.

З моменту набуття чинності КК України в Єдиному реєстрі судових рішень України до 3 березня 2014 року не було жодного рішення (постанови, ухвали, вироку) щодо незаконного привласнення особою знайденого чи такого, що випадково опинилося в неї, чужого майна або скарбу. У вирішенні дискусійного питання посприяти Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Так, ВСУ з розгляду цивільних і кримінальних справ постановив, що незаконне таємне заволодіння майном, яке фактично не вийшло з володіння власника або особи, якій було ввірене, але опинилося з будь-яких причин у неналежному місці, слід розцінювати не як привласнення знахідки, а як крадіжку чужого майна [3].

Звісно, таке рішення має значення як для слідчого, який розслідує кримінальне провадження, так і для прокурора в ході досудового розслідування та при підтриманні державного обвинувачення в суді, але особливе значення це рішення має для суду першої інстанції, який розглядає справу з початку, безпосередньо досліджує докази і виносить рішення (вирок) по суті. На нашу думку таке рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ є цілком конкретним, виправданим, доцільним та в своєму змісті несе особливе значення для органів досудового розслідування за якими залишається безпосереднє застосування цієї норми в практичній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуально кодексу від 13 квітня 2012 року за ред. О. А. Баранчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. – Х.: Фактор, 2013. – С. 545.
2. Чус О. В. Щодо підстав криміналізації або декриміналізації незаконного привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося в неї. Актуальні питання забезпечення громадської безпеки та правопорядку: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. – С. 37–38.
3. Ухвала судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Вербовий Олександр Олегович

здобувач другого рівня вищої освіти Юридичного інституту
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Король Людмила Валеріївна

здобувач другого рівня вищої освіти Юридичного інституту
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЛІЦЕНЗУВАННЯ БУДІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Питання здійснення будівельної діяльності в Україні наразі актуальне як ніколи. Велика кількість населених пунктів України зазнали руйнувань через розпочату 24 лютого 2022 року широкомасштабну збройну агресію Російської Федерації проти України. За словами Президента України В.О. Зеленського станом на 14 квітня 2022 року лише в місті Маріуполь зруйновано близько 95 відсотків будівель. Враховуючи зазначене, а також необхідність якнайшвидшого відновлення та відбудови зруйнованого, саме будівництво є однією з найважливіших та затребуваних діяльностей українського сьогодення. Тож дана робота присвячена аналізу сучасних тенденцій ліцензування та сертифікації будівельної діяльності в Україні.

Сфера будівництва в Україні перебуває на стадії активної реформації. Так, впродовж останніх років, нормативно-правові акти, що регулюють сферу будівництва, зокрема систему ліцензування зазнають вагомих змін. Тому на підготовчому етапі будівельних робіт досить часто виникає питання необхідності отримання ліцензії генеральним підрядником на здійснення будівельної діяльності.

За загальним правилом, для здійснення будівництва об'єктів вимагається ліцензія. Однак, тут варто враховувати клас наслідків об'єкта будівництва та роль генерального підрядника в будівництві.

Так, відповідно до пункту 9 частини 1 статті 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», ліцензія на здійснення діяльності з будівництва вимагається лише для тих об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з середніми (СС2) та значними (СС3) наслідками [1].

Згідно з положеннями статті 32 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», клас наслідків (відповідальності) будівель і споруд - це характеристика рівня можливої небезпеки для здоров'я і життя людей, які постійно або періодично перебуватимуть на об'єкті або які знаходяться зовні такого об'єкта, матеріальних збитків чи соціальних втрат, пов'язаних із припиненням експлуатації або з втратою цілісності об'єкта [2].

Згідно з частиною 5 вказаної статті усі будівлі та споруди поділяються за такими класами наслідків (відповідальності):

- незначні наслідки - СС1;
- середні наслідки - СС2;
- значні наслідки - СС3 [2].

З аналізу вказаних норм випливає обов'язковість отримання ліцензії для здійснення будівельних робіт щодо об'єктів середніх та значних наслідків (СС2 та СС3). Але, тут неабияку роль грає й безпосередня роль генерального підрядника в реалізації проекту будівництва. Так, останньому необхідна ліцензія лише у разі безпосереднього його залучення до виконання будівельних робіт.

З цього приводу постає питання – чи може генеральний підрядник без наявності відповідної ліцензії здійснювати будівельну діяльність об'єктів середніх та значних наслідків (СС2 та СС3) шляхом залучення третіх осіб, зокрема субпідрядників, які мають відповідні ліцензії.

Однозначної відповіді на дане запитання законодавство не дає. А вимога зазначених вище норм щодо обов'язковості отримання ліцензії для здійснення господарської діяльності з будівництва об'єктів є досить абстрактною, такою, що чітко не тлумачить сферу її охоплення.

Якщо раніше законодавством України передбачався ряд нормативно-правових актів щодо ліцензування будівництва об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів із середніми та значними наслідками, то з набранням чинності Постанови Кабінету Міністрів України від 13 березня 2020 року № 219 «Про оптимізацію органів державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду», перелік видів будівельних робіт, що підлягають ліцензуванню, було скасовано. З цього часу фактично було припинено й видачу ліцензій на будівництво. Так залишення вимоги щодо отримання ліцензій для будівництва та одночасне фактичне припинення ліцензування будівельної діяльності породжує проблему обмеження доступу на будівельний ринок для нових суб'єктів господарювання, які не мають ліцензії.

Отже, перед початком здійснення будівельної діяльності об'єктів середніх та значних наслідків (СС2 та СС3) генеральний підрядник має доцільно проаналізувати, які саме функції він буде виконувати та чи вимагають вони отримання ліцензії, тут також можна звернутися й до відповідних державних органів для надання роз'яснення щодо кожного конкретного проекту.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» в редакції від 05.01.2022 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 23, ст.158 // Законодавство України. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>
2. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» в редакції від 03.04.2022 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 34, ст.343 // Законодавство України. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2020 року № 219 «Про оптимізацію органів державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду» в редакції від 16.09.2021 року // Законодавство України. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2020-п#Text>

SECTION 9.

INSTITUTE OF LAW ENFORCEMENT, JUDICIAL SYSTEM AND NOTARY

Саидасрор Хомидхонов

Тошкент давлат юридик университети “Интеллектуал мулк ва ахборот технологиялари ҳуқуқи” йўналиши магистранти, Ўзбекистон Республикаси

ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛК ҲУҚУҚИДА НОУ-ХАУНИНГ АҲАМИЯТИ ВА ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ

Аннотация: Ҳар қандай мамлакат тараққиёти ва жаҳон ҳамжамиятида тутган ўрни интеллектуал мулк соҳасини ривожлантириши билан чамбарчас боғлиқ бўлади. Қайси мамлакатда интеллектуал мулк объектлари муҳофазаси оқилона йўлга қўйилган бўлса, ихтиро, кашфиёт ва саноат намунаси, селекция ютуқлари қўллаб-қувватланса, ривожлантириши учун кенг имкониятлар яратиб берилса, у жойда ютуқ ва муваффақият салмоғи ҳам юқори даражада бўлади. Ҳар қандай сўнги технология, ахборот ёки ишланма тижорат сирини деб ҳисобланиши мумкин. Ноу-хау қандайдир тарзда бошқа шахслар томонидан рўйхатдан ўтказилмаслиги керак, чунки бундай ҳолатда мазкур ахборот сир ҳисобланмайди.

Миллий қонунчилигимизда “интеллектуал мулк” тушунчаси Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексида таъриф қилинган. Унда интеллектуал мулк объектлари жумласига қуйидагилар кириши белгиланган:

1) интеллектуал фаолият натижалари:

- фан, адабиёт ва санъат асарлари;
- ижролар, фонограммалар, эфир ёки кабель орқали кўрсатув ёхуд эшиттириш берувчи ташкилотларнинг кўрсатувлари ёки эшиттиришлари;
- электрон ҳисоблаш машиналари (ЭҲМ) учун дастурлар ва маълумотлар базалари;
- ихтиролар, фойдали моделлар, саноат намуналари;
- селекция ютуқлари;
- ошкор этилмаган ахборот, шу жумладан, ишлаб чиқариш сирлари (ноу-хау);

2) фуқаролик муомаласи иштирокчиларининг, товарлар, ишлар ва хизматларнинг хусусий аломатларини акс эттирувчи воситалар:

- фирма номлари;
- товар белгилари (хизмат кўрсатиш белгилари);
- товарлар чиқарилган жой номи;

3) интеллектуал фаолиятнинг бошқа натижалари ҳамда фуқаролик муомаласи иштирокчиларининг, товарлар ва хизматларнинг хусусий аломатларини акс эттирувчи воситалар¹.

Қатор интеллектуал мулк объектлари сингари ошкор этилмаган ахборот, шу жумладан, ишлаб чиқариш сирлари (ноу-хау) ўзига хос хусусиятлари мавжуд.

Ноу-хау (“know how”) ёки ишлаб чиқариш сирини – ҳар қандай соҳа ёки касбда муваффақиятли фаолият юритиш учун зарур бўлган формулалар, усуллар, схемалар ва

¹Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси – <https://lex.uz/docs/180552>

воситалар тўпламини ўз ичига олган маълум бир ахборот ёндашувлари мажмуасида ифодаланган ижодий фаолият натижасидир¹.

Бунда бундай маълумотлар (ихтиролар, оригинал технологиялар, билимлар, кўникмалар ва бошқалар) компаниялар томонидан бошқа хўжалик юритувчи субъектларга нисбатан рақобатдош устунликка эга бўлиш учун сотилиши ёки ишлатилиши мумкин ва патент ёки тижорат сири режими билан ҳимояланади.

Шундай қилиб, ноу-хау бошқа шахсларга номаълум бўлганлиги сабабли тижорат қийматига эга бўлган янгиликларни англатади. Шу билан бирга, ушбу инновацияларга нисбатан уларнинг махфийлигини сақлаш учун оқилона чоралар кўрилади².

Юқори технологияли иқтисодиётда ноу-хау компания активларининг муҳим қисми ҳисобланади.

Ҳуқуқий мақомига кўра инновациялар қуйидаги ноу-хауларга бўлинади:

- шахс билан боғлиқ ноу-хаулар. Маълумотлар, кўникмалар, ҳаракатлар ва ҳоказолар жисмоний шахсдан ажралмас бўлиши мумкин;
- компания билан боғлиқ ноу-хаулар. Фирма, юридик шахс билан боғланган узок муддатли анъаналарга асосланган технологиялар, ишлаб чиқариш жараёнининг сифати ва ҳоказолар;
- жисмоний ва юридик шахслардан ажратилиши мумкин бўлган ноу-хаулар. Фуқаролар ёки тижорат компаниялардан ажратилган ушбу ихтиролар технологик ҳисоб-китоблар, график тасвирлар, схемалар, статистик натижалар, шу жумладан учинчи шахслардан яширилган интеллектуал фаолият натижаларини ўз ичига олади.³

Шунингдек, ихтироларни маълумот турига кўра турларга бўлиш мумкин. Жумладан, инновациялар қуйидагиларда ишлаб чиқарилади:

- фан ва технологияда. Илмий ва техник ишланмалар технологик ва конструкторлик схемаларини, ечимларни, жадвалларни, ўрнатиш қоидаларини ўз ичига олади. Ихтиро муҳандислик ҳисоб-китоблари, қурилиш объектларини лойиҳалаш (турар жой, ишлаб чиқариш) ва ҳоказолар соҳасига тегишли бўлиши мумкин;
- тижорат фаолиятида. Тижорат туридаги инновацион ихтиролар маҳсулотларни бозорга олиб чиқиш жараёнига, воситачилар, савдо бозорлари, турдош тармоқлар корхоналари билан алоқаларни ўрнатиш схемаларига тааллуқлидир;
- раҳбарлик соҳасида. Кадрларни ва корхоналар жараёнларини бошқариш соҳасидаги кашфиётлар вазифаларни тақсимлаш соҳасидаги янгиликларни, компанияда штатлар ўзгаришини ва янги таркибий муносабатлар шаклланишини (вертикал ва горизонтал) ўз ичига олади;
- молиявий схемалар ва операцияларда. Молиявий соҳадаги кашфиётлар инвестицияларни кўпайтириш учун жамғармалар, акциялар, қимматли қоғозларни амалий қўллашнинг самарали схемалари ҳисобланади.

Тижорат сири моддий манфаат келтириши керак, чунки молиявий қиймат бўлмаса, уни ҳимоя қилишдан фойда йўқ.

Шу боис, қуйидагиларни ноу-хау бўлиши мумкин деб айта оламиз:

- ишлаб чиқариш сири, оригинал технология, ноёб конструкция, реклама усули;
- тажриба, рўйхатдан ўтказилмаган буюмлар намуналари, машина-аппаратлар, алоҳида қурилмалар, асбоблар, мосламалар;
- техник ҳужжатлар – формулалар, ҳисоб-китоблар, режалар, чизмалар, тажриба натижалари;
- олиб борилган илмий-тадқиқот ишларининг рўйхати ва мазмуни ва уларнинг натижалари, материаллар сифати тўғрисидаги маълумотлар;

¹ Интеллектуальная собственность: словарь-справочник / Под общ.ред. А.Д. Корчагина. – М., 1995.

² Потрашкова О.А. Правовой режим ноу-хау. "Информационное право" – 2007, № 3. «Консультант Плюс».

³ Bakhramova, Mokhinur. "E-Arbitration and Its Role in Modern Jurisprudence." *Journal of Ethics and Diversity in International Communication* 1.8 (2022): 15-20. <http://openaccessjournals.eu/index.php/jedic/article/view/960>

- ходимларни тайёрлаш бўйича ўқув дастурлари;
- маҳсулотнинг конструкцияси, ишлаб чиқарилиши ёки ишлатилиши ҳақидаги маълумотларни ўз ичига олган йўриқномалар;
- ишлаб чиқариш тажрибаси, технологиялар тавсифи;
- дизайн бўйича амалий кўрсатмалар, техник рецептлар, режалаштириш, бошқариш бўйича маълумотлар.¹

Корхоналар ўзининг тижорат фаолиятида ноу-хауни жорий этиш ва улардан фойдаланиши мумкин. Корхонанинг фойдалилиги ва рақобатбардошлигига муаллифлик ҳуқуқига тааллуқли ишлаб чиқариш фаолиятида ишланмалар, саноат намуналари, технологиялар мавжудлиги бевосита таъсир қилади.

Бизнесда ноу-хау куйидагиларни яратиш орқали амалга оширилади:

- янги маҳсулотларни;
- товарларни сотишнинг янги схемаларини;
- ахборот дастурларини;
- ишлаб чиқариш жараёнлари соҳасидаги инновацияларни;
- бухгалтерия ҳисоби ва молияни бошқариш соҳасидаги технологиялар ва ҳоказоларни.

Рақобатчилардан устунликни таъминлайдиган турли хил билим ва тажрибалар (илмий, техник, ишлаб чиқариш, маъмурий, молиявий, тижорат ёки бошқа) мажмуи барчанинг мулкига айланмаслигини таъминлаш учун бундай махфий ахборотни ҳимоя қилиш чораларини кўриш керак.

Қонун ҳужжатларига мувофиқ ноу-хаудан монопол фойдаланиш учун ҳимоя қилишнинг иккита усулидан бирдан фойдаланиш, жумладан, патент олиш ёки тижорат сирига риоя этиш мумкин.

Патент ва тижорат сирининг мақсади бир хил – рақобатчиларнинг инновациядан фойдаланишига йўл қўймаслик ва монопол фойдаланишдан фойда олиш.

Бироқ ҳимоя қилиш усуллари тубдан фарқ қилади.

Патент бериш маълумотларни ошкор қилиш ва қонун билан ҳимоя қилишни (ҳақи муаллифлар томонидан олдиндан тўланган), шу жумладан судга тортиш учун таъкиб қилиш таҳдиди остида патент эгасининг розилигини олмай бошқа шахслар худди шундай ечимдан фойдаланишини тақиқлаш ҳуқуқини ўз ичига олади.²

Тижорат сирини махфий тутиб ҳимоя қилишни англатади. Маълумотлар ҳеч кимга ошкор этилмайди, бироқ бошқа шахс томонидан ошкор қилинган ёки мустақил равишда топилган тақдирда, бундай усулдан (техник ечимдан) фойдаланишни тақиқлаш мумкин бўлмай қолади. Ноу-хау ҳуқуқлари махфийлик сақланган пайтда амал қилади.

Баъзан технологияга монопол ҳуқуқларни ҳимоя қилиш учун куйидаги иккала усул ҳам қўлланилади: энг кенг тарқалган технологик параметрлар патент билан ҳимояланади, ишлаб чиқариш қолган ўзига хос жиҳатлари эса тижорат сирини сифатида сақланади.

Ихтирога патент олиш учун юридик ёки жисмоний шахс:

- муаллифлик пакетида киритиладиган маълумотлар тўпламини (матнли ва график ахборот, схемалар, формулалар ва ҳоказолар) аниқлаши;
- тижорат сирини режимини жорий этиш орқали ахборотнинг ҳимоя қилинишини таъминлаши;
- учинчи шахсларнинг маълумотлардан фойдаланишни чеклаши шарт.

¹Bakhramova, Mokhinur. "ISSUES OF REGULATION OF ADR SYSTEMS IN UZBEKISTAN." Euro-Asia Conferences. 2022.

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=oTxyzXYAAAAJ&citation_for_view=oTxyzXYAAAAJ:5nxA0vEk-isC

² Muhammad, Nasiruddeen, and Mokhinur Bakhramova. "The role and importance of odr in modern business society." ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal 11.4 (2021): 1296-1304. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=oTxyzXYAAAAJ&citation_for_view=oTxyzXYAAAAJ:YsMSGLbcyi4C

Тижорат сири режими – бу тижорат сирини ташкил этувчи ахборотнинг махфийлигини ҳимоя қилиш учун унинг эгаси томонидан кўриладиган ҳуқуқий, ташкилий, техник ва бошқа чоралардир. Корхонада тижорат ахборотини сақлаш режимини жорий этиш учун маҳаллий ҳужжатлар (низомлар, қоидалар, бухгалтерия китоблари, регламентлар, кўрсатмалар) ишлаб чиқилади ва тасдиқланади. Жумладан, компания ичида қуйидагиларни ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш керак бўлади:

- тижорат сирини қабул қилиш тўғрисидаги буйруқ ва махфий маълумотлар билан ишлаш қоидаларини;
- компанияда махфийлик режимни қабул қилиш тўғрисидаги буйруқни;
- махфий маълумотлардан фойдалана оладиган мутахассисларни ҳисобга олиш китобини;
- маълумотлар билан ишлаш қоидалари ва схемаларини;
- мутахассисларнинг меҳнат шартномаларига ўзгартиришлар киритишни.

Компаниялар тижорат сири билан боғлиқ ахборотни ҳимоя қилиш шаклини танлаши мумкин. Ҳуқуқий тартибга солиш битта қоида ёрдамида амалга оширилиши ёки алоҳида ички ҳужжатлар билан қабул қилиниши мумкин.

Махфий маълумотлар билан ишлайдиган ходимларни маълумотларнинг учинчи шахсларга ошкор қилиниши оқибатларидан хабардор қилиш муҳимдир. Нормативлар билан танишишни ёзма равишда тасдиқлаш керак (ҳужжатлардаги имзога қўйдириб).

Ноу-хауга ҳуқуқларни ўтказиш

Ҳуқуқ эгаси ноу-хауни бошқа шахсга топшириши мумкин.

Ўтказиш лицензия (патентсиз) шартнома асосида амалга оширилиши мумкин.

Ҳуқуқларни ўтказиш бўйича лицензия шартномасида икки томон иштирок этади:

- лицензиар (берувчи томон);
- лицензиат (қабул қилувчи томон).

Шартномада ноу-хауни топшириш шартларини белгиловчи қуйидаги ахборот кўрсатилиши керак:

- узатиш объекти;
- ўтказиш муддатлари (доимий равишда ёки муайян муддатга);
- тасарруф этиш мақсади (масалан, сотиш);
- шартномани бекор қилиш шартлари ва ҳоказолар.

Агар лицензион шартноманинг амал қилиш муддати кўрсатилмаса, томонлар унинг шартларини бажаришни рад этишга ҳақли.

Турли доктриналар қарашларга кўра, интеллектуал мулк объектлари ҳуқуқий режимига кўра фарқ қиладиган уч гуруҳга бўлинади. Селекция ютуқлари, интеграл микросхемалар топологиялари билан бир қаторда ноу-хау ноанъанавий объектлар гуруҳидан ўрин олган.¹

Ўзбекистонда ноу-хау (know how)ни интеллектуал мулк ҳуқуқий нуқтаи назаридан тартибга солишга қаратилган норматив-ҳуқуқий меъёрлар мавжуд эмас. Бу тоифадаги ижтимоий муносабатлар Ўзбекистон Республикасининг “Тижорат сири тўғрисида”ги Қонуни билан тартибга солинади.

Тижорат сири ноу-хауга қараганда кенгроқ тушунча ҳисобланади. “Тижорат сири – учинчи шахсларга номаълумлиги сабабли фан-техника, технология, ишлаб чиқариш, молия-иқтисодиёт соҳаларида ҳамда бошқа соҳаларда тижорат қимматига эга бўлган, қонуний асосда эркин фойдаланилмайдиган ахборот бўлиб, ушбу ахборот мулкдори унинг махфийлигини муҳофаза қилиш бўйича чора-тадбирларни кўради”², дея қонунда таъриф келтирилади.

¹ Mokhinur, Bakhranova. "A THOROUGH REVIEW OF THE COMMON LAW CONCEPT OF" ARBITRARY TERMINATION" AND" UNFAIR DISMISSAL"(including DIFC&ADGM." Review of law sciences November Exclusive issue (2020): 77-89. <https://cyberleninka.ru/article/n/a-thorough-review-of-the-common-law-concept-of-arbitrary-termination-and-unfair-dismissal-including-difc-adgm>

² Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси – <https://lex.uz/docs/2460801>

Қонунда тижорат сирига қўйилган талаблар ноу-хау учун ҳам қўйиладиган талабларга мос тушади. Мисол учун, тижорат сири ҳам ноу-хау ҳам учинчи шахсларга номаълумлиги сабабли ўз мулкдори учун ҳақиқий ёки потенциал тижорат қийматига эга бўлиши, ҳаммага маълум ёки ҳамма учун очиқ бўлмаслиги, унинг махфийлигини сақлаш чора-тадбирлари қўрилган бўлиши ҳамда давлат сирлари ва қонун билан қўриқланадиган бошқа сир белгиларига эга бўлмаслиги керак.

Амалиётда интеллектуал мулк объектларини ноу-хау сифатида ихтиро, фойдали модел, ЭХМ дастурлари ва селекция ютуқларида қўриш мумкин. Чунки ушбу объектлардан фойдаланиш билан боғлиқ жараёнлардан ҳам уларнинг ишлаш механизми ёки таркибини “махфий сақлаш” имконияти мавжуд.

Патент билан муҳофаза қилинган ихтиро, селекция ютуғи ёки фойдали моделни чекланмаган миқдорда учинчи шахсларга эркин тарзда ўтказиш имкони мавжуд бўлса, ноу-хауни эса фақатгина маълум бир ёки чекланган шахсларгагина ўтказиш мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексида ноу-хауни муҳофаза қилиш келтирилади. 1095-моддага асосан учинчи шахсларга маълум бўлмаган техникавий, ташкилий ёки тижорат ахбороти, шу жумладан ишлаб чиқариш сирларига (ноу-хау) қонунан эга бўлиб турган шахс ошкор этилмаган ахборотни башарти қонунда белгилаб қўйилган шартларга риоя этилган бўлса, ноқонуний фойдаланишдан муҳофаза қилиш ҳуқуқига эга бўлади. Бунда қонунда белгилаб қўйилган шартлар Фуқаролик кодексининг 98-моддасида ифодаланган шахсий номулкий ҳуқуқлар ва бошқа номоддий неъматлар билан боғлиқдир.

Ошкор этилмаган ахборотни ноқонуний фойдаланишдан муҳофаза қилиш ҳуқуқи бу ахборотга нисбатан бирон-бир расмийликни бажаришдан қатъи назар вужудга келади яъни унинг муҳофазаси учун рўйхатдан ўтказиш ёки гувоҳнома олган бўлиши шарт бўлмайди.

Юридик шахслар тўғрисидаги, мол-мулкка бўлган ҳуқуқлар ва мол-мулк хусусида тузилиб, давлат рўйхатидан ўтказиладиган келишувлар тўғрисидаги маълумотларга, давлат статистика ҳисоботи тарихида тақдим этиладиган маълумотлар хизмат ёки тижорат сири бўла олмайдиган маълумотлар сирасига киради ва уларга нисбатан муҳофаза қилиш қонидаси татбиқ этилмайди.

Қонунчилигимизда ошкор этилмаган ахборотдан ноқонуний фойдаланганлик учун жавобгарлик масаласи ҳам белгиланган. Ошкор этилмаган ахборотни қонуний асоси бўлмай туриб олган ёки тарқатган ёхуд ундан фойдаланаётган шахс бу ахборотга қонунан эга бўлиб турган шахсга ахборотдан ноқонуний фойдаланганлик натижасида етказилган зарарни тўлаши шарт.

Ошкор этилмаган ахборотдан ноқонуний фойдаланаётган шахс бу ахборотни уни тарқатишга ҳуқуқи бўлмаган шахсдан олган бўлса, ахборотни қўлга киритувчи шахс бундан беҳабар бўлса ва буни билмаслиги керак бўлса (ахборотни инсофли эгалловчи), ошкор этилмаган ахборотнинг қонуний эгаси ахборотни инсофли эгалловчи ахборотдан фойдаланаётганлиги ноқонуний эканлигини билиб қолганидан сўнг ошкор этилмаган ахборотдан фойдаланганлик натижасида етказилган зарарларни қоплашни ундан талаб қилишга ҳақлидир.

Ошкор этилмаган ахборотга қонунан эга бўлиб турган шахс бу ахборотдан ноқонуний фойдаланаётган шахсдан ахборотдан фойдаланишни дарҳол тўхтатишни талаб қилишга ҳақли.

Хулоса қилиб айтганда, айрим ҳолатларда суд ошкор этилмаган ахборотни ноқонуний фойдаланаётган шахсга ҳақ тўлаб олинадиган алоҳида лицензия асосида бундан буён ҳам фойдаланишига рухсат этиши мумкин. Бунинг учун ушбу шахс ахборотни инсофли эгалловчиси бўлиши керак.

Агар шахс ошкор этилмаган ахборот мазмунини ташкил этувчи маълумотларни мустақил тарзда ва қонунан олган бўлса, тегишли ошкор этилмаган ахборот эгасининг

хукукларидан қатъи назар, фойдаланишга ҳақли бўлади ва бундай фойдаланиш жавобгар бўлмайди¹.

Ахборотни ноқонуний фойдаланишдан муҳофаза қилиш ҳуқуқининг бошқа шахсга ўтказиш мумкин. Ошкор этилмаган ахборотга эга бўлган шахс бу ахборот мазмунини ташкил этувчи маълумотларнинг ҳаммасини ёки бир қисмини лицензия шартномаси асосида бошқа шахсга бериши мумкин.

Лицензиат шартнома бўйича олган ахборотларнинг махфийлигини муҳофаза қилишга доир керакли чораларни кўриши шарт бўлади. Бунда учинчи шахсларнинг ноқонуний фойдаланишидан муҳофаза қилишда лицензиарники сингари ҳуқуқларга эга ҳисобланади.

Умуман олганда дунё бозорида интеллектуал мулк қўшимча рақобатбардошликда, хусусан, инновацион технологияларни яратиш ва улардан фойдаланиш, инновацион маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва сотишда устунликни таъминлаб келади. Мамлакатимиз иқтисодиётига интеллектуал фаолият натижаларини интеграция қилиш орқали инновацион ривожланиш, ишлаб чиқаришнинг рақобатбардошлиги, ҳаётининг барча соҳаларида янги бозорларни яратиш ва меҳнат унумдорлигини ошириш учун замин яратади.

Илм-фан ва техника ютуқларини кенг қўллаган ҳолда иқтисодиёт тармоқларига, ижтимоий ва бошқа соҳаларга замонавий инновацион технологияларни тезкор жорий этиш бугунги кундаги Ўзбекистон Республикаси тараққиётининг устуни ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси – <https://lex.uz/docs/180552>
2. Интеллектуальная собственность: словарь-справочник / Под общ.ред. А.Д. Корчагина. – М., 1995.
3. Потрашкова О.А . Правовой режим ноу-хау. “Информационное право” – 2007, № 3 . «Консультант Плюс».
4. Bakhramova, Mokhinur. "E-Arbitration and Its Role in Modern Jurisprudence." *Journal of Ethics and Diversity in International Communication* 1.8 (2022): 15-20. <http://openaccessjournals.eu/index.php/jedic/article/view/960>
5. Bakhramova, Mokhinur. "ISSUES OF REGULATION OF ADR SYSTEMS IN UZBEKISTAN." *Euro-Asia Conferences*. 2022. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=oTxyzXYAAAAAJ&citation_for_view=oTxyzXYAAAAAJ:5nxA0vEk-isC
6. Muhammad, Nasiruddeen, and Mokhinur Bakhramova. "The role and importance of odr in modern business society." *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* 11.4 (2021): 1296-1304. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=oTxyzXYAAAAAJ&citation_for_view=oTxyzXYAAAAAJ:YsMSGLbci4C
7. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси – <https://lex.uz/docs/2460801>
8. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси – <https://lex.uz/docs/180552>
9. Mokhinur, Bakhramova. "A THOROUGH REVIEW OF THE COMMON LAW CONCEPT OF" ARBITRARY TERMINATION" AND" UNFAIR DISMISSAL"(including DIFC&ADGM." *Review of law sciences November Exclusive issue* (2020): 77-89. <https://cyberleninka.ru/article/n/a-thorough-review-of-the-common-law-concept-of-arbitrary-termination-and-unfair-dismissal-including-difc-adgm>

¹ Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси – <https://lex.uz/docs/180552>

SECTION 10. FIRE AND CIVIL SAFETY

Sokol Andrey

Lead designer

Yuzhnoye State Design Office, Ukraine

Sokol Galyna

Professor

Oles Honchar Dnipropetrovs'k National University, Ukraine

FIREFIGHTING METHOD USING AUTOMATED SYSTEM ON THE BASIS OF MULTIPLE LAUNCH ROCKET SYSTEMS

In view of high technology, the issue of firefighting remains essential now. Firefighting should be carried out regardless of the terrain type or height and lowland presence.

The new method of firefighting by means of an automated fire protection system on the basis of multiple launch rocket systems allows to extinguish fire on hard-to-reach areas and in rough conditions, for example, at high winds, thermal radiation, complex terrain, presence of buildings in cities, industrial zones, destructions resulting from the consequences of terrorist attacks or disasters (chemical or radioactive contamination of the area), etc.

The difference of the automated fire protection system based on multiple launch rocket systems from the functioning firefighting methods lies in its being a network that consists of frontline transporters with firefighting rockets inside. It allows to quickly respond to fire break-out and extinguish it automatically. The extinguishing of the fire center is carried out with a fire suppression agent contained in the rockets. The amount of rocket launches in a volley can be change depending on the fire type and area.

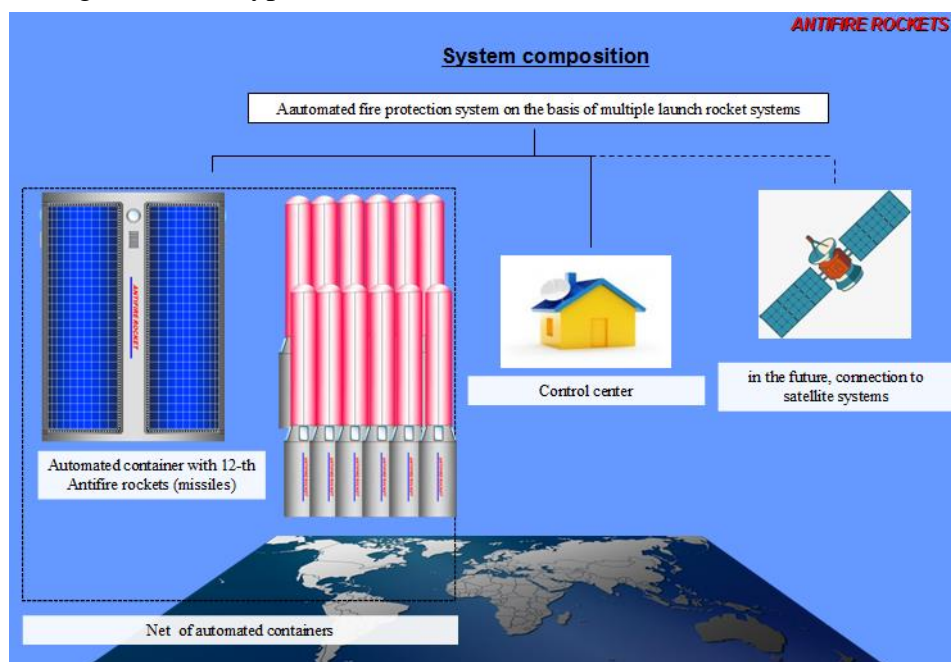

Fig. 1. System composition

The method is patented, registration No. 126523 dated June 25, 2018, Ukraine, bul. No. 12 dated June 25, 2018.

References:

1. Sokol Adrey & Sokol Galyna (2021) Fire protection of Financial Capital// *Trends of development modern science and practice. Abstracts of IX International Scientific and Practical Conference, Stockholm, Sweden. 2021.Pp. 132-135.* Access mode: <https://isg-konf.com>. Available at : DOI:10.46299/ISG.2021.II.IX.
2. Sokol Galyna & Sokol Adrey (2019) Firefighting method using automated system on the basis of Multiple Launch Rocket Systems // *Second international scientific and technical conference in memory of Academician Vladimir Ivanovich Mossakovsky "Actual problems of continuous medium mechanics and structural strength"(dedicated to the centenary of birth).* Dnipro, Pp. 340 – 327.
3. Sokol Adrey & Sokol Galyna (2019) Firefighting method using automated system on the basis of Multiple Launch Rocket Systems // *7th International Conference Space Technologies: Present and Future*, Dnipro, 2019. -273 p
4. Sokol Adrey & Sokol Galyna (2021) Rockets vs Fire Access mode: <https://sites.google.com/view/antifire-rockets>

Юрченко Сергій Петрович судовий експерт-вибухотехнік відділу вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ АВТОМОБІЛІВ ІЗ ВСТАНОВЛЕНИМ ГАЗОБАЛОННИМ ОБЛАДНАННЯМ

У якості газоподібного палива зазвичай використовують нафтові і природні гази. Перший є побічним продуктом перегонки нафти і є високооктанове паливо, яке складається з пропану, бутану і пентану. В якості палива для автомобілів найбільш поширені пропан-бутанові суміші, які при порівняно невисокому тиску (1 ... 2 МПа) і нормальній температурі навколишнього повітря (288 К) переходять в рідкий стан. Зріджені гази складаються в основному з суміші легких вуглеводнів (пропану, пропілену, бутану, бутилену) і незначних кількостей етану і етилену.

Іншим, менш поширеним автомобільним паливом є природний газ, що складається головним чином з метану. Для його скраплення потрібно глибоке охолодження (до 111 К). Тому зберігають його в балонах високого тиску (20-25 МПа).

Газобалонні автомобілі мають істотні переваги перед бензиновими:

- знижується викид в атмосферу шкідливих речовин, що містяться у відпрацьованих газах, - на 70-90% окису вуглецю і вуглеводнів і на 35-60% оксидів азоту. Це пояснюється кращим сумішоутворенням, рівномірним розподілом газового палива по окремих циліндрах, більш досконалим процесом згоряння і можливістю підвищення ступеня стиснення двигуна;

- практично виключається забруднення атмосфери парами палива.

Безпека експлуатації газобалонних автомобілів запроєктована в самій конструкції – в них застосовують товстостінні ємності і балони, розраховані на зберігання палива під надлишковим тиском. У разі зіткнення або удару менш ймовірно руйнування газового балона, ніж звичайного бензобака.

Так, аналіз безпосередніх причин виникнення пожеж показав, що основна з них – негерметичність газової паливної системи. Значно менше пов'язано з порушеннями техніки безпеки при експлуатації і ремонті газобалонного обладнання. У деяких випадках причиною пожежі стала несправність газового редуктора, витік газу на заправці, несправності бензинового клапана, негерметичність, викликана механічними пошкодженнями, а також пошкодження внаслідок ДТП.

Поглиблений аналіз пожеж показав, що в більшості випадків першопричиною виникнення негерметичності газового обладнання став горезвісний «людський фактор»: у багатьох випадках власники газобалонних автомобілів самостійно проводили ремонт газового обладнання, після чого не перевіряли його герметичність, а нерідко і самовільно вносили зміни в систему газового обладнання; в багатьох випадках на гумових трубках газового обладнання були відсутні фіксуєчі хомути. Найчастіше газобалонне обладнання довгий час експлуатують без будь-якої профілактики навіть тоді, коли в автомобілі відчувається запах газу.

Дев'яносто відсотків з'єднань паливопроводу газового обладнання (гвинтові з'єднання та гумові трубки, закріплені хомутами), а також його елементів (газовий редуктор, електромагнітні газовий і бензиновий клапани, проставка карбюратора, трійник-дозатор і ін.) знаходяться в підкапотному просторі. Витік газу спостерігається, як правило,

в місцях з'єднань паливопроводу. Цим пояснюється той факт, що саме моторний відсік є найбільш пожежонебезпечним місцем газобалонного автомобіля: саме тут виникає близько 70% пожеж.

Статистика пожеж показує, що більше половини пожеж на газобалонних автомобілях виникає під час руху, значна частка пожеж – під час пуску двигуна. Дані ці свідчать: більшість витоків на газобалонному обладнанні відбувається на працюючому двигуні, а значить - на ділянці від електромагнітного газового клапана до карбюратора. Дійсно, при непрацюючому двигуні і вимкненому запаленні електромагнітний газовий клапан закритий і, якщо він справний, витік можливий тільки в місці з'єднання перед клапаном або на запірно-запобіжному блоці на балоні. Витоками в цих місцях пояснюється значне число пожеж при запуску двигуна на газі. Однак частина таких пожеж виникає через порушення регулювання двигуна і неправильних дій водія, коли в результаті перепоповнення камери змішувача карбюратора газ надходить у відсік двигуна.

Слід зазначити, що частота виникнення пожеж суттєво залежить від пори року: на зимовий період припадає 33%, літо і осінь - 25 і 23%, на весну - 19%. Така закономірність, очевидно, пояснюється тією обставиною, що при низьких температурах з'єднання і деталі (нарізні сполучення, гумові мембрани газового редуктора і ущільнюючі прокладки) газобалонного обладнання найбільш схильні до пошкоджень, які є причинами витoku газового палива.

Однак є й інша причина: при низьких температурах пуск двигуна проводиться на бензині, а значить постійно виникає необхідність в переході з одного виду палива на інший. Відомо, що пожежі в гаражах-стоянках становлять 7,8% загального числа пожеж на газобалонних автомобілях.

При цьому за весь досліджуваний період з 2015 по 2022 роки в гаражах-стоянках виявлено тільки дві пожежі, які супроводжувалися вибухом газу з руйнуванням будівельних конструкцій. (Причиною третьої пожежі з руйнуванням, за висновком експерта, міг бути як вибух газу, так і вибух парів розлитого бензину.) Тобто кількість пожеж на газобалонних автомобілях, що призвели до вибуху і руйнування будівель, дуже незначна (менше 1%).

У разі виникнення пожежі на автомобілі необхідно закрити магістральний і видатковий вентиля. Якщо пожежа виникла при працюючому двигуні, його не слід зупиняти. Потрібно закрити витратні вентиля і збільшити частоту обертання колінчастого вала, щоб якомога швидше виробити газ з газопроводу від вентиля до карбюратора-змішувача, а потім закрити магістральний вентиль.

Список використаних джерел:

1. Расследование пожаров: Учебник /Под редакцией Г.Н. Кириллова, М.А. Галишева, С.А. Кондратьева, 68 рисунков, 15 таблиц. - СПб.: Санкт-Петербургский университет Государственной противопожарной службы МЧС России, 2007. - 562с.
2. Пожаро-взрывоопасность веществ и материалов и средства их тушения. Справочник. Под редакцией А.Н. Баратова и А.Я. Корольченко. Книга вторая – М: Химия, 1990. – 384 с.

SCIENTIFIC PUBLICATION

WITH PROCEEDINGS OF THE III INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND THEORETICAL CONFERENCE

**«SECTORAL RESEARCH XXI:
CHARACTERISTICS AND FEATURES»**

April 22, 2022 | Chicago, USA

VOLUME 1

English, Ukrainian and Tajik

All papers have been reviewed. Organizing committee may not agree with the authors' point of view. Authors are responsible for the correctness of the papers' text.

Signed for publication 22.04.2022. Format 60×84/16.
Offset Paper. The headset is Times New Roman & Open Sans.
Digital printing. Conventionally printed sheets 6,86.
Circulation: 50 copies. Printed from the finished original layout.

Contact details of the organizing committee:

NGO European Scientific Platform
21037, Ukraine, Vinnytsia, Zodchykh str. 18, office 81
Tel.: +38 098 1948380; +38 098 1956755
E-mail: scientia@ukrlogos.in.ua | URL: www.ukrlogos.in.ua

Publisher [PDF]: Primedia E-launch LLC
TX 75001, United States, Texas, Dallas. E-mail: info@primediaelaunch.com

Publisher [printed copies]: NGO European Scientific Platform
21037, Ukraine, Vinnytsia, Zodchykh str. 18, office 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Certificate of the subject of the publishing business: ДК № 7172 of 21.10.2020.